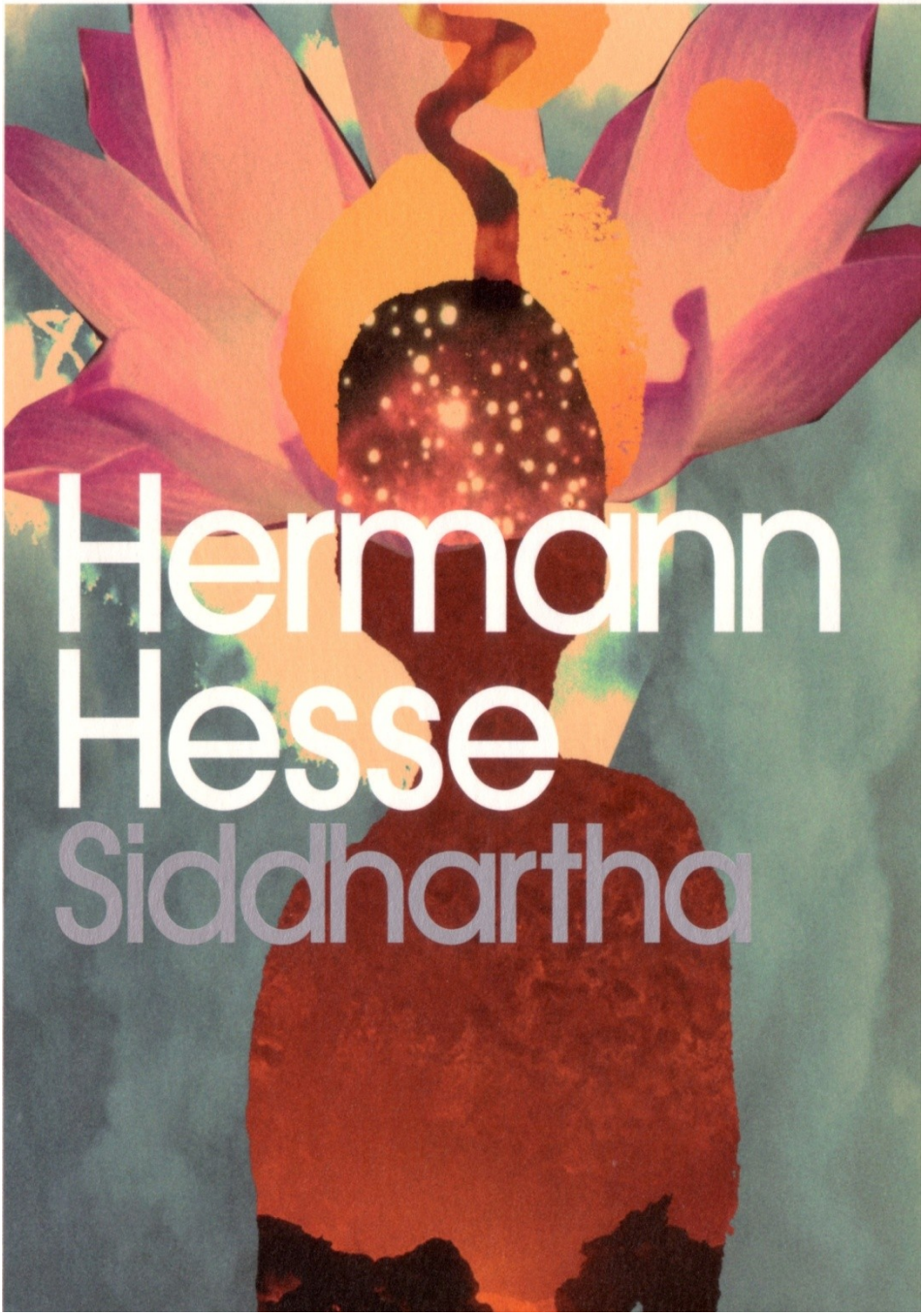
Hermann
Hesse
Siddhartha

Hermann Hesse

Siddhartha

O poemă indiană

1922

Traducere ***George Guţu***

Dragă, stimate Romain Rolland,

Din toamna anului 1914, când am început să resimt şi eu simptomul – de dată recentă – al sufocării spiritualităţii şi când ne-am dat mâna unul altuia de pe ţărmuri străine, încrezători în identitatea unor necesităţi supranaţionale, de pe atunci am nutrit dorinţa de a vă oferi o dată un semn al dragostei mele şi,

totodată, o probă a activităţii mele, ca de altfel şi posibilitatea de a arunca o privire în lumea gândurilor mele.

Fiţi aşadar, atât de amabil şi primiţi dedicaţia la prima parte a încă neterminatei mele poeme indiene, pe care v-o oferă al dumneavoastră

HERMANN HESSE

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI
FIUL BRAHMANULUI
LA SAMANI
GOTAMA
TREZIREA
PARTEA A DOUA
KAMALA
PRINTRE OAMENII-COPII
SANSARA
LA FLUVIU
LUNTRAŞUL
FIUL
OM
GOVINDA

PARTEA ÎNTÂI

FIUL BRAHMANULUI

La umbra casei, la soare pe malul fluviului, în preajma bărcilor, la umbra pădurii de sălcii, la umbra smochinului, Siddhartha, tânărul şoim, frumosul fiu de brahman, creştea împreună cu prietenul său Govinda, fiul de brahman. Soarele îi bronza umerii palizi pe malul fluviului, la scăldat, la ritualul sfânt al spălării trupului, al jertfirilor sacre. Umbra se strecura în ochii săi negri în crângul de mango, la jocurile băieţilor, la cântecul mamei, la ritualul sacrelor jertfiri, la pildele învăţatului său tată, în timpul discuţiilor purtate de înţelepţi. Siddhartha lua parte încă de multă vreme la discuţiile înţelepţilor, exersa împreună cu Govinda lupta retorică, exersa împreună cu Govinda arta contemplării, serviciul meditării profunde. Începuse chiar să înţeleagă cum să rostească cuvântul cuvintelor, cuvântul Om, cum să se pătrundă de el cu toată fiinţa în timpul inspirării şi cum să-l scoată din sine în timpul expirării, încordându-şi sufletul şi aureolându-şi fruntea cu strălucirea unei gândiri limpezi. Începuse chiar să priceapă a-l şti în străfundurile fiinţei sale pe Atman indestructibilul, cel de o fiinţă cu Cosmosul.

Inima tatălui său tresălta de bucurie văzând cum fiul său învăţa însetat de cunoaştere, văzând cum din el avea să crească un mare înţelept şi preot, un adevărat prinţ printre brahmani.

Pieptul mamei sale tresălta de plăcere când îl privea, când îl vedea păşind, când vedea cum se aşeza şi se ridica frumosul şi puternicul Siddhartha, păşind cu picioarele sale suple şi dându-i bineţe cu o cuviinţă deplină.

În inimile tinerelor fiice de brahmani se înfiripa dragostea atunci când Siddhartha trecea pe uliţele oraşului cu fruntea lui strălucitoare, cu ochii săi regeşti, cu mijlocelul său mlădios.

Însă mai mult decât toţi îl îndrăgea prietenul său Govinda, fiul de brahman. El îndrăgea ochii lui Siddhartha, vocea sa plăcută, îi îndrăgea mersul şi cuviinţa deplină a mişcărilor sale, îndrăgea tot ceea ce făcea şi spunea Siddhartha, dar peste poate îi îndrăgise spiritul, gândurile sale înalte, înflăcărate, voinţa sa

aprinsă, înalta sa predestinare. Căci Govinda ştia: acesta nu va fi să devină un brahman oarecare, niciun leneş oficiant de jertfiri, niciun lacom neguţător de incantaţii magice, niciun orator încrezut, sec, niciun preot răutăcios, şarlatan şi nicio oaie proastă şi supusă în turma celor mulţi. Nu, şi nici el, Govinda, nu voia să devină aşa ceva, adică un brahman ca zeci de mii de alţi brahmani. El voia să-l urmeze pe îndrăgitul şi minunatul Siddhartha. Şi de-ar fi ca Siddhartha să devină cândva un zeu, şi de-ar fi să păşească în rândul celor plini de strălucire, el, Govinda, tot va şti cum să-l urmeze, ca prieten al său, ca însoţitor al său, ca servitorul său, ca purtătorul suliţelor sale, ca o umbră a sa.

Şi astfel, toţi îl iubeau pe Siddhartha. Pentru toţi era izvor de bucurie, pentru toţi era izvor de plăcere.

Dar el, Siddhartha, nu îşi era lui însuşi bucurie, nu îşi era plăcere. Preumblându-se pe aleile cu trandafiri ale grădinii de smochini, stând în umbra albăstrie a crângului contemplării, spălându-şi mâinile şi picioarele în baia zilnică a ispăşirilor, aducând jertfe în umbra deasă a pădurii de mango, săvârşindu-şi mişcările cu deplină cuviinţă, iubit de toţi, el, bucuria tuturor, nu purta în inimă nicio bucurie. Din apa fluviului îl învăluiau, în curgerea lor, visuri şi gânduri neostoite, cu care îl bântuiau stelele nopţii sau stropii razelor de soare, din fumul jertfelor, din nimbul versurilor din *Rig-Veda,* din sorbirea învăţăturilor bătrânilor brahmani îl năpădeau visele şi neliniştea ce sălăşluiau în sufletul său.

Siddhartha începuse să întreţină în el nemulţumirea. Începuse să simtă că nici dragostea tatălui său, nici dragostea mamei sale şi nici dragostea prietenului său nu-l vor face fericit mereu, ele nu-l vor potoli, nu-l vor sătura, nu-i vor fi îndestulătoare. Începuse să-şi dea seama că preacinstitul său tată şi ceilalţi învăţători ai săi, că înţelepţii brahmani îi împărtăşiseră deja tot ceea ce ştiau ei mai mult şi mai bine, că-şi vărsaseră preaplinul în ulciorul său însetat, dar iată, ulciorul nu se umpluse, spiritul îi era cuprins de nemulţumire, sufletul nu i se liniştise, inima nu-i fusese potolită. Spălările trupului erau binevenite, dar ele erau apă, nu te spălau de păcate, nu vindecau setea spiritului, nu destrămau teama inimii. Nimic nu era mai presus de jertfiri şi de invocarea zeilor, – dar oare asta să fi fost totul? Aduceau jertfirile fericirea? Şi care va fi fiind

adevărul în privinţa zeilor? Fusese într-adevăr Prajapati cel care crease lumea? Nu o crease oare Atman, El, Unicul, Singurul? Nu erau zeii cumva nişte creaturi plămădite la fel ca mine şi ca tine, supuse timpului, deşarte? Era, aşadar, bine, era oare just să aduci jertfe zeilor, era acest lucru ceva plin de tâlc, ceva suprem? Cui altcuiva se cuvenea să-i aduci jertfe, cui altcuiva se cuvenea să-i exprimi toată admiraţia, dacă nu Lui, Unicului, lui Atman? Şi unde putea fi găsit Atman, unde sălăşluia El, unde îi bătea eterna inimă, unde altundeva dacă nu în propriul nostru eu, în străfundurile acestuia, în indestructibilul pe care fiecare îl poartă în sine însuşi? Dar, iarăşi, unde sălăşluia acest eu, unde erau aceste străfunduri şi unde lucrul cel mai de pe urmă? Căci acesta nu era, după cum propovăduiau înţelepţii înţelepţilor, nici carne, nici mădular, nu era nici gândire, nici conştiinţă. Unde, aşadar, unde sălăşluia? Există oare o altă cale, pe care merită să o cauţi, în afară de aceea de a pătrunde până la propriul eu, până la mine însumi, până la Atman? Dar vai, nimeni nu-ţi arăta această cale, nimeni nu o cunoştea, nici tatăl său, nici învăţătorii sau înţelepţii, nici imnurile sfinte ale jertfirii! Ştiau de toate cele brahmanii şi cărţile lor sfinte, ştiau câte şi mai câte, se preocupaseră de toate cele şi chiar de mult mai multe, aveau cunoştinţe despre facerea lumii, despre apariţia vorbirii, a hranei, a inspirării, a expirării, despre alcătuirea simţurilor, despre faptele zeilor – infinit de multe lucruri ştiau ei, dar ce valoare mai avea oare să ştii toate aceste lucruri, atâta timp cât nu se ştia nimic despre Unul şi Unicul, despre lucrul cel mai de seamă, despre singurul lucru de seamă?

Desigur, multe versuri din cărţile sfinte, mai ales din Upanişadele lui Samaveda, pomeneau despre aceste străfunduri, despre lucrul cel mai de pe urmă, ce splendide erau aceste versuri. „Sufletul tău este lumea întreagă”, aşa se spunea acolo, şi tot acolo se mai spunea că în somn, în somnul adânc, omul pătrunde până în străfundurile sale adânc, sălăşluind în Atman. O minunată înţelepciune găseai în aceste versuri, toată ştiinţa celor mai mari înţelepţi fusese strânsă aici, în aceste cuvinte magice, pure ca mierea adunată de albine. Nu, imensele cunoştinţe strânse şi păstrate aici de nenumărate generaţii de înţelepţi brahmani nu puteau fi tratate cu dispreţ.

– Dar unde erau brahmanii, unde preoţii, unde înţelepţii sau penitenţii care reuşiseră nu numai să ştie, ci şi să trăiască ştiinţa aceasta cea mai profundă? Unde era oare acela care ştia să transpună, în mod miraculos, sălăşluirea în Atman din somn în starea de trezie, în viaţă, la fiecare pas, în cuvânt şi în faptă? Siddhartha cunoştea mulţi brahmani preacinstiţi, mai ales pe preacuratul, învăţatul şi peste toate preacinstitul său tată. Acesta merita toată admiraţia, se purta cu calm şi nobleţe, viaţa îi era curată, vorba înţeleaptă, sub fruntea lui sălăşluind gânduri subtile şi nobile – dar până şi el, cel care ştia atâtea lucruri, ducea el oare o viaţă împăcată, îşi găsise el oare liniştea, nu era şi el numai un căutător, un însetat? Nu trebuia să soarbă şi el, iară şi iară, ca orice însetat, din izvoare sfinte, din jertfe, din cărţi, din convorbirile brahmanilor? De ce mai trebuia şi el, cel căruia nu i se putea reproşa nimic, să-şi spele zilnic păcatele, să se străduiască zilnic spre a se purifica, luând-o în fiecare zi de la capăt? Nu sălăşluia Atman într-însul, nu ţâşnea oare chiar din inima lui izvorul izvoarelor? Acest izvor al izvoarelor trebuia să-l găseşti, trebuia să-l găseşti în propriul tău eu şi să ţi-l însuşeşti! Restul era numai căutare, era ocoliş, era rătăcire.

Acestea erau gândurile lui Siddhartha, aceasta era setea lui, aceasta era suferinţa.

Adeseori recita cu glas tare, dintr-o upanişadă a lui Chandogya, următoarele cuvinte: „Cu adevărat, numele brahmanului este Satyam – într-adevăr, cel ce ştie acest lucru pătrunde în fiece zi în lumea cerurilor.” Deseori i se părea că lumea cerurilor este aproape, dar niciodată n-o atinsese pe deplin, nicicând nu-şi potolise setea până la capăt. Iar dintre toţi înţelepţii şi dintre toţi înţelepţii înţelepţilor pe care îi cunoscuse el şi de a căror învăţătură profitase, dintre toţi niciunul nu atinsese această lume a cerurilor, niciunul nu-şi potolise pe deplin această sete eternă.

„Govinda, grăi Siddhartha către prietenul său, dragă Govinda, hai să mergem sub smochin şi să exersăm meditarea profundă.”

Şi-au mers ei la smochin, aşezându-se Siddhartha colea, Govinda la douăzeci de paşi mai încolo. În timp ce se aşeza, fiind gata să pronunţe cuvântul Om, Siddhartha murmură repetând versul:

„Om este arcul, săgeata e sufletul,

Brahman este ţinta săgeţii, iată unde trebuie să nimereşti fără abatere."

După ce se scurse răgazul obişnuit al exerciţiului de meditare profundă, Govinda se ridică. Venise seara, ora la care se săvârşea spălatul trupului. Strigă numele lui Siddhartha. Siddhartha nu răspunse. Siddhartha şedea cufundat pe gânduri, ochii săi fixau o ţintă foarte îndepărtată, vârful limbii sale se întrezărea printre dinţi, părea că nu mai respiră. Şedea aşa, înfăşurat în mantia reflectării profunde, gândindu-l pe Om cu sufletul trimis înainte-i, ca o săgeată, înspre Brahman.

Odată trecură prin oraşul lui Siddhartha nişte samani, asceţi aflaţi în pelerinaj, trei bărbaţi stinşi, uscăţivi, nici vârstnici, nici tineri, cu umerii năclăiţi de praf şi de sânge, aproape goi, pârjoliţi de soare, învăluiţi în singurătate, străini de lume, duşmani ai acesteia, nişte străini, şacali costelivi în împărăţia oamenilor. În urma lor adia mireasma fierbinte a pasiunii amuţite, a devoţiunii distrugătoare, a nemiloasei abandonări de sine.

Seara, după ora de contemplare, Siddhartha grăi către Govinda: „Mâine în zori, prietene, Siddhartha va pleca la samani. El se va face saman."

La auzul acestor cuvinte Govinda păli, căci citi pe chipul imobil al prietenului său hotărârea neabătută, întocmai ca săgeata ţâşnită dintr-un arc. Govinda pricepu imediat, de la prima privire: iată deci începutul, Siddhartha porneşte pe drumul său, destinul său începe să încolţească şi, odată cu al lui, şi al meu. Şi se făcu palid precum o coajă de banană uscată.

„O, Siddhartha, strigă el, îţi va îngădui oare tatăl tău aşa ceva?" Siddhartha se uită la el ca un om care se trezeşte. Cu iuţeala săgeţii citi în sufletul lui Govinda, îi citi teama şi-i citi devotamentul.

„O, Govinda, grăi el încet, să nu facem risipă de cuvinte. Mâine, odată cu ivirea zorilor, îmi voi începe viaţa de saman. Să nu mai vorbim despre asta."

Siddhartha intră în încăperea în care tatăl său şedea pe o rogojină din rafie, trecu în spatele tatălui şi se opri acolo, aşteptând până când tatăl său îşi dădu seama că Îndărătul lui se află cineva. Brahmanul grăi: „Tu eşti, Siddhartha? Spune-mi, aşadar, ce ai venit să-mi spui."

Siddhartha grăi: „Cu îngăduinţa ta, tată. Am venit să-ţi spun că simt chemarea de a-ţi părăsi mâine casa şi de a intra în rândul asceţilor. Dorinţa mea este de a mă face saman. Te-aş ruga să nu-mi fii potrivnic.”

Brahmanul tăcu şi tăcu până ce prin ferestruică se preumblau stelele, schimbându-şi poziţiile, şi abia atunci se puse capăt tăcerii din încăpere. Fiul stătea mut, nemişcat, cu braţele încrucişate, tatăl şedea pe rogojină mut, nemişcat, iar stelele treceau pe cer. Atunci tatăl grăi: „Nu se cade ca un brahman să rostească vorbe de furie şi mânie. Dar inima mea este pătrunsă de o mare nemulţumire. N-aş vrea să mai aud din gura ta pentru a doua oară această rugăminte.”

Încet, brahmanul se ridică, Siddhartha stătea mut, cu braţele încrucişate.

„Ce mai aştepţi?” îl întrebă tatăl.

Siddhartha grăi: „Ştii ce.”

Plin de nemulţumire, tatăl ieşi din încăpere, se duse plin de nemulţumire la culcuşul său şi se întinse.

Dar cum somnul nu-i cuprindea ochii, brahmanul se sculă după o oră, umblă de colo-colo, apoi ieşi afară din casă. Se uită prin ferestruica încăperii şi-l văzu pe Siddhartha stând înăuntru, cu braţele încrucişate, neclintit, în acelaşi loc. Vestmântul lui de culoare deschisă avea o sclipire palidă. Cu inima tulburată de nelinişte, tatăl se întoarse la culcuşul său.

Dar cum somnul nu-i cuprindea ochii, brahmanul se sculă din nou după o oră, umblă de colo-colo, ieşi în faţa casei, văzu că răsărise luna. Privi prin fereastra încăperii, Siddhartha stătea neclintit, în acelaşi loc, cu braţele încrucişate, fluierele picioarelor sale goale străluceau în lumina lunii. Cu inima tulburată de îngrijorare tatăl se culcă din nou.

Reveni după o oră, apoi reveni după două ore, privi prin fereastră, îl văzu pe Siddhartha stând in lumina lunii, în sclipirea stelelor, în beznă. Reveni din oră în oră, tăcut, privi în încăpere, îl văzu pe cel care stătea fără să se mişte din loc, inima i se umplu de mânie, inima i se umplu de nelinişte, inima i se umplu de şovăială, de suferinţă.

La ultimul ceas al nopţii, înainte de venirea zorilor, se întoarse, intră în încăpere, îl văzu pe tânăr stând în picioare şi i se păru mare şi străin.

„Siddhartha, grăi el, ce mai aştepţi?”

„Ştii ce.”

„Vei sta mereu aşa, aşteptând să se facă ziuă, să vină amiaza, să vină seara?”

„Voi sta şi voi aştepta.”

„Vei obosi, Siddhartha.”

„Voi obosi.”

„Vei adormi, Siddhartha.”

„Nu voi adormi.”

„Vei muri, Siddhartha.”

„Voi muri.”

„Vrei mai degrabă să mori decât să-l asculţi pe tatăl tău?”

„Siddhartha l-a ascultat întotdeauna pe tatăl său.”

„Aşadar, vei renunţa la planurile tale?”

„Siddhartha va face ceea ce-i va spune tatăl său.”

Prima rază a zilei lumină încăperea. Brahmanul observă că genunchii lui Siddhartha tremurau uşor. Pe chipul lui Siddhartha nu zări niciun tremur, ochii lui priveau în depărtare. Atunci tatăl său îşi dădu seama că, încă din acele clipe, Siddhartha nu mai era în preajma lui, acasă, că încă din acele clipe Siddhartha îl părăsise.

Tatăl atinse umărul lui Siddhartha.

„Mergi în pădure, grăi el, şi fă-te saman. Dacă va fi să-ţi afli mântuirea în pădure, să vii să mă înveţi şi pe mine cum să-mi aflu mântuirea. Dacă vei fi dezamăgit, întoarce-te şi, împreună, vom aduce jertfe zeilor. Acum du-te de-ţi sărută mama şi spune-i unde vrei să pleci. Iată că pentru mine a sosit ceasul la care trebuie să mă duc la râu pentru a săvârşi prima spălare a trupului.”

Îşi retrase mâna de pe umărul fiului său şi ieşi afară. Când încercă să facă primul pas, Siddhartha se clătină într-o parte. Reuşi să-şi stăpânească picioarele printr-un efort de voinţă, se înclină în faţa tatălui său şi se duse la mama sa pentru a face întocmai cum îi spusese tatăl.

Când se lumină de ziuă părăsi, agale, tihnitul oraş, picioarele îi erau anchilozate, în dreptul ultimei colibe zări apărând o umbră care se furişase până acolo, alăturându-se acum pelerinului – era Govinda.

„Ai venit”, grăi Siddhartha zâmbind.

„Am venit”, grăi Govinda.

LA SAMANI

În seara aceleiaşi zile îi ajunseră din urmă pe asceţi, pe uscăţivii samani, faţă de care se obligară să-i însoţească şi să-i asculte cu supuşenie. Fură acceptaţi.

Siddhartha îşi dărui vestmântul unui brahman sărac de pe stradă. Nu mai avea pe el decât o bucată de pânză în jurul şoldurilor şi o pelerină dintr-o bucată de stofă pământie. Nu mânca decât o dată pe zi, niciodată mâncare pregătită. Posti cincisprezece zile. Posti douăzeci şi opt de zile. Carnea de pe şolduri şi din obraji i se topi. Din ochii săi măriţi se revărsau flăcările unor vise fierbinţi, la degetele uscăţive îi crescură unghii lungi, pe bărbie îi crescu o barbă uscată, ţepoasă. Privirea îi îngheţa când în cale îi ieşeau femei; gura i se schimonosea de dispreţ când mergea printr-un oraş cu oameni frumos îmbrăcaţi. Vedea cum negustorii făceau negoţ, cum bogătaşii se duceau la vânătoare, cum cei încercaţi de durere îşi plângeau morţii, cum se ofereau târfele, cum doctorii se îngrijeau de bolnavi, cum preoţii stabileau ziua semănatului, cum se iubeau îndrăgostiţii, cum mamele îşi alăptau pruncii – dar la toate acestea nu merita să priveşti nici măcar cu un singur ochi, totul era minciună, totul duhnea a minciună, totul voia să lase impresia unui sens anume, impresia de fericire şi de frumuseţe, pe când în fond totul nu era decât o nemărturisită descompunere. Lumea avea un gust amar. Viaţa era un chin.

Siddhartha nu avea decât un scop, unul singur: să se golească, să se deşerte de sete, de dorinţă, de vise, de bucurie şi suferinţă. Să moară de la sine, să nu mai fie un eu, să-şi găsească liniştea cu inima deşertată, să fie pregătit, în gândirea sa depersonalizată, pentru minune – iată care era scopul său. Învingându-şi şi omorându-şi orice strop al propriului său eu, reducând la tăcere orice ispită, orice ghes al inimii, numai astfel putea să trezească în el lucrul cel mai de pe urmă, lucrul cel mai profund al fiinţei, ceea ce nu mai ţinea de eu, marea taină.

Tăcut, Siddhartha stătea în arşiţa perpendiculară a soarelui, arzând de durere, arzând de sete, şi stătu aşa, până nu mai simţi nici durerea, nici setea. Stătu tăcut cât dură perioada ploilor, din păr apa i se prelingea pe umerii înfrigurați, pe şoldurile şi picioarele înfrigurate, stătu aşa în penitenţă până ce umerii şi picioarele nu mai simţiră frigul, până ce tăcură, până se liniştiră. Orbecăia tăcut printre ramurile cu spini, din pielea arsă îi picura sângele, din buboaie i se scurgea puroiul şi Siddhartha stătea încrâncenat, stătea nemişcat, până ce nu-i mai curse sânge, până nu-l mai înţepă nimic, până nu-l mai arse nimic.

Siddhartha stătea drept, învăţând să-şi reducă respiraţia, învăţând să se mulţumească cu puţină respiraţie, învăţând să-şi oprească respiraţia. Începând cu respiraţia, el învăţă să-şi potolească bătăile inimii, învăţă să-şi reducă bătăile inimii până ce se răreau, până ce acestea aproape că nu se mai auzeau.

Sub îndrumarea celui mai vârstnic saman, Siddhartha exersă abandonarea de sine, exersă meditarea profundă după nişte reguli noi ale samanilor. Un bâtlan porni în zbor peste pădurea de bambuşi – şi Siddhartha închise bâtlanul în sufletul său, zbură peste păduri şi munţi, se făcu bâtlan, se hrăni cu peşti, suferea de foame ca un bâtlan, grăi cu croncănit de bâtlan, muri de moartea bâtlanilor. Pe nisipul unei plaje zăcea un şacal mort, şi sufletul lui Siddhartha se strecură în cadavrul acestuia, deveni şacal mort, pe plajă, se umflă, se împuţi, putrezi, fu sfâşiat de hiene, pielea îi fu sfârtecată de vulturi, deveni schelet, se făcu praf spulberat peste câmpie. Şi sufletul lui Siddhartha se întoarse, el murise, putrezise, se făcuse praf şi pulbere, gustând astfel din beţia tulbure a mişcării ciclice, stătea, bântuit de o nouă sete, ca un vânător pândind o ieşire posibilă din această mişcare ciclică, acolo unde s-ar afla sfârşitul tuturor cauzelor, acolo unde ar fi putut să înceapă veşnicia cea fără de suferinţă. Îşi ucise toate simţurile, îşi ucise toate amintirile, se strecură afară din propriul său eu şi luă o mie de alte înfăţişări, de animal, de stârv, de piatră, de lemn, de apă, regăsindu-se de fiecare dată şi deşteptându-se, indiferent dacă strălucea soarele sau luna, era iarăşi un eu, se avânta în mişcarea ciclică, simţea că-i este sete, îşi înfrângea setea, simţea din nou că îi este sete.

Siddhartha învăţă multe lucruri la samani, învăţă să străbată multe drumuri care să-l îndepărteze de propriul său eu.

Parcurse drumul abandonării de sine prin durere, suportând şi înfrângând prin vrerea sa durerea, foamea, setea, oboseala. Parcurse drumul abandonării de sine prin meditaţie, golind simţul de toate închipuirile, cu ajutorul gândirii. Învăţă să parcurgă aceste drumuri precum şi altele, îşi părăsi de mii de ori propriul său eu, stăruind ore întregi şi zile întregi în non-eu. Dar chiar dacă drumurile îl duceau departe de propriul său eu, la capătul lor revenea la acelaşi eu. Chiar dacă Siddhartha se sustrăgea de mii de ori propriului său eu, fiind neant, animal, piatră, întoarcerea era inevitabilă, după cum inevitabil era ceasul la care se regăsea, în lumina soarelui sau în lumina lunii, în umbră sau în ploaie, fiind iarăşi un eu şi iarăşi Siddhartha, simţind din nou chinul impusei mişcări ciclice.

Alături de el trăia Govinda, umbra sa, parcurgând aceleaşi drumuri, făcând aceleaşi eforturi. Rareori îşi vorbeau unul altuia altfel decât o cereau serviciile divine şi exerciţiile. Câteodată mergeau împreună prin sate ca să cerşească hrană pentru ei şi pentru învăţătorii lor.

„Ce crezi, Govinda, grăi Siddhartha în timpul unei asemenea preumblări, ce crezi, am făcut vreun progres? Ne-am atins vreun scop?”

Govinda răspunse: „Am învăţat şi continuăm să învăţăm. Tu, Siddhartha, vei deveni un mare saman. Ai învăţat repede orice exerciţiu, bătrânii samani te-au admirat adeseori. Ai să fii un sfânt, o, Siddhartha.”

Siddhartha grăi: „Mi se pare că nu-i chiar aşa, prietene. Ceea ce am învăţat până azi aici, la samani, o, Govinda, aş fi putut învăţa mai repede şi mai simplu. Lucrurile astea le-aş fi putut învăţa în orice crâşmă din cartierul târfelor, prietene, în mijlocul cărăuşilor şi al jucătorilor cu zarurile.”

Govinda grăi: „Siddhartha glumeşte, desigur, pe seama mea. Cum ai fi putut învăţa printre sărmanii aceia să meditezi profund, să-ţi ţii respiraţia, să rezişti la foame şi la durere?”

Şi Siddhartha spuse încet, de parcă ar fi grăit către sine însuşi: „Ce este meditarea profundă? Ce înseamnă să-ţi părăseşti corpul? Ce este postul? Ce înseamnă să-ţi ţii respiraţia? Este o evadare din propriul eu, o scurtă scăpare de chinul existenţei ca eu, este o scurtă alinare a durerii şi a absurdităţii vieţii. O asemenea evadare, aceeaşi scurtă alinare îi este dată şi bouarului când, poposind la un han, bea câteva

căuşe de vin de orez sau de lapte de cocos fermentat. Atunci nu-şi mai simte sinele, atunci nu mai simte durerile vieţii, atunci îi este dată alinarea. Picotind deasupra căuşului său cu vin de orez, el trăieşte aceleaşi momente ca Siddhartha şi Govinda când, în îndelungatele lor exerciţii, aceştia îşi părăsesc trupurile, poposind în non-eu. Aşa e, o, Govinda."

Govinda grăi: „Vorbeşti şi tu aşa, o, prietene, dar tu ştii doar că Siddhartha nu e cărăuş, că un saman nu este un beţivan. Într-adevăr, beţivanul îşi află alinarea, îşi află un scurt refugiu, un scurt repaus, dar el îşi revine din această amăgire şi vede că totul este din nou la fel cum a fost, el nu a devenit mai înţelept, n-a adunat cunoştinţe noi, nu s-a ridicat pe noi trepte."

Şi Siddhartha grăi zâmbind: „Nu ştiu, n-am fost niciodată mare băutor. Dar că eu, Siddhartha, îmi aflu în exerciţiile şi meditările mele profunde doar o scurtă alinare şi că sunt la fel de departe de înţelepciune, de mântuire ca pe vremea când mă aflam în pântecul mamei, iată, lucrurile acestea le ştiu, o, Govinda, le ştiu."

Şi altă dată, pe când Siddhartha şi Govinda ieşeau din pădure ca să cerşească în sat ceva de mâncare pentru fraţii şi învăţătorii lor, Siddhartha începu să vorbească zicând: „Ne aflăm noi oare pe drumul cel bun, o, Govinda? Ne apropiem noi oare de cunoaştere? Ne apropiem noi oare de mântuire? Nu cumva ne învârtim în cerc tocmai noi, cei care voiam să scăpăm de mişcarea ciclică?"

Govinda grăi: „Am învăţat multe, Siddhartha, mai avem multe de învăţat. Noi nu ne învârtim în cerc, noi mergem în sus, cercul este o spirală, noi am urcat deja câteva trepte."

Siddhartha răspunse: „Ce vârstă are, după părerea ta, cel mai vârstnic saman, venerabilul nostru învăţător?"

Govinda grăi: „Se pare că cel mai vârstnic are şaizeci de ani."

La care Siddhartha zise: „A atins vârsta de şaizeci de ani şi n-a ajuns în Nirvana. Va împlini şaptezeci, optzeci de ani, şi tu şi eu vom ajunge la fel de bătrâni şi vom exersa, vom posti şi vom medita. Dar în Nirvana nu vom ajunge, nici noi, nici el. O, Govinda, cred că niciunul, niciunul dintre toţi samanii de pe lume nu va ajunge în Nirvana. Ne aflăm mângâiere, ne aflăm alinare, învăţăm nişte deprinderi prin care ne înşelăm. Esenţialul însă, drumul drumurilor, nu-l găsim."

„Nu spune asemenea vorbe înfricoşătoare, Siddhartha! grăi Govinda. Cum adică, dintre atâţia bărbaţi învăţaţi, dintre atâţia brahmani, dintre atâţia samani severi şi venerabili, dintre atâţia bărbaţi care caută atât de mult, cu atâta zel interior, cu atâta sfinţenie, să nu fie unul care să afle drumul drumurilor?”

Siddhartha însă spuse cu o voce încărcată în egală măsură de mâhnire şi ironie, cu o voce şoptită, întrucâtva tristă, întrucâtva zeflemitoare: „Govinda, prietenul tău va părăsi în curând poteca aceasta a samanilor pe care a mers atâta timp împreună cu tine. Mă chinuie setea, o, Govinda, şi pe acest drum lung al samanilor setea nu mi s-a potolit câtuşi de puţin. Întotdeauna am fost însetat de cunoaştere, am fost cotropit mereu de întrebări. An de an i-am întrebat pe brahmani, an de an am întrebat sfintele Vede, an de an i-am întrebat pe evlavioşii samani. O, Govinda, poate că ar fi fost la fel de bine, ar fi fost al fel de înţelept şi la fel de folositor dacă aş fi întrebat pasărea rinocerilor sau un cimpanzeu. N-am ajuns la niciun liman, am avut nevoie de mult timp ca să pricep, o, Govinda, următorul lucru: că nimic nu se poate învăţa! Eu cred că nu există cu adevărat acel lucru pe care noi îl numim «a învăţa». Nu există, prietene, decât o singură ştiinţă, aflată pretutindeni, aceasta este Atman, ea este prezentă în mine şi în tine şi în orice fiinţă. Şi astfel încep să cred: ştiinţa aceasta nu are alt duşman mai straşnic decât voinţa de a şti, decât învăţatul.”

Govinda se opri din drum, îşi ridică mâinile şi grăi: „Nu-ţi înspăimânta prietenul, Siddhartha, cu asemenea vorbe! Căci adevăr grăiescu-ţi, cuvintele tale trezesc teama în inima mea. Şi-apoi gândeşte-te numai: ce s-ar alege de sfinţenia rugăciunilor, ce s-ar alege de venerabilitatea tagmei brahmanilor, de cuvioşenia samanilor dacă ar fi aşa cum zici tu, dacă nu ar exista posibilitatea de a învăţa? Ce s-ar alege, aşadar, Siddhartha, de tot ceea ce e sfânt, valoros şi venerabil pe acest pământ?!”

Şi Govinda şopti un vers, ca pentru sine însuşi, un vers dintr-o upanişadă:

„Cel ce se cufundă gânditor, cu sufletul purificat în Atman, De negrăit în cuvinte e fericirea inimii sale.”

Siddhartha însă tăcea. Se gândea la cuvintele pe care i le spusese Govinda, şi gândi cuvintele până la capătul lor.

Da, se gândea el stând cu capul plecat, ce s-ar alege din tot ceea ce ni se părea sacru? Ce-ar mai rămâne? Ce rezistă? Şi clătină din cap.

Odată, pe când cei doi tineri se aflau cam de vreo trei ani printre samani, trăind şi exersând cu ei, ajunsese la urechile lor, pe diverse căi, pe ocolite, o veste, un zvon, o legendă: Se spunea că s-ar fi ivit cineva, pe nume Gotama, Sublimul, Buddha, că acesta şi-ar fi învins în el suferinţa lumii, oprind roata renaşterilor. Se zicea că merge prin ţară, propovăduindu-şi învăţătura, înconjurat de discipoli, lipsit de avere, de casă, de femeie, purtând mantia galbenă a unui ascet, dar cu fruntea înseninată, un Preafericit în faţa căruia se plecau şi brahmani şi bogătaşi, transformându-se în adepţii săi. Această legendă, acest zvon, acest basm se făcea auzit trimiţându-şi miresmele ici şi colo; în oraşe brahmanii vorbeau despre el, în păduri vorbeau samanii, numele lui Gotama, al lui Buddha ajungea mereu şi mereu la urechile tinerilor, fie de bine, fie de rău, fie proslăvit, fie hulit.

Întocmai cum într-o ţară bântuită de ciumă se răspândeşte vestea că ici sau colo ar exista un om, un înţelept, un om care ştie multe şi ale cărui vorbe sau a cărui răsuflare ar fi suficiente pentru a vindeca de această molimă pe oricare dintre victimele ei, aşa cum această veste străbate apoi ţara, încât fiecare vorbeşte despre ea, mulţi dându-i crezare, alţii îndoindu-se, mulţi însă pornind la drum deîndată pentru a i se adresa înţeleptului şi pentru a-i solicita ajutorul, tot astfel străbătea ţara şi legenda aceea, legenda aceea înmiresmată, privitoare la Gotama, la Buddha, înţeleptul din neamul Sakya. După cum afirmau credincioşii, acesta poseda ştiinţa supremă, îşi amintea de vieţile sale anterioare, ajunsese în Nirvana şi nu se mai întorcea niciodată în mişcarea ciclică, nu se mai amesteca în şuvoiul tulbure al remodelării făpturilor omeneşti. Se relatau multe lucruri minunate şi incredibile despre el, săvârşise minuni, îl învinsese pe diavol, vorbise cu zeii. Dar duşmanii şi necredincioşii spuneau că acest Gotama ar fi un şarlatan, că şi-ar petrece zilele trăind bine, dispreţuindu-şi victimele, că ar fi lipsit de erudiţie şi că n-ar avea habar nici de exerciţiu, nici de mortificare.

Dulce mai suna legenda aceasta despre Buddha şi ce farmec mai răzbătea din aceste relatări! Lumea era bolnavă, viaţa era

greu de suportat – şi iată, se părea că de aici ţâşnea un izvor, se părea că de aici răsună o chemare plină de alinare, de blândeţe, de promisiuni nobile. În toate ţinuturile Indiei, pretutindeni acolo unde se făcea auzit zvonul despre Buddha, tinerii îşi ciuleau urechile, se pătrundeau de dor, de speranţă, iar fiii de brahmani din oraşe şi sate primeau bucuroşi pe orice pelerin, pe orice străin care le aducea vreo veste despre el, Sublimul, despre Sakyamuni.

Legenda pătrunsese şi până la samanii din pădure, şi până la Siddhartha, şi până la Govinda, pătrunsese încet, picătură cu picătură, fiecare picătură fiind încărcată de speranţă, fiecare picătură fiind încărcată de îndoială. Nu vorbeau despre acest lucru, căci cel mai vârstnic dintre samani nu era un adept al acestei legende. El auzise că acel aşa-zis Buddha fusese cândva ascet, că trăise în pădure, dar că revenise la traiul bun şi la plăcerile lumeşti, aşa că nu dădea nici doi bani pe acest Gotama.

„O, Siddhartha, grăi odată Govinda către prietenul său. Astăzi am fost în sat şi un brahman m-a invitat în casa lui, iar în casa lui era şi un fiu de brahman din Magadha care îl văzuse pe Buddha cu proprii săi ochi, ascultându-l cum propovăduia. Şi adevăr grăiescu-ţi, mă durea răsuflarea în piept şi-mi ziceam: Ce bine-ar fi ca şi eu, ce bine-ar fi ca şi noi amândoi, Siddhartha şi cu mine, să apucăm a trăi clipa în care vom asculta învăţătura din gura acestui desăvârşit! Vorbeşte, prietene, o pornim şi noi într-acolo ca să ascultăm învăţătura din gura lui Buddha?”

Siddhartha grăi: „M-am gândit mereu că Govinda va rămâne la samani, am crezut mereu că scopul său este de a ajunge la vârsta de şaizeci şi de şaptezeci de ani şi de a practica în continuare artele şi exerciţiile care dau strălucire samanilor. Dar iată că l-am cunoscut prea puţin pe Govinda, că am ştiut puţine lucruri despre inima lui. Aşadar, scumpul meu, vrei să porneşti pe un nou drum şi să te duci acolo unde Buddha îşi propovăduieşte învăţătura?”

Govinda grăi: „Îţi cam place să zeflemiseşti. N-ai decât să fii mereu zeflemitor, Siddhartha! Însă nu simţi şi tu cum încolţeşte în tine chemarea, plăcerea de a asculta această învăţătură? Nu mi-ai spus tu cândva că nu vei mai merge multă vreme pe calea samanilor?”

La acesta Siddhartha râse în felul său, în vreme ce în tonul vocii sale se ivi o umbră de mâhnire şi de ironie, apoi zise:

„Drept grăit-ai, o, Govinda, drept, şi bine adusu-ţi-ai aminte. Ar trebui să-ţi mai aduci aminte şi de un alt lucru pe care l-ai auzit de la mine, anume de faptul că am devenit suspicios, că am obosit de atâta învăţătură şi de atâta învăţat şi că nu prea mai cred în vorbele pe care ni le oferă învăţătorii. Dar desigur, dragul meu, sunt gata să ascult acea învăţătură – cu toate că în inima mea am credinţa că noi am gustat deja din fructul cel mai bun al acelei învăţături."

Govinda grăi: „Inima mi se umple de bucurie văzând că eşti dispus să faci acest lucru. Dar spune-mi, cum e oare posibil: cum adică ne-a oferit deja învăţătura lui Gotama fructul ei cel mai bun, şi asta încă înainte de a o fi ascultat?"

Siddhartha grăi: „Hai să gustăm din acest fruct şi să vedem ce-o să mai fie de-acum încolo, Govinda! Însă fructul pe care i-l datorăm încă de pe acum lui Gotama reprezintă îndemnul de a ne îndepărta de samani! Hai să aşteptăm cu inima liniştită, prietene, hai să vedem dacă el ne poate oferi şi altceva mai bun."

În aceeaşi zi, Siddhartha îi aduse la cunoştinţă celui mai în vârstă dintre samani hotărârea sa, spunându-i că ar vrea să plece de la el. Făcu acest lucru cu politeţea şi modestia care se cuvin unui discipol mai tânăr. Samanul însă fu cuprins de mânie auzind că cei doi tineri voiau să-l părăsească, şi ridică tonul, folosind cuvinte grele, de ocară.

Govinda se sperie şi se fâstâci, Siddhartha însă îşi apropie gura de urechea lui Govinda şi-i şopti: „Iată, am să-i arăt bătrânului că am învăţat ceva de la el." Se postă în faţa samanului, aproape de el, şi, concentrându-şi sufletul, îi prinse privirea într-a sa, îl supuse şi-l amuţi, înfrângându-i voinţa, făcându-i să asculte de voinţa sa şi poruncindu-i să facă fără să crâcnească tot ceea ce-i cerea el.

Bătrânul amuţi, ochiul îi încremeni, voinţa îi fu paralizată, braţele îi atârnau în jos, cedase, lipsit de orice putere, farmecelor lui Siddhartha. Gândurile lui Siddhartha îl luară însă pe saman în stăpânirea lor şi acesta trebui să execute ceea ce ele îi porunceau. Astfel, bătrânul se înclină de mai multe ori, făcu nişte gesturi de binecuvântare şi le adresă, bâlbâindu-se, evlavioase urări de drum bun. Iar tinerii îi mulţumiră întorcându-i plecăciunile, îi adresară urările lor şi, salutându-l, se duseră.

Pe drum, Govinda grăi: „O, Siddhartha, ai învăţat la samani mai multe lucruri decât am crezut eu. Căci este greu, este foarte greu să-l vrăjeşti pe un bătrân saman. Adevăr grăiescu-ţi, dacă ai fi rămas acolo ai fi învăţat în curând cum să calci pe apă.”

„Nu simt dorinţa de a călca pe apă, spuse Siddhartha. N-au decât să se mulţumească bătrânii samani cu astfel de meşteşug.”

GOTAMA

În oraşul Savathi, numele sublimului Buddha era cunoscut de toţi copiii, şi fiecare casă era dispusă să umple cu pomană talgerele adepţilor lui Gotama care cerşeau în tăcere. Locul preferat al lui Gotama se afla în apropierea oraşului, în crângul Jetavana care-i fusese dăruit lui şi alor săi de către bogatul neguţător Anathapindika, un admirator devotat al Sublimului.

Căutând locul unde se afla Gotama, celor doi tineri asceţi li se dădeau răspunsuri şi detalii care îi îndreptau spre regiunea aceasta. Ajungând în Savathi, li se oferiră bucate de îndată ce poposiră, cerând de pomană, dinaintea uşii unei case, iar ei mâncară, şi Siddhartha o întrebă pe femeia care le oferise bucatele:

„Milostivă femeie, am vrea nespus, nespus de mult să aflăm pe unde se preumblă Buddha cel preasfânt, căci noi suntem doi samani din pădure şi am venit să-l vedem pe cel desăvârşit şi să-i ascultăm învăţătura chiar din gura lui.”

Femeia grăi: „Adevărat, aţi nimerit tocmai în locul potrivit, samani din pădure. Aflaţi că Sublimul se află în Jetavana, în grădina lui Anathapindika. Acolo să înnoptaţi şi voi pelerinilor, căci acolo este loc destul pentru nenumăraţii oameni veniţi în pâlcuri pentru a asculta învăţătura din gura lui.”

Govinda se bucură, exclamând plin de bucurie: „Ce bine, am ajuns unde am vrut şi drumul nostru a luat sfârşit! Dar ia spune-ne, mamă a pelerinilor, îl cunoşti pe Buddha, l-ai văzut cu ochii tăi?”

Femeia grăi: „L-am văzut de multe ori pe Sublimul. De multe ori l-am văzut mergând ziua, mergând pe uliţe tăcut, în mantia lui galbenă, întinzându-şi în tăcere talgerul pentru pomană în faţa unei uşi şi plecând mai departe cu el plin.”

Govinda o asculta încântat, vrând să o mai întrebe multe lucruri şi să mai audă ce spune. Dar Siddhartha îl avertiză că trebuie să-şi continue drumul. Îi mulţumiră femeii şi merseră fără a mai avea nevoie să întrebe pe ce drum să o apuce, căci nu

puţini erau pelerinii şi călugării din comunitatea lui Gotama care străbăteau drumul spre Jetavana. Ajunseră acolo pe înnoptate, în permanenţă soseau acolo alţi oameni, strigând şi vorbind, căutând şi primind adăpost. Cum erau obişnuiţi cu viaţa în pădure, cei doi samani îşi găsiră repede şi fără prea multă zarvă un locşor unde se cuibăriră, odihnindu-se acolo până în zori.

Când răsări soarele, observară cu uimire ce ceată mare de credincioşi şi de curioşi înnoptase aici. Pe toate potecile splendidului crâng umblau călugări în vestminte galbene, aşezându-se ici şi colo pe sub copaci, cufundându-se în contemplare sau în discuţii religioase, iar grădinile umbroase făceau impresia unui oraş, atât erau de pline de oameni care mişunau ca albinele. Majoritatea călugărilor plecau la oraş, luând cu ei talgerele pentru pomană. Acolo strângeau bucate pentru singura masă din zi, pentru masa de prânz. Însuşi prealuminatul Buddha obişnuia să pornească de dimineaţă la pomană.

Siddhartha îl văzu şi-l recunoscu pe loc de parcă i l-ar fi arătat un zeu. Îl văzu pe bărbatul acela modest, îmbrăcat în rasa lui galbenă, ţinând în mână talgerul pentru pomană şi păşind agale.

„Priveşte! îi zise Siddhartha încet lui Govinda. Acesta este Buddha.”

Govinda se uită cu atenţie la călugărul în rasă galbenă care nu părea să se deosebească prin nimic de sutele de călugări. Curând îşi dădu seama şi Govinda: „Da, el e.” Şi îl urmară, privindu-l cu atenţie.

Buddha îşi vedea de drum, modest, cufundat în gânduri, chipul său calm nu trăda nici veselie, nici tristeţe, părea doar că zâmbeşte uşor în sinea lui. Buddha mergea zâmbind pe ascuns, calm, liniştit, semănând foarte mult cu un copil sănătos, îşi purta vestmântul şi păşea la fel ca toţi călugării săi, după reguli precise. Dar chipul său, mersul, privirea sa plecată calm, mâna sa atârnând calm, ba chiar fiecare deget al mâinii sale ce atârna calm iradiau pace, iradiau perfecţiune, nu căutau nimic, nu imitau, respirau uşor într-o linişte care nu se ofileşte niciodată, într-o lumină care nu se ofileşte niciodată, într-o pace inviolabilă.

Astfel mergea Gotama spre oraş pentru a aduna pomană şi cei doi samani îl şi recunoscură după deplinătatea liniştii sale, după calmul fiinţei sale în care nu puteai citi niciun fel de căutare, nicio voinţă, niciun efort de imitare, ci numai lumină şi pace.

„Azi vom asculta învăţătura din gura lui”, spuse Govinda.

Siddhartha nu răspunse. Învăţătura nu-i trezea curiozitatea, nu credea că aceasta îl va îmbogăţi cu ceva nou, căci, ca şi Govinda, auzise şi el, iară şi iară, ce conţinea această învăţătură a lui Buddha, chiar dacă indirect, dintr-o a doua şi a treia sursă. Se uită însă cu atenţie la capul lui Gotama, la umerii săi, la picioarele sale, la mâna lui ce atârna calm şi avu impresia că fiecare falangă de la fiecare deget al acestei mâini era învăţătura însăşi, iradiind, respirând, emanând, răspândind cu strălucire adevărul. Bărbatul acesta, acest Buddha, era întruchiparea adevărului, chiar şi în cea mai mică mişcare a degetelor sale. Omul acesta era un sfânt. Siddhartha nu venerase niciodată un om atât de mult, nu iubise niciodată un om atât de mult ca pe acesta.

Îl urmară amândoi pe Buddha până în oraş şi se întoarseră tăcuţi, căci astăzi intenţionau să se abţină de la mâncare. Văzură cum se întorcea Gotama, îl zăriră luând masa în mijlocul discipolilor săi – din cât mânca el nu s-ar fi putut sătura nici măcar o pasăre – şi îl văzură cum se retrase în umbra arborilor mango.

Seara însă, când zăpuşeala se mai potoli şi tabăra se învioră, se adunară cu toţii să-l asculte pe Buddha propovăduind. Îi ascultară vocea, şi până şi aceasta era desăvârşită, era pătrunsă de o linişte deplină, era pătrunsă de pace. Gotama propovădui învăţătura despre suferinţă, despre originea suferinţei, despre calea de a suprima suferinţa. Discursul său liniştit curgea calm şi limpede. Viaţa era plină de suferinţă, lumea era plină de suferinţă, dar fusese găsită şi mântuirea de suferinţă: mântuirea aceasta şi-o afla acela care mergea pe drumul lui Buddha.

Sublimul grăia cu o voce domoală dar sigură, propovăduia cele patru principii fundamentale, cărarea octuplă, urma cu răbdare cursul obişnuit al învăţăturii, al exemplelor, al recapitulărilor, vocea sa plutea limpede şi calmă deasupra celor ce-l ascultau, ca o lumină, ca un cer plin de stele.

Când Buddha îşi termină discursul – între timp se înnoptase deja – câţiva pelerini se prezentară la el, rugându-l să fie primiţi în comunitate, căutându-şi astfel refugiul în învăţătură. Şi Gotama îi primi spunându-le: „Iată, aţi ascultat învăţătura, iată, v-am dezvăluit-o. Veniţi deci şi mergeţi să puneţi capăt tuturor suferinţelor sfinţindu-vă.”

Şi iată, se prezentă la el şi Govinda cel sfios grăind: „Şi eu vreau să-mi găsesc refugiul la tine, Sublimule, şi la învăţătura ta.” Şi rugă să fie primit în rândul discipolilor şi el fu primit.

Imediat după aceea, când Buddha se retrase căutând odihna nopţii, Govinda i se adresă lui Siddhartha zicând cu zel: „Siddhartha, nu mi se cuvine să-ţi fac vreun reproş. Amândoi l-am ascultat pe cel sublim, amândoi i-am auzit învăţătura. Govinda a ascultat învăţătura şi şi-a căutat refugiul într-însa. Dar tu, venerabile, nu vrei să urmezi şi tu calea mântuirii? Mai eziţi cumva, vrei să mai aştepţi?”

La auzul cuvintelor lui Govinda, Siddhartha parcă se trezi din somn. Privi îndelung la Govinda. Apoi grăi încet, iar în vocea lui nu era nicio urmă de ironie: „Govinda, prietene, acum ai făcut pasul, ţi-ai ales deja calea. Tu, Govinda, mi-ai fost mereu prieten, ai mers mereu la un pas în urma mea. Deseori îmi spuneam: Oare Govinda n-o să facă niciodată un singur pas, fără mine, din imboldul propriului său suflet? Şi iată, acum eşti un bărbat în toată firea, ţi-ai ales singur calea. Mergi pe ea până la capăt, prietene! Îţi doresc să-ţi afli mântuirea!”

Govinda, neînţelegând încă pe deplin, îşi repetă întrebarea pe un ton care trăda nerăbdare: „Grăieşte, dragul meu, te rog! Spune-mi că nu se poate altfel, că şi tu, învăţatul meu prieten, îţi vei căuta refugiul la sublimul Buddha!”

Siddhartha îşi puse o mână pe umărul lui Govinda: „Govinda, n-ai auzit binecuvântarea mea. Iată, ţi-o repet: Mergi pe această cale până la capăt! Îţi doresc să-ţi afli mântuirea!”

În acest moment, dându-şi seama că prietenul său îl părăsise, Govinda începu să plângă.

„Siddhartha”, strigă el cu tristeţe.

Siddhartha îi vorbi prieteneşte: „Nu uita, Govinda, că de-acum faci parte din rândul samanilor lui Buddha. Te-ai lepădat de casă si de părinţi, te-ai lepădat de originea ta şi de orice avere, te-ai lepădat de propria ta voinţă, te-ai lepădat de prietenie. Aşa o cere învăţătura, aşa o cere Sublimul. Tu însuţi

ai fost acela care ai vrut să fie aşa. De mâine, Govinda, am să te părăsesc.”

Cei doi prieteni se mai plimbară încă multă vreme prin dumbravă, şezură multă vreme culcaţi, fără ca somnul să-i prindă. Iar Govinda încercă iară şi iară să-şi descoasă prietenul, rugându-l să-i spună de ce nu voia să-şi caute refugiul în învăţătura lui Gotama şi ce avea el să-i reproşeze acestei învăţături. Însă Siddhartha refuză de fiecare dată să-i răspundă zicând: „Fii mulţumit, Govinda! Învăţătura Sublimului este foarte bună, cum aş putea eu să-i reproşez ceva?”

Unul dintre cei ce călcau pe urmele lui Buddha, unul dintre călugării lui cei mai în vârstă, trecu cu noaptea în cap prin grădină, strigându-i la el pe toţi aceia care, de curând, regăsiseră refugiul în învăţătura lui Buddha pentru a-i îmbrăca în vestmântul galben şi pentru a-i iniţia în primele învăţături şi îndatoriri ale noii lor poziţii. Atunci Govinda se despărţi cu greu de prietenul său din tinereţe, îmbrăţişându-l, şi se ataşă alaiului de novici.

Siddhartha însă căzuse pe gânduri şi se plimba prin crâng.

Acolo îl întâlni pe sublimul Gotama şi îl salută cu evlavie, în timp ce privirea lui Buddha era atât de plină de bunătate, atât de calmă, încât tânărul prinse curaj şi-i ceru Sublimului permisiunea de a sta de vorbă cu el. Tăcut, Sublimul dădu aprobator din cap.

Siddhartha grăi: „O, Sublimule, ieri mi-a fost dat să-ţi ascult strania învăţătură. Venisem de departe, împreună cu prietenul meu, pentru a-ţi auzi învăţătura. Şi iată, prietenul meu va rămâne în rândul adepţilor tăi, căci la tine şi-a găsit el refugiul. Eu însă îmi voi continua pelerinajul.”

„Cum doreşti”, grăi cuviincios preacucernicul.

„Cuvintele mele sunt mult prea îndrăzneţe”, continuă Siddhartha, „dar n-aş vrea să te părăsesc, Sublimule, fără să-ţi fi împărtăşit cu toată sinceritatea, gândurile mele. Aş putea oare, preacucernice, să mă mai bucur câteva clipe de atenţia ta?”

Buddha dădu din cap aprobator.

Siddhartha grăi: „O, preacucernice, în învăţătura ta am admirat înainte de toate un lucru. Totul este perfect de limpede în învăţătura ta, totul se justifică, arătându-se că lumea este un lanţ desăvârşit care nu se rupe niciodată şi nicăieri, un lanţ etern alcătuit din cauze şi efecte. Nicicând nu a fost pătruns

acest lucru atât de clar şi niciodată nu a fost prezentat atât de ireproşabil; într-adevăr, inima din pieptul fiecărui brahman trebuie să bată mai tare în momentul când, parcurgându-ţi învăţătura, recunoaşte că lumea este un întreg format din legături logice, fără lacune şi limpede ca un cristal, nedepinzând de hazard, nedepinzând de zei. C-o fi bună sau rea, că viaţa în această lume o fi suferinţă sau bucurie, o putem trece cu vederea, s-ar prea putea ca acest lucru să nu fie esenţial – dar unitatea lumii, interdependenţa a tot ceea ce se întâmplă, cuprinderea a tot ceea ce este mare şi mic într-un acelaşi şuvoi, într-o aceeaşi lege a cauzelor, a devenirii şi morţii, iată lucrul care reiese limpede din sublima ta învăţătură, o, preadesăvârşitule. Şi totuşi, această unitate şi interdependenţă logică a tuturor lucrurilor prezintă, conform propriei tale învăţături, o breşă într-un punct anume, iar prin această mică breşă lumea unităţii este invadată de ceva străin, de ceva nou, de ceva ce nu existase mai înainte, ceva ce nu poate fi nici arătat, nici demonstrat: punctul acesta este învăţătura ta despre dezlegarea de lume, despre mântuire. Dar prin această mică breşă, prin această ruptură, legea eternă şi unitară a lumii este din nou distrusă şi anulată. Te rog să mă ierţi că am îndrăznit să dau glas acestei obiecţii.”

Gotama îl ascultase în tăcere, nemişcat. Şi iată, cu vocea lui blândă, cu vocea lui prietenoasă şi limpede el, desăvârşitul, grăi: „O, fiule de brahman, tu ai ascultat învăţătura şi, spre lauda ta, ai reflectat profund asupra ei. În ea ai descoperit o lipsă, un defect. Poţi continua să reflectezi asupra ei. Cum eşti însetat de cunoaştere, dă-mi voie însă să te previn în legătură cu jungla părerilor şi cu disputele în jurul unor cuvinte. Nu părerile sunt importante, ele pot fi frumoase sau respingătoare, inteligente sau nebuneşti, oricine le poate îmbrăţişa sau detesta. Însă învăţătura pe care ai ascultat-o de la mine nu este o părere, iar ţelul ei nu este să ofere unor însetaţi de cunoaştere explicaţii asupra alcătuirii lumii. Ţelul ei este un altul; ţelul ei este mântuirea de suferinţă. Acest lucru este propovăduit de Gotama şi nimic altceva.”

„Te rog să nu te mânii pe mine, Sublimule”, spuse tânărul. „Nu ţi-am vorbit astfel pentru a căuta ceartă cu tine sau vreo dispută în jurul cuvintelor. Cu adevărat grăit-ai spunând că părerile sunt lipsite de importanţă. Dar dă-mi voie să-ţi mai spun

ceva: Nicio clipă nu m-am îndoit de tine. Nu m-am îndoit nicio clipă că tu eşti Buddha, că ai atins cel mai înalt ţel pe care îl caută atâtea mii de brahmani şi fii de brahmani. Tu ţi-ai găsit mântuirea de moarte. Ţi-ai aflat-o prin propria ta căutare, pe propriul tău drum, prin reflecţii, prin meditaţie profundă, prin cunoaştere, prin iluminare. Nu prin învăţătură ţi-ai găsit-o! Şi nimeni, după părerea mea, o, Sublimule, nu-şi va afla mântuirea printr-o învăţătură. Şi nimănui nu-i vei putea împărtăşi prin cuvinte şi prin învăţătură ceea ce ţi s-a întâmplat ţie, preacucernice, la ceasul iluminării tale! învăţătura lui Buddha iluminatul conţine multe lucruri, ea propovăduieşte multe lucruri, să trăieşti cum se cuvine, să te fereşti de ceea ce este rău. Dar această învăţătură atât de limpede, atât de venerabilă, nu conţine un lucru: ea nu conţine taina a ceea ce Sublimului însuşi, singurul dintre atâtea sute de mii, i-a fost dat să trăiască. Iată deci la ce mă gândeam şi ce am înţeles eu ascultându-ţi învăţătura. Iată de ce îmi voi continua călătoria: nu pentru a căuta o altă învăţătură, o învăţătură mai bună, căci eu ştiu că aceasta nu există, ci pentru a părăsi toate învăţăturile şi pe toţi învăţătorii, atingându-mi singur scopul sau murind. Adesea însă mă voi gândi, o, Sublimule, la această zi, la ceasul acesta în care am văzut cu ochii mei un sfânt.”

Ochii lui Buddha priveau tăcuţi în pământ, chipul său impenetrabil iradia în tăcere un calm desăvârşit. „Fie ca gândurile tale să nu însemne rătăcire, grăi preacucernicul cu glas domol. Fie ca tu să-ţi atingi ţelul! Dar spune-mi: ai văzut ceata mea de samani, pe acei mulţi fraţi ai mei care şi-au găsit refugiul în învăţătura mea? Şi crezi tu, străine saman, că pentru toţi aceştia ar fi mai bine să-şi părăsească învăţătura şi să se întoarcă la viaţa lumească şi a plăcerilor?”

„Departe de mine un asemenea gând, exclamă Siddhartha. N-au decât să rămână cu toţii la această învăţătură, eu le doresc să-şi atingă ţelul! Nu stă în puterea mea să mă pronunţ asupra vieţii altora! Numai şi numai asupra vieţii mele trebuie să mă pronunţ, numai pe aceasta trebuie să o aleg sau să o refuz. Noi, samanii, căutăm, o, Sublimule, mântuirea de propriul nostru eu. Mă tem că dacă aş deveni discipolul tău, o, preacucernice, mi s-ar putea întâmpla ca propriul meu eu să nu-şi găsească liniştea şi să nu fie mântuit decât într-un mod aparent, înşelător, continuând în realitate să existe şi să ia amploare, căci, într-un

asemenea caz, învăţătura, supuşenia mea, dragostea mea faţă de tine, comunitatea călugărilor s-ar transforma într-un alt eu al meu!”

Gotama privi în ochii străinului cu un zâmbet uşor, cu o limpezime de neclintit, cu prietenie, apoi îşi luă rămas bun de la el printr-un gest abia perceptibil.

„Eşti înţelept, samanule, grăi preacucernicul. Ştii să grăieşti înţelept, prietene. Fereşte-te de prea multă înţelepciune!”

Buddha se îndepărtă, iar privirea şi zâmbetul său fugar îi rămaseră lui Siddhartha întipărite în minte pentru totdeauna. „N-am văzut până acum niciun om care să aibă o astfel de privire, un astfel de zâmbet, care să şadă şi să păşească în felul acesta, îşi spuse el în gând, şi iată, îmi doresc şi eu să pot să privesc şi să zâmbesc, să şed şi să păşesc în felul acesta, la fel de adevărat de liber, de venerabil, de ascuns, de sincer, copilăresc şi de misterios. Într-adevăr, în felul acesta nu priveşte decât omul care a pătruns în cele mai adânci cotloane ale sinelui său. Ei bine, voi căuta să pătrund şi în cele mai adânci cotloane ale sinelui meu.”

„Am văzut un om, îşi spunea Siddhartha, un singur om în faţa căruia a trebuit să-mi plec privirea. Nu-mi voi mai pleca privirea în faţa nimănui, a nimănui. Nu mă va mai ispiti, aşadar, nicio învăţătură dacă până şi învăţătura unui astfel de om nu a reuşit să mă ispitească.”

„Buddha m-a păgubit de multe lucruri, îşi spunea Siddhartha, m-a păgubit, dar mi-a făcut în schimb un dar mult mai mare. M-a păgubit de prietenul meu, de cel care credea în mine şi care acum crede în el, de cel care era umbra mea şi care acum este umbra lui Gotama. În schimb mi l-a dăruit pe Siddhartha, pe mine însumi.”

TREZIREA

Părăsind crângul în care rămânea desăvârşitul Buddha, în care rămânea Govinda, Siddhartha avu sentimentul că în urma lui, în acest crâng, rămânea şi viaţa lui de până atunci, că ea se desprinsese de el. Păşind agale înainte reflectă la acest sentiment copleşitor. Reflectă profund, se cufundă în acest sentiment ca într-o apă adâncă, până la fund, până acolo unde stăruie cauzele căci, după cum i se părea lui, gândirea însemna tocmai descoperirea cauzelor, şi numai în acest fel sentimentele se transformă în cunoştinţe, nu se pierd, ci devin durabile şi reale, începând să iradieze ceea ce se ascundea într-însele.

Păşind agale înainte, Siddhartha reflecta. Îşi dădu seama că nu mai era un adolescent şi că devenise bărbat în toată firea. Îşi dădu seama că ceva se desprinsese de el tocmai cum pielea veche se desprinde de pe trupul unui şarpe, că ceva încetase să mai sălăşluiască într-însul, ceva ce-l însoţise de-a lungul întregii sale adolescenţe şi ţinuse de fiinţa lui: dorinţa de a avea învăţători şi de a asculta învăţături. Îl părăsise chiar şi pe acest ultim învăţător care-i ieşise în cale, pe cel mai mare şi mai înţelept învăţător, pe Buddha, Sfântul Sfinţilor, şi de acesta trebuise să se despartă căci, iată, nici învăţătura lui nu o mai putea accepta.

Gândindu-se la toate acestea păşea agale înainte, întrebându-se în sinea lui: „Oare ce voiai să înveţi din învăţături şi de la învăţători, ce nu au putut să te înveţe oare ei, cei care te-au învăţat atâtea lucruri?” Şi îşi răspundea: „Voiam să învăţ care este sensul şi esenţa eu-lui. Voiam să mă eliberez de acest eu, să-l depăşesc. Dar nu l-am putut depăşi, n-am reuşit decât să fug de el, să-l amăgesc, să mă ascund de el. Într-adevăr, niciun alt lucru de pe lumea asta nu m-a preocupat în gândurile mele într-o asemenea măsură precum acest eu al meu, enigma aceasta care constă în faptul că trăiesc, că sunt unic, deosebit şi delimitat de toţi ceilalţi, că sunt Siddhartha! Şi despre niciun alt

lucru de pe lumea asta nu ştiu mai puţin ca despre mine, despre Siddhartha!”

Pătruns de acest gând, se opri din mersul său lent, iar din gândul acesta ţâşni deîndată un altul, un gând nou, care suna altfel: „Dacă nu ştiu nimic despre mine, dacă Siddhartha mi-a rămas atât de străin şi necunoscut, apoi aceasta nu se datoreşte decât unei singure cauze: Mi-era teamă de mine, voisem să fug de mine! Îl căutam pe Atman, îl căutam pe Brahman, eram înclinat să-mi sfârtec propriul meu eu în bucăţi, să-i desfac învelişurile, pentru a descoperi în cele mai adânci şi mai necunoscute cotloane ale sale miezul ascuns dedesubtul tuturor învelişurilor, pe Atman, viaţa, dumnezeiescul, lucrul cel mai de pe urmă. Dar în toiul acestor strădanii m-am pierdut pe mine însumi.”

Siddhartha deschise ochii privind în jurul său, un zâmbet îi invadă chipul, iar sentimentul profund al trezirii din vise îndelungate îl furnică până în vârful degetelor. Şi începu deîndată să meargă din nou, mergea repede, întocmai ca un om care ştie ce are de făcut.

„Oh, se gândea el răsuflând uşurat, adânc, de-acum înainte n-o să-mi mai scape Siddhartha! N-o să-mi mai încep gândurile şi viaţa cu Atman şi cu suferinţele lumii. Nu vreau să mă mai ucid şi nici să mă mai sfâşii în bucăţi pentru ca, îndărătul ruinelor, să descopăr o taină. Nici *Yoga-Veda,* nici *Atharva-Veda* nu mă vor învăţa, nici asceţii şi nicio altă învăţătură. Vreau să învăţ de la mine însumi, vreau să-mi fiu mie însumi discipol, vreau să mă cunosc pe mine însumi, să cunosc taina aceasta numită Siddhartha.”

Privea în jurul său de parcă vedea lumea pentru prima oară. Cât de frumoasă mai era lumea, cât de multicoloră era lumea, cât de stranie şi de enigmatică era lumea! Într-însa, aici, se afla albastrul, aici se afla şi galbenul, aici se afla verdele, aici curgeau cerul şi fluviul, străjuiau pădurile şi munţii, totul era frumos, totul era enigmatic şi magic, iar în mijlocul acestor lucruri se afla el, Siddhartha, cel care se trezea, cel care se afla pe drumul spre sine însuşi. Toate aceste lucruri, tot acest galben şi albastru, fluviul şi pădurea, pătrundeau pentru prima oară prin ochii săi în Siddhartha, ele nu mai erau farmece de-ale lui Mara, nu mai erau vălul lui Maia, nu mai reprezentau diversitatea absurdă şi întâmplătoare a lumii fenomenelor, a

acelei lumi care i se părea demnă de tot dispreţul brahmanului cu gândire profundă, căci, căutând unitatea, el respinsese diversitatea. Albastrul era albastru, fluviul era fluviu, şi chiar dacă în Siddhartha trăia pe ascuns, în albastru şi în fluviu, acel ceva unic şi dumnezeiesc, felul şi sensul dumnezeiescului constau tocmai în aceea că el era ici galben, dincolo albastru, ici cer, dincolo pădure şi aici Siddhartha. Sensul şi esenţa nu se ascundeau îndărătul lucrurilor, ci se aflau într-însele, în toate cele.

„Cât de surd şi cât de obtuz am mai fost! îşi spunea el păşind grăbit înainte. Când cineva citeşte o scriere, căutând să-i pătrundă înţelesul, nu-i dispreţuieşte semnele şi literele, numindu-le amăgire, hazard sau coajă lipsită de orice valoare, ci o citeşte, o studiază şi o îndrăgeşte literă cu literă. Însă eu, cel care voiam să citesc cartea lumii şi cartea propriei mele fiinţe, eu, aşadar, am dispreţuit, de dragul unui înţeles presupus dinainte, semnele şi literele, numind lumea fenomenelor o amăgire, numindu-mi ochiul şi limba fenomene accidentale şi lipsite de orice valoare. Ei bine nu, toate acestea aparţin acum trecutului, căci, iată, m-am trezit, m-am trezit cu adevărat, născându-mă abia astăzi.”

La gândul acesta Siddhartha se opri din nou din mers, brusc, de parcă dinaintea lui, pe drum s-ar fi ivit un şarpe.

Iată, dintr-o dată înţelesese încă un lucru: el, trezit acum cu adevărat şi tocmai renăscut, trebuia să-şi reînceapă viaţa, să o ia de la capăt. Abia în dimineaţa aceleiaşi zile când părăsise Jetavana, crângul în care sălăşluia Sublimul, când începuse să se trezească şi să păşească pe calea ce urma să-l poarte spre sine însuşi, avusese intenţia – lucru care i se păruse foarte firesc şi de la sine înţeles – ca, după atâţia ani de asceză, să se întoarcă acasă la tatăl său. Acum însă, tocmai în momentul în care se oprise din mers de parcă dinaintea lui, pe drum, ar fi zărit un şarpe, se trezi şi înţelese de-a binelea: „Eu nu mai sunt cel care am fost, nu mai sunt ascet, nu mai sunt preot, nu mai sunt brahman. Ce să fac oare acasă, la tatăl meu? Să studiez? Să aduc jertfe? Să exersez meditarea profundă? Bine, dar toate acestea aparţin acum trecutului, nimic din toate acestea nu-mi mai străjuie drumul.”

Siddhartha se opri încremenit, inima îi îngheţă preţ de o clipă, preţ de o răsuflare, o simţea tremurându-i de frig în piept

ca o mică vietate, ca o pasăre sau ca un iepure, căci îşi dădu seama cât de singur era. Ani şi ani de zile rătăcise pe drumuri şi nici nu băgase de seamă lucrul acesta. Acum îl băgase de seamă. Căci chiar şi în clipele celei mai profunde meditări el continuase întotdeauna să fie fiul tatălui său, să fie un brahman din rândul celor suspuşi, să fie un om al spiritului. Acum însă nu mai era decât Siddhartha, cel care se trezise, şi nimic altceva. Inspiră adânc şi, pentru o clipă, fu invadat de frig şi se înfioră. Nimeni pe lume nu era atât de singur ca el. Nu existase niciodată vreun nobil care să nu fi făcut parte din rândul nobililor, vreun meşteşugar care să nu fi făcut parte din rândul meşteşugarilor, toţi aceştia îşi găsiseră astfel un refugiu printre ai lor, ducând acelaşi trai, vorbind aceeaşi limbă. Nu existase niciodată vreun brahman care să nu se fi numărat printre brahmani şi să nu fi trăit împreună cu ei, vreun ascet care să nu-şi fi găsit refugiul în rândul samanilor, căci până şi cel mai izolat pustnic nu trăia singur în singurătate, nici el nu era lipsit de o apartenenţă anume, deoarece şi el făcea parte dintr-o grupare anume care îi oferea un cămin. Govinda se călugărise, având acum mii de fraţi, călugării care purtau acelaşi vestmânt, aveau aceeaşi credinţă, vorbeau aceeaşi limbă. Dar el, Siddhartha, mai avea el oare vreo apartenenţă? Traiul cui îl mai împărtăşea el? Limba cui o mai vorbea el?

Din clipa aceasta, în care lumea din jurul său se topi, dispăru, în care el se simţi singur ca o stea de pe cer, din această clipă de frig şi deprimare apăru Siddhartha, un eu mai pronunţat decât până atunci, mai condensat. Şi simţi că aceasta fusese ultima tresărire a trezirii, ultima durere a naşterii sale. Apoi o porni la drum, păşind repede, nerăbdător, dar nu mergea nici spre casă şi nici spre tatăl său, pentru el nu mai exista cale de întoarcere.

PARTEA A DOUA

Dedicată lui Wilhelm Gundert, vărul meu din Japonia

KAMALA

În drumul său Siddhartha învăţa multe lucruri noi la fiecare pas, căci lumea se schimbase şi inima îi era fermecată. Privea cum soarele răsare deasupra munţilor împăduriţi şi apune deasupra îndepărtatului ţărm cu palmieri. Noaptea privea pe cer stelele în rânduiala lor şi secera lunii care plutea ca o luntre pe o apă albastră. Privea copacii, stelele, animalele, norii, curcubeele, stâncile, ierburile, florile, râurile şi fluviile, sclipirea de rouă pe tufele somnoroase, îndepărtaţii munţi înalţi, albaştri şi palizi; păsările şi albinele cântau; vântul se zbenguia argintiu prin lanurile de orez. Toate acestea, cu miile şi miile, de toate culorile, existaseră dintotdeauna, soarele şi luna străluciseră dintotdeauna, fluviile vuiseră şi albinele zumzăiseră dintotdeauna, dar pentru Siddhartha toate acestea nu fuseseră mai înainte decât un văl trecător şi înşelător dinaintea ochilor săi, privit cu neîncredere şi sortit să fie pătruns cu gândul şi nimicit pentru faptul că el nu era esenţă, aceasta neexistând decât dincolo de lumea vizibilă. Acum însă, ochiul său descătuşat poposise dincoace, aici, privea şi începea să cunoască tot ceea ce putea fi văzut, îşi căuta un loc de popas în sânul acestei lumi, nu mai căuta esenţa, nu mai tindea să atingă tărâmul celălalt. Lumea era frumoasă dacă o priveai aşa, fără să cauţi nimic, aşa simplu, aşa, copilăreşte. Luna şi stelele erau o frumuseţe, o frumuseţe erau râul şi malul, pădurea şi stânca, capra şi cărăbuşul auriu, floarea şi fluturele. Frumos şi plăcut mai era să mergi astfel prin lume, atât de copilăreşte, atât de treaz, receptiv la tot ceea ce era aproape de tine, fără urmă de îndoială. Altfel îţi ardea soarele în creştetul capului, altfel te răcoreai la umbra pădurii, alt gust aveau bostanul şi banana. Scurte mai erau zilele, scurte mai erau nopţile, orele treceau iute ca nişte pânze pe mare, sub ele se afla o corabie încărcată cu comori, încărcată cu bucurii. Siddhartha zări o ceată de maimuţe căţărându-se prin arcada de coroane a pădurii, sus, printre ramuri, şi auzi o melodie de dor, sălbatică. Siddhartha

văzu cum un berbec fugărea o oaie şi cum se împreună cu ea. Într-un lac năpădit de stuf zări o ştiucă, vânând mânată de foamea ce o cuprindea spre seară, în timp ce peştişorii ţâşneau din apă, fugind în cârduri din faţa ei, fâlfâind şi sclipind, iar din vârtejurile de apă vijelioase pe care le provoca nestăvilitul vânător se răspândea un iz pătrunzător de putere şi pasiune.

Toate acestea fuseseră dintotdeauna, dar el nu le văzuse, el parcă fusese absent. Acum le vedea pe toate şi simţea că le aparţine. Prin ochiul său se strecurau lumina şi umbra, în inima sa pătrundeau stelele şi luna.

Pe drum îşi mai aminti de tot ceea ce-i fusese dat să trăiască în grădina Jetavana, de învăţătura pe care o ascultase acolo, de dumnezeiescul Buddha, de despărţirea sa de Govinda, de discuţia sa cu Sublimul. Îşi aduse aminte şi de propriile sale cuvinte rostite în faţa Sublimului, de fiecare cuvânt, şi-şi dădu seama cu mirare că spusese atunci lucruri pe care el, de fapt, nici nu le ştiuse la vremea aceea. Ceea ce-i spusese lui Gotama – anume că taina şi comoara lui, ale lui Buddha, nu ar consta în învăţătura sa, ci în ceea ce nu încape în rostire şi în ceea ce nu poate fi propovăduit, lucruri a căror revelaţie o avusese el în ceasul iluminării sale – toate acestea îl preocupau acum în efortul său de a trăi. Iată că începuse deja să aibă revelaţia lor. Acum urma să aibă şi revelaţia sinelui său. Ştiuse de altfel de multă vreme că sinele său este Atman, adică ceva de o aceeaşi esenţă eternă ca şi Brahman. Dar niciodată nu-şi aflase sinele cu adevărat, şi asta fiindcă voise să-l prindă în plasa gândului. Şi dacă desigur nici trupul său nu-i era sinele, şi nici jocul simţurilor, atunci acesta nu putea fi nici gândirea, nici mintea, nici înţelepciunea dobândită, nici arta însuşită de a trage concluzii şi de a ţese noi gânduri din lucruri deja gândite. Ei bine nu, şi această lume a gândurilor se afla tot dincoace, aici, iar suprimarea eului întâmplător al simţurilor şi sporirea eului întâmplător al gândurilor şi al erudiţiei nu puteau duce nici ele la un liman. Atât gândurile cât şi simţurile erau lucruri frumoase, îndărătul şi al unora şi al celorlalte se ascundea ultima raţiune, amândouă trebuiau ascultate, trebuia să le faci jocul amândurora, nici unele, nici celelalte nu trebuiau dispreţuite, ori supraapreciate, trebuia să le asculţi şi unora şi celorlalte glasurile tainice ale celor mai adânci cotloane. Nu-şi mai dorea nimic altceva decât ceea ce-i poruncea glasul, nu mai

poposea decât acolo unde îl sfătuia glasul să poposească. De ce se aşezase Gotama atunci, în ceasul ceasurilor, sub copacul unde avea să cunoască iluminarea? Auzise un glas, glasul propriei sale inimi, care îi poruncise să poposească sub acel copac, iar el renunţase la mortificare, jertfiri, băi sau rugăciuni, la hrană şi băutură, la somn sau la vise, şi se supuse acelui glas. Era deci bine să te supui astfel nu unei porunci din exterior, ci numai acestui glas, de nimic altceva nu era nevoie decât să fii pregătit pentru asta şi atât.

În noaptea în care dormi lângă un fluviu, în coliba de paie a unui luntraş, Siddhartha avu un vis: în faţa lui stătea Govinda în vestmânt galben de ascet. Govinda avea o mină tristă şi îl întreba plin de tristeţe: „De ce m-ai părăsit?” Şi-atunci îl îmbrăţişă pe Govinda, îl cuprinse în braţe, strângându-l la pieptul său şi sărutându-l, când iată că Govinda nu mai era Govinda, ci o femeie, iar din vestmântul femeii răsărea un piept plin, la acest piept sugea Siddhartha, iar laptele acestui sân avea un gust dulce şi întăritor. Avea un gust de femeie şi de bărbat, de soare şi pădure, de animal şi floare, de tot felul de fructe, de tot felul de plăceri. Te ameţea şi te făcea să-ţi pierzi cunoştinţa.

– Când Siddhartha se trezi, fluviul sclipea palid prin uşa colibei, iar în pădure răsuna sumbru strigătul tenebros şi plin de armonie al unei bufniţe.

Când se crăpă de ziuă, Siddhartha îl rugă pe luntraş, gazda sa, să-l treacă fluviul. Luntraşul îl luă pe pluta sa de bambus şi-l trecu fluviul; apa întinsă sclipea roşietic în lumina dimineţii.

„Ce frumos e fluviul acesta”, îi spuse el însoţitorului său.

„Da, spuse luntraşul, e un fluviu foarte frumos, îl iubesc mai presus de orice. L-am ascultat adeseori, m-am uitat adeseori în ochii săi şi de fiecare dată am avut de învăţat câte ceva de la el. De la un fluviu se pot învăţa multe lucruri.”

„Îţi mulţumesc, binefăcătorule, grăi Siddhartha în timp ce cobora pe celălalt mal. Nu am niciun dar cu care să-ţi răsplătesc ospitalitatea, dragul meu, nu-ţi pot oferi nicio răsplată. Sunt un pribeag, fiu de brahman, un saman.”

„Am observat acest lucru, grăi luntraşul, şi nu aşteptam nici să mă răsplăteşti şi nici să-mi dărui ceva. Darul mi-l vei face altă dată.”

„Crezi?” zise Siddhartha vesel.

„Desigur. Tot de la fluviu am învăţat şi lucrul acesta: totul se reîntoarce! Te vei reîntoarce şi tu, samanule. Şi-acum, cu bine! Fie ca prietenia ta să-mi fie răsplata. Gândeşte-te şi la mine atunci când vei aduce jertfe zeilor.”

Se despărţiră zâmbind. Siddhartha se bucura, zâmbind, de prietenia şi amabilitatea luntraşului. „E la fel ca Govinda, îşi spuse el zâmbind, toţi cei pe care îi întâlnesc în drumul meu sunt la fel ca Govinda. Toţi îmi sunt recunoscători, cu toate că ei ar putea să revendice recunoştinţă. Toţi se supun, toţi vor să-ţi fie prieteni, să te asculte cu plăcere şi să gândească puţin. Ce copii sunt oamenii!”

Pe la vremea amiezei trecu printr-un sat. Pe uliţă, în faţa colibelor din chirpici, se zbenguiau copiii, jucându-se cu seminţe de bostan şi cu scoici, strigând şi încăierându-se, dar fugind sfioşi din faţa străinului saman. La capătul satului drumul trecea printr-un râu, iar la malul râului stătea în genunchi o femeie tânără, spălând rufe. Când Siddhartha îi dădu bineţe, ea îşi înălţă capul, zâmbind, şi-l privi de jos până sus, astfel că el văzu cum îi strălucea albul ochilor. Siddhartha îi spuse cuvinte de binecuvântare, după cum era obiceiul drumeţilor, şi o întrebă cât mai avea de mers până să ajungă în marele oraş. Atunci ea se ridică şi se apropie de el; gura fragedă, frumoasă strălucea pe chipul tânăr. Începu să glumească cu el, îl întrebă dacă mâncase ceva şi dacă e adevărat că samanii dorm singuri în pădure, neavând voie să ţină femei pe lângă ei. Zicând acestea, îşi aşeză piciorul stâng pe cel drept al lui, făcând acea mişcare a femeii care invită bărbatul la acele plăceri ale dragostei numite de manuale „căţăratul în copac”. Siddhartha simţi cum i se încinge sângele şi, aducându-şi aminte în momentul acela de visul său, se aplecă puţin spre femeie şi-i sărută cu buzele vârful maroniu al sânului. Când îşi ridică privirea, îi văzu chipul zâmbind, inundat de dorinţă, îi văzu ochii micşoraţi care-l conjurau plini de dor.

Şi Siddhartha simţi dorinţa şi izvorul sexului său se trezi la viaţă; cum însă nu se mai atinsese niciodată de o femeie, ezită un moment, în vreme ce mâinile sale erau gata să o cuprindă. Şi în acest moment auzi, cutremurându-se, un glas izvorât din străfundurile sale, iar glasul acela spunea nu. De pe chipul zâmbitor al tinerei femei dispăru orice farmec, el nu mai vedea decât privirea umedă a unei femele cuprinse de călduri. Îi

mângâie obrajii cu blândeţe şi, cu paşi agale, întoarse spatele femeii dezamăgite, dispărând în hăţişul de bambus.

În aceeaşi zi, ajunse, înainte de a se însera, într-un oraş mare şi se bucură, căci dorea apropierea oamenilor. Trăise vreme îndelungată prin păduri, iar coliba de paie a luntraşului în care dormise astă-noapte fusese, după multă vreme, primul acoperiş sub care adăstase.

La marginea oraşului, lângă un crâng frumos împrejmuit de un gard, drumeţului îi ieşi în cale o mică ceată de servitori şi servitoare care duceau coşuleţe. În mijlocul lor, purtată de patru oameni pe o lectică împodobită, şedea pe o pernă roşie sub o umbrelă multicoloră o femeie, stăpâna. Siddhartha se oprise la intrarea în acest crâng al desfătărilor, privind alaiul, servitorii, fetele, coşurile, lectica, iar în lectică o văzu pe femeia aceea. Sub părul negru aranjat într-un coc înalt îi zări chipul deosebit de luminos, deosebit de fraged, deosebit de inteligent, gura de un roşu fraged, semănând cu o smochină abia ieşită din floare, sprâncenele îngrijite, vopsite şi arcuite înalt, ochii de culoare închisă, inteligenţi şi atenţi, gâtul alb, lung, ţâşnind din vestmântul verde şi auriu, mâinile albe şi lungi, subţiri, cu brăţări de aur mai sus de încheieturi.

Siddhartha văzu cât era de frumoasă, iar inima lui se înveseli. Când lectica se apropie de el, se înclină adânc, apoi, îndreptându-şi spinarea, privi la chipul alb şi drăgălaş, citi pentru o clipă în ochii inteligenţi cu arcade înalte, simţind adierea unui parfum necunoscut de el. Frumoasa femeie dădu din cap zâmbind o clipă, apoi dispăru în crâng împreună cu servitorii.

„Aşadar, intru în acest oraş, îşi spuse Siddhartha, sunt semne de bun augur.” Simţea chemarea de a intra deîndată în acel crâng, se gândi însă bine şi-şi dădu seama abia acum de felul în care îl priviseră servitorii şi fetele – plini de dispreţ, plini de neîncredere, distanţi.

„Mai sunt încă saman, îşi spuse el, mai sunt încă ascet şi cerşetor. Trebuie să devin alt om, căci aşa cum sunt nu am voie să intru în crângul acesta.” Şi râse.

Pe primul om care-i ieşi în cale îl întrebă ce hram purta crângul acela şi cum se numea această femeie şi află că era crângul Kamalei, vestita curtezană care, în afară de acest crâng, mai avea în stăpânire şi o casă în oraş.

Apoi intră în oraş. Acum avea un ţel precis.

Urmărindu-şi ţelul se lăsă absorbit de oraş furat de torentul străzilor, rămase nemişcat prin pieţe, odihnindu-se apoi pe treptele de piatră de pe malul fluviului. Spre seară se împrieteni cu un ajutor de bărbier pe care îl văzuse lucrând la umbra unei bolţi; îl revăzu rugându-se în templul lui Vişnu şi îi povesti unele întâmplări legate de Vişnu şi Lakşmi. În noaptea aceea dormi lângă bărcile de la malul fluviului, iar dimineaţa, înainte ca primii muşterii să intre în frizerie, îl rugă pe ajutorul de bărbier să-i radă barba, să-i scurteze şi să-i pieptene părul şi să i-l ungă cu un ulei bun. Apoi se duse şi se scăldă în fluviu.

Spre seară, când frumoasa Kamala se apropia în lectică de crângul ei, Siddhartha se postase deja la intrare şi se înclină, iar curtezana îi adresă un salut. Făcu un semn servitorului care încheia coloana şi-l rugă să-şi anunţe stăpâna că un tânăr brahman doreşte nespus de mult să stea de vorbă cu ea. La scurtă vreme după aceea servitorul se întoarse şi-l pofti să-l urmeze, conducându-l tăcut într-un pavilion în care Kamala stătea întinsă pe un pat comod. Apoi rămase singur cu ea.

„Nu eşti tu acela care stătea ieri afară şi mi-a dat bineţe?” întrebă Kamala.

„Aşa este, te-am văzut încă de ieri şi ţi-am dat bineţe.”

„Dar ieri parcă aveai barbă şi păr lung, plin de praf.”

„Cât de bine ai băgat de seamă, pe toate le-ai observat. Atunci l-ai văzut pe Siddhartha, fiul de brahman care-şi părăsise locurile natale ca să se facă saman şi a şi fost saman timp de trei ani. Acum însă am părăsit acea cale, am venit aici în oraş şi tu ai fost prima care mi-a ieşit în drum înainte de a pune piciorul în oraş. Am venit la tine, Kamala, pentru a-ţi spune toate acestea! Tu eşti prima femeie cu care Siddhartha vorbeşte fără să-şi plece ochii. Niciodată nu-mi voi mai pleca ochii când în cale îmi va ieşi o femeie frumoasă.”

Kamala zâmbea, jucându-se cu evantaiul său din pene de păun. Şi îl întrebă: „Şi Siddhartha n-a venit la mine decât pentru a-mi spune lucrul acesta?”

„Pentru a-ţi spune lucrul acesta şi pentru a-ţi mulţumi că eşti atât de frumoasă. Şi-aş vrea să te mai rog, Kamala, dacă nu te superi, să-mi fii prietenă şi să-mi dai lecţii, căci eu nu ştiu încă nimic din arta aceasta în care tu eşti meşteră.”

Auzind aceasta, Kamala râse cu glas tare.

„Nu mi s-a mai întâmplat niciodată, prietene, ca un saman din pădure să vină să ia lecţii de la mine! Niciodată nu mi s-a mai întâmplat ca un saman cu părul lung, încins în jurul coapselor cu o bucată de pânză zdrenţuită, să vină la mine! Mulţi tineri vin la mine, printre ei aflându-se şi fii de brahmani, dar ei vin îmbrăcaţi frumos, vin cu încălţări frumoase, părul lor miroase frumos, iar în pungă au parale. Iată cum arată, samanule, tinerii care vin la mine.”

Siddhartha grăi: „După cum vezi am şi început să învăţ de la tine. Chiar ieri am învăţat ceva. Mi-am ras barba, mi-am pieptănat părul, dându-mi-l cu ulei. Ceea ce îmi mai lipseşte, minunato, nu este decât un fleac: îmbrăcăminte bună, încălţări bune, bani în pungă. Află că Siddhartha şi-a pus în gând lucruri mult mai grele decât aceste nimicuri şi a realizat ceea ce şi-a pus în gând. Cum oare n-aş reuşi să realizez ceea ce mi-am pus ieri în gând: să-ţi fiu prieten şi să aflu de la tine plăcerile dragostei! Vei vedea cât de uşor voi prinde totul, Kamala, căci am învăţat eu lucruri mai grele decât ceea ce trebuie să mă înveţi tu. Aşadar, am priceput: Siddhartha nu-ţi este pe plac aşa cum e el acum, cu ulei în păr, dar fără îmbrăcăminte, fără încălţăminte, fără bani?”

Kamala exclamă râzând: „Nu, mult stimate, nu-mi este încă pe plac. Trebuie să aibă haine, haine bune, şi încălţări, încălţări frumoase, şi mulţi bani în pungă şi daruri pentru Kamala. Ei, acum iată că o ştii şi pe asta, samanule din pădure, nu-i aşa? Ai băgat la cap?”

„Am băgat prea bine la cap! exclamă Siddhartha. Cum să nu bag la cap ceea ce rosteşte o asemenea gură! Gura ta este ca o smochină proaspăt ieşită din floare, Kamala. Şi gura mea e roşie şi proaspătă, se va potrivi cu a ta, ai să vezi.

– Dar spune-mi, frumoasă Kamala, nu ţi-e teamă deloc de samanul din pădure care a venit să ia lecţii de dragoste?"

„De ce m-aş teme de un saman, de un prostănac de saman din pădure venit dintre şacali, şi care habar nu are ce-i o femeie?”

„O, samanul acesta este puternic şi nu se teme de nimic. El ar putea să te ia cu forţa, frumoasă fată. El ar putea să te răpească. El ar putea să te facă să ştii ce-i durerea.”

„Nu, samanule, nu-mi este teamă de aşa ceva. Oare s-a temut vreodată un saman sau un brahman că ar putea veni cineva să pună mâna pe el şi să-i fure erudiţia şi cucernicia şi profunzimea

gândirii? Nu, căci acestea îi aparţin lui şi numai lui, iar el dă numai ceea ce vrea să dea şi numai cui vrea să dea. Şi tot aşa, aidoma se întâmplă şi cu Kamala şi cu plăcerile dragostei. Kamala are o gură frumoasă şi roşie, dar încearcă să i-o săruţi împotriva voinţei Kamalei şi nu vei simţi un strop din dulceaţa acestei guri care ştie să dăruie atâta dulceaţă! Tu bagi uşor la cap, Siddhartha, învaţă deci şi lucrul acesta: dragostea poţi să o cerşeşti, să o cumperi, să o primeşti în dar, să o găseşti pe stradă, dar nu o poţi fura. Te-ai gândit, aşadar, la o cale greşită. Nu, ar fi păcat ca un tânăr drăguţ ca tine să facă un pas atât de greşit."

Siddhartha se înclină zâmbind. „Ar fi păcat, Kamala, câtă dreptate ai! Ar fi într-adevăr mare păcat. Nu, nu vreau să pierd niciun strop din dulceaţa gurii tale şi nici tu nu vei pierde niciunul din dulceaţa gurii mele! Aşadar, ne-am înţeles: Siddhartha se va întoarce atunci când va avea ceea ce acum încă îi mai lipseşte: haine, încălţări, bani. Dar spune-mi, graţioasă Kamala, n-ai putea să-mi mai dai un sfat?"

„Un sfat? De ce nu? Cine ar putea refuza să-i dea un sfat unui saman sărman şi neştiutor, venit din pădure, dintre şacali?"

„Dragă Kamala, sfătuieşte-mă aşadar: încotro s-o apuc pentru a obţine cel mai repede cele trei lucruri?"

„O, prietene, mulţi doresc să afle asta. Tu nu trebuie să faci decât ceea ce ai învăţat, cerând în schimb parale, haine şi încălţări. Un om sărac nu poate să facă rost de bani într-alt fel. Ce ştii să faci?"

„Ştiu să gândesc. Ştiu să aştept. Ştiu să ţin post."

„Altceva nimic?"

„Nimic. Ba da, ştiu să scriu versuri. Mi-ai da oare o sărutare în schimbul unei poezii?"

„Ţi-aş da-o dacă poezia ta o să-mi placă. Cum se numeşte?"

După ce se reculese un moment, Siddhartha spuse versurile acestea:

„În crângul ei umbros a intrat frumoasa Kamala,
La intrarea în crâng stătea, ars de soare, samanul.
Şi-acela, văzând floarea de lotus, adânc
Se înclină, şi Kamala îi mulţumi cu un zâmbet.
Mult mai plăcut, îşi spuse tânărul, decât să aduci jertfe zeilor,
Mult mai plăcut e să-i aduci jertfe frumoasei Kamala."

Kamala bătu tare din palme, încât brăţările de aur zornăiră.

„Frumoase mai sunt versurile tale, saman ars de soare, şi n-o să am într-adevăr nimic de pierdut dacă am să te răsplătesc cu un sărut.”

Din ochi îl atrase spre ea, el îşi aplecă chipul spre al ei, punându-şi gura sa pe gura ce semăna cu o smochină proaspăt ieşită din floare. Kamala îl sărută îndelung, iar Siddhartha simţi cu uimire cum ea îl învăţa, cu câtă înţelepciune proceda, cât de bine îl stăpânea respingându-l, îmbiindu-l, iar el bănui că după acest prim sărut aveau să urmeze un şir de sărutări bine gândite, experimentate, fiecare diferit de celălalt, pe care el avea să le savureze. Se opri apoi, respirând adânc, şi în momentul acesta semăna cu un copil uimit de bogăţia de cunoştinţe pe care merita să ţi le însuşeşti aşa cum îţi apăreau ele înaintea ochilor.

„Versurile tale sunt frumoase, exclamă Kamala, de-aş fi bogată te-aş răsplăti dăruindu-ţi monezi de aur. Dar cu versuri îţi va fi foarte greu să faci rost de atâţia bani câţi îţi trebuie ţie. Căci îţi trebuie mulţi bani dacă vrei să fii prietenul Kamalei.”

„Cât de bine ştii să săruţi tu, Kamala”, bâlbâi Siddhartha.

„Da, mă pricep la aşa ceva, de aceea nu duc lipsă nici de haine, nici de încălţări, nici de brăţări, nici de toate lucrurile frumoase. Dar ce se va alege de tine? Nu ştii decât să gândeşti, să ţii post şi să faci versuri?”

„Mai ştiu şi cântecele de la ritualul jertfirilor, zise Siddhartha, dar nu mai vreau să le cânt. Ştiu şi descântece, dar nu mai vreau să le rostesc. Am citit cărţile…”

„Ia stai, îl întrerupse Kamala. Ştii să citeşti? Ştii să scrii?”

„Fireşte că ştiu. Mai sunt câte unii care ştiu să facă şi asemenea lucruri.”

„Cei mai mulţi nu ştiu. Nici eu nu ştiu. E foarte bine că tu ştii să citeşti şi să scrii, e foarte bine. Chiar şi de descântece vei mai avea nevoie.”

În acest moment veni în fugă o servitoare şi îi şopti stăpânei ceva la ureche.

„Mi-a venit cineva în vizită, exclamă Kamala. Fugi, dispari, Siddhartha, nimeni nu trebuie să te vadă aici, să ţii minte lucrul acesta! Mâine am să te văd din nou.”

Fetei îi porunci însă să-i dea evlaviosului brahman un vestmânt alb. Într-o clipă Siddhartha se şi văzu împins de fata care-l duse, pe căi ocolite, într-o căsuţă aflată în grădină, îi dărui un vestmânt, apoi îl conduse până la un tufiş, îndemnându-l stăruitor să dispară cât mai repede din acel crâng, fără să fie văzut de nimeni.

Cu mulţumire în suflet, făcu ceea ce i se poruncise. Cum era obişnuit cu pădurile ieşi din crâng fără niciun zgomot, sărind peste gardul viu al tufişurilor. Cu mulţumire în suflet se întoarse în oraş, ducând vestmântul înfăşurat sub braţ. La un han la care trăgeau drumeţii se aşeză la uşă, cerşi tăcut ceva de mâncare, primi tăcut bucata de plăcintă de orez pe care i-o dădu cineva. S-ar putea ca începând chiar de mâine, se gândi el, să nu mai rog pe nimeni să-mi dea de mâncare.

În el se aprinse dintr-o dată flacăra mândriei. Nu mai era saman, nu se mai cădea să cerşească. Dădu plăcinta de orez unui câine şi rămase flămând.

„Ce simplă este viaţa pe care o trăim aici, în lume, se gândea Siddhartha. Nu prezintă niciun fel de greutăţi. Şi ce greu, ce obositor şi la urma urmelor cât de deprimant era totul pe vremea când eram saman. Acum totul este uşor, uşor ca lecţiile de sărutat pe care mi le dă Kamala. N-am nevoie decât de haine şi de bani, şi-atâta tot, iată nişte ţeluri mărunte, apropiate, care nu te fac să-ţi pierzi somnul.”

Iscodise de mult unde se afla casa Kamalei din oraş, aşa că a doua zi se şi înfiinţă acolo.

„Totul merge strună, îi strigă ea întâmpinându-l. Kamaswami, cel mai bogat negustor din oraş, te aşteaptă. Dacă o să-i placi te va lua în slujba lui. Bagă de seamă, saman ars de soare. Prin gura altora i-am dat veşti despre tine. Fii amabil faţă de el, căci e foarte puternic. Dar nici prea modest să nu fii! Nu vreau să devii servitorul lui, ci să ajungi în acelaşi rang cu el, altfel n-am să fiu mulţumită de tine. Kamaswami dă semne de bătrâneţe şi de comoditate. Dacă o să-i placi o să-ţi dea în grijă multe lucruri.”

Siddhartha îi mulţumi râzând, iar când Kamala află că nu mâncase nimic nici ieri, nici azi dădu poruncă să i se aducă pâine şi fructe, omenindu-l.

„Ai avut noroc, îi spuse ea la despărţire, uşile ţi se deschid una după alta. Cum vine asta oare? Faci cumva farmece?”

Siddhartha spuse: „Ieri îţi spuneam că mă pricep să gândesc, să aştept şi să ţin post, dar tu ai fost de părere că aceste lucruri nu-mi sunt de niciun folos. Ba îmi sunt de mare folos, Kamala, vei vedea. Vei vedea că prostănacii de samani din pădure învaţă şi ştiu multe lucruri pe care voi nu le ştiţi. Acum două zile mai eram încă un cerşetor amărât, ieri am sărutat-o pe Kamala şi în curând voi fi negustor şi voi avea bani şi toate acele lucruri pe care tu le preţuieşti.”

„Ei, da, recunoscu ea. Dar ce te-ai face fără mine? Ce s-ar alege de tine dacă nu te-ar ajuta Kamala?”

„Dragă Kamala, spuse Siddhartha ridicându-se în picioare, primul pas l-am făcut venind la tine în crâng. Eram hotărât să iau lecţii de dragoste de la cea mai frumoasă femeie. Din momentul în care am luat această hotărâre am avut certitudinea că mi-o voi îndeplini. Ştiam că tu mă vei ajuta, am ştiut acest lucru încă din clipa în care m-ai privit prima dată, atunci când stăteam la intrarea în crâng.”

„Şi dacă n-aş fi vrut s-o fac?”

„Iată însă că ai vrut. Ascultă, Kamala: dacă arunci o piatră în apă, ea se duce până la fund pe drumul cel mai scurt. La fel se petrec lucrurile şi atunci când Siddhartha are un scop, o ţintă. Siddhartha nu întreprinde nimic, el aşteaptă, gândeşte, posteşte, dar pătrunde şi străbate lucrurile lumii la fel cum trece piatra prin apă, fără niciun efort, fără să se clintească; este atras, lăsându-se antrenat în cădere. Ţelul său este acela care îl atrage, căci el nu permite să-i pătrundă în suflet nimic din ceea ce ar putea să contravină acelui ţel. Iată ce lucru a învăţat Siddhartha la samani. Zănatecii consideră că acest lucru ar fi o vrăjitorie şi sunt de părere că el e opera unor demoni. Dar demonii nu au niciun amestec, aşa ceva nici nu există. Oricine poate să facă o asemenea vrăjitorie, oricine poate să-şi atingă ţelurile cu condiţia să poată gândi, să poată aştepta, să poată posti.”

Kamala îl asculta. Îi era dragă vocea lui, îi era dragă privirea ochilor lui.

„Poate că aşa o fi, spuse ea încet, cum spui tu, prietene. Dar poate că la fel de adevărat este şi faptul că Siddhartha este un bărbat chipeş, că femeilor le place privirea lui şi că din această cauză îi tot iese fericirea în cale.”

Sărutând-o, Siddhartha îşi luă rămas bun. „Aşa să fie cum zici tu, învăţătoareo. Fie ca privirea mea să-ţi fie mereu pe plac, fie ca, datorită ţie, fericirea să-mi iasă mereu în cale!”

PRINTRE OAMENII-COPII

Siddhartha porni spre negustorul Kamaswami, cineva îi arătă o casă bogată, acolo servitorii îl conduseră printre covoare de mare preţ într-o încăpere în care îl aştepta stăpânul casei.

Kamaswami intră, era un bărbat mlădios, cu mers repezit, părul îi încărunţise de tot, ochii săi erau foarte inteligenţi şi precauţi, iar gura lui era râvnitoare. Stăpânul şi oaspetele se salutară cu amabilitate.

„Mi s-a spus, deschise vorba negustorul, că eşti brahman, un om învăţat, şi că eşti în căutarea unei slujbe la un negustor. Ai ajuns la ananghie, brahmanule, de cauţi de lucru?”

„Nu, spuse Siddhartha, nu am ajuns la ananghie şi nici n-am fost vreodată la ananghie. Află că vin de la samani, în mijlocul cărora am trăit multă vreme.”

„Dar cum poţi spune că nu eşti la ananghie dacă vii de la samani? Că doar samanii n-au niciun fel de avere, nu-i aşa?”

„Într-adevăr, nu am niciun fel de avere, spuse Siddhartha, dacă te referi la aşa ceva. Fireşte că nu am niciun fel de avere. Dar lucrul acesta se întâmplă din voia mea, aşadar, nu sunt la ananghie.”

„Dar dacă nu ai nicio avere, din ce vrei să trăieşti?”

„La asta încă nu m-am gândit, stăpâne. Mai bine de trei ani nu am avut niciun fel de avere şi nici nu mi-a trecut prin gând să-mi pun întrebarea din ce trăiesc.”

„Aşadar, ai trăit din ceea ce aveau alţii.”

„Se pare că aşa e. Dar şi negustorul trăieşte din ceea ce au alţii.”

„Adevăr grăit-ai. Totuşi el nu ia nimic pe degeaba de la ceilalţi; le dă în schimb mărfurile sale.”

„Într-adevăr, se pare că aşa este. Fiecare ia, fiecare dă, aşa e viaţa.”

„Dar dă-mi voie să te întreb: dacă tu nu ai niciun fel de avere ce ai de gând să oferi?”

„Fiecare oferă ceea ce are. Războinicul îşi oferă forţa, negustorul oferă marfa, învăţătorul învăţătură, ţăranul orez, pescarul peşte.”

„Prea bine. Dar ce poţi tu oare să oferi? Ce ai învăţat şi ce ştii tu?”

„Ştiu să gândesc. Ştiu să aştept. Ştiu să postesc.”

„Asta-i tot?”

„Aşa cred, asta-i tot!”

„Şi la ce-ţi folosesc toate acestea? De pildă, la ce-ţi foloseşte postitul?”

„Postitul este un lucru foarte bun, domnule. Când cineva nu are ce mânca, lucrul cel mai înţelept pe care îl poate face este să postească. Dacă, să spunem, Siddhartha n-ar fi învăţat să postească, el ar fi trebuit să accepte orice slujbă, chiar astăzi, fie la tine, fie în altă parte, căci foamea l-ar constrânge să facă acest lucru. Aşa însă, Siddhartha poate să aştepte liniştit, el nu ştie ce-i nerăbdarea, el nu ştie ce-i ananghia, poate rezista multă vreme asaltului foamei, râzându-şi de ea. Iată la ce-ţi poate folosi postitul, domnule.”

„Ai dreptate samanule. Aşteaptă o clipă.”

Kamaswami ieşi şi reveni apoi cu un sul pe care îl întinse oaspetelui său întrebându-l: „Poţi să-l citeşti?”

Siddhartha privi cu atenţie sulul care conţinea textul unui contract de cumpărare şi începu să-l citească cu glas tare.

„Minunat, spuse Kamaswami. Ai vrea acum să scrii ceva pe această foaie?”

Îi dădu o foaie şi un condei, iar Siddhartha scrise ceva, înapoindu-i foaia.

Kamaswami citi: „E bine când ştii să scrii, dar e mai bine când ştii să gândeşti. E bine când eşti inteligent, dar e mai bine când eşti răbdător.”

„Ştii să scrii excelent, îl lăudă negustorul. Va trebui să mai vorbim despre unele lucruri. Pentru astăzi te rog să fii oaspetele meu şi primeşte să fii găzduit în această casă.”

Siddhartha mulţumi şi acceptă oferta, aşa că acum locuia în casa negustorului. I s-au adus haine şi încălţări, iar un servitor îi pregătea zilnic baia. De două ori pe zi i se servea o masă îmbelşugată, dar Siddhartha nu mânca decât o dată pe zi, refuzând carnea şi vinul. Kamaswami îi vorbi despre negoţul său, îi arătă mărfurile şi magazinele, îi arătă caietele cu diverse

socoteli. Siddhartha învăţă multe lucruri noi, mai mult asculta decât vorbea. Şi, cu gândul la vorbele Kamalei, nu se supunea niciodată negustorului, făcându-l pe acesta să-l trateze ca pe egalul său, ba chiar ca mai mult decât egalul său. Kamaswami făcea negoţ cu multă prudenţă şi deseori cu pasiune, Siddhartha însă considera toate acestea drept un joc, dându-şi silinţa să-i înveţe cât mai bine regulile, fără ca inima să-i fie afectată de conţinutul său.

Nu poposise de multă vreme în casa lui Kamaswami, când iată că deveni asociat în negoţul stăpânului acestei case. Zi de zi însă, la ceasul pe care ea îl fixa, o vizita pe frumoasa Kamala, îmbrăcat în haine frumoase, cu încălţări frumoase, iar în scurt timp începu chiar să-i aducă şi cadouri. Gura ei roşie, înţeleaptă, îl învăţă multe lucruri. Mâna ei delicată, mlădioasă îl învăţă multe lucruri. Fiind încă un novice în ale dragostei, era tentat să se arunce orbeşte, cu o poftă nepotolită, în braţele plăcerilor ca într-un abis fără fund, Kamala îl iniţie temeinic în învăţătura ei după care nu poţi obţine plăcerea fără să oferi şi tu plăcere, căci fiecare gest, fiecare mângâiere, fiecare atingere, fiecare clipă, fiecare părticică a trupului îşi are propria sa taină dătătoare de fericire celor care se pricep să o trezească. Kamala îl învăţă că îndrăgostiţii nu trebuie să se despartă unul de celălalt după celebrarea iubirii fără să resimtă o admiraţie reciprocă, fără să se fi lăsat învinşi în aceeaşi măsură în care au fost învingători, astfel încât niciunul din ei să nu resimtă suprasaturaţia, deşertăciunea sau sentimentul nefast că ar fi abuzat de celălalt sau celălalt ar fi făcut abuz de el. Petrecu ore minunate împreună cu frumoasa şi inteligenta artistă, devenind elevul ei, amantul ei, prietenul ei. Alături de Kamala întrezărea valoarea şi sensul vieţii sale prezente, nicidecum în negoţul lui Kamaswami.

Negustorul îi încredinţă scrierea unor contracte şi scrisori importante, se obişnui să se consulte cu el în toate chestiunile mai importante. El băgă repede de seamă că Siddhartha nu se prea pricepea la orez sau lână, la navigaţie sau negoţ, dar că avea o mână norocoasă şi că liniştea şi calmul lui Siddhartha, arta lui de a asculta şi de a înţelege oameni necunoscuţi le depăşeau pe ale sale. „Brahmanul acesta, îi spuse el unui prieten, nu e deloc un bun negustor şi n-o să fie niciodată aşa ceva, sufletul său nu pune pic de pasiune în afaceri. Dar el

deţine secretul oamenilor cărora succesul le vine de la sine, fie pentru că sunt născuţi într-o zodie norocoasă, fie pentru că fac farmece sau unele lucruri învăţate de la samani. Ai mereu impresia că afacerile sunt pentru el un joc, nu se lasă niciodată furat de ele, nu se lasă niciodată subjugat de ele, nu-i e teamă niciodată de eşec, pagubele nu-i produc nicio umbră de tristeţe."

Prietenul îi dădu negustorului următorul sfat: „Oferă-i a treia parte din câştigul afacerilor pe care ţi le face, dar pune-l totodată să suporte o aceeaşi parte în cazul în care se produce vreo pagubă. În felul acesta îl vei face să fie mai sârguincios."

Kamaswami îi urmă sfatul. Dar Siddhartha nici nu se sinchisea de aşa ceva. Când obţinea un câştig, îl accepta cu indiferenţă; când suferea un eşec, râdea zicând: „Ia te uită, de data asta mi-a mers prost!"

Se părea într-adevăr că afacerile îl lăsau indiferent.

O dată se duse într-un sat ca să cumpere o recoltă bogată de orez. Când sosi el, orezul fusese deja vândut unui alt negustor. Cu toate acestea, Siddhartha mai rămase câteva zile în satul acela, îi ospătă pe ţărani, le dărui copiilor acestora monezi de cupru, participă la sărbătoarea prilejuită de o nuntă şi se întoarse pe deplin mulţumit din călătoria sa. Kamaswami îi făcu reproşuri pentru faptul că nu se întorsese deîndată, pierzând timp şi bani. Siddhartha îi răspunse: „Nu mă mai certa, dragă prietene! Cearta nu duce niciodată la nimic. Dacă s-au produs pagube, sunt gata să le suport. În ceea ce mă priveşte sunt foarte mulţumit de această călătorie. Am cunoscut o sumedenie de oameni, m-am împrietenit cu unul dintre brahmani, copii au călărit pe genunchii mei, ţăranii mi-au arătat câmpurile lor, nimeni nu m-a tratat ca pe un negustor."

„Toate-s bune şi frumoase, exclamă supărat Kamaswami, dar trebuie să-ţi spun că tu eşti totuşi negustor! Sau poate ai plecat în această călătorie numai cu gândul de a te distra?"

„Fireşte, râse Siddhartha, fireşte că am plecat în această călătorie cu gândul de a mă distra. Cu ce alt gând? Am cunoscut oameni şi locuri, m-am bucurat de bunăvoinţă şi încredere, mi-am făcut prieteni. Vezi tu, dragul meu, dacă eu aş fi fost Kamaswami, m-aş fi întors deîndată ce aş fi văzut că am pierdut şansa de a cumpăra ceva, m-aş fi întors acasă supărat, în mare grabă iar timpul şi banii ar fi fost pierduţi cu adevărat. Aşa însă

am petrecut zile frumoase, am avut ce învăţa, m-am desfătat în plăceri, nu am pricinuit nimănui nicio pagubă, nici mie, nici altora, cum s-ar fi întâmplat dacă m-aş fi supărat şi m-aş fi grăbit. Iar dacă o fi să mă mai duc acolo, poate pentru a cumpăra mai târziu o altă recoltă sau cine ştie în ce alt scop, oamenii aceia prietenoşi mă vor primi cu bunăvoinţă şi cu veselie, iar eu mă voi felicita pentru faptul că atunci nu m-am grăbit şi nu mi-am stricat buna dispoziţie! Să schimbăm vorba, prietene, nu-ţi face sânge rău certându-mă! De vei considera într-o bună zi, că iată, acest Siddhartha te păgubeşte, nu va trebui decât să rosteşti un singur cuvânt şi Siddhartha îşi va vedea de drum. Până atunci însă, hai să ne arătăm mulţumiţi unul de altul.”

La fel de zadarnice se dovediră şi încercările negustorului de a-l convinge pe Siddhartha că mănâncă pâinea lui, pâinea lui Kamaswami. Siddhartha ştia că îşi mănâncă propria lui pâine, ba mai mult, că amândoi mâncau din pâinea altora, din pâinea tuturor. El nu-şi pleca urechea la niciuna din grijile lui Kamaswami, iar Kamaswami avea tare multe griji. Dacă o afacere oarecare era ameninţată de eşec, dacă un transport de mărfuri părea pierdut, dacă un datornic lăsa impresia că nu-şi poate plăti datoriile, Kamaswami nu reuşea niciodată să-şi convingă asociatul că ar mai fi avut vreun sens să rosteşti cuvinte de îngrijorare sau de mânie, să-ţi încrunţi fruntea sau să dormi agitat. Într-o zi, când Kamaswami îi spuse că, tot ceea ce ştia Siddhartha învăţase de la el, acesta îi răspunse: „Nu face astfel de glume pe seama mea, să nu crezi că sunt prost! De la tine am învăţat cât costă un coş plin cu peşte şi câtă dobândă pot să cer pentru nişte bani împrumutaţi. Cam la atât se reduc cunoştinţele tale! Dar să gândesc – aşa ceva n-am învăţat de la tine, scumpul meu Kamaswami, ba mai degrabă caută tu să înveţi de la mine lucrul acesta.”

Într-adevăr, sufletul său nu-i era deloc la negoţ. Afacerile erau bune numai ca să-i aducă bani pentru Kamala, ba chiar îi aduceau mai mult decât îi trebuia. În rest, pe Siddhartha nu-l interesau decât oamenii, numai aceştia îi trezeau curiozitatea deoarece preocupările, meşteşugurile, grijile, plăcerile şi nebuniile lor îi fuseseră odinioară străine şi departe de el precum luna. Oricât de uşor i-ar fi venit să vorbească cu toată lumea, să trăiască împreună cu toată lumea, să înveţe de la

toată lumea, îşi dădu totuşi seama că există ceva ce-l deosebea de ceilalţi oameni, iar acest ceva decurgea din calitatea lui de saman. Vedea cum trăiesc oamenii de pe o zi pe alta într-un chip copilăresc sau animalic, într-un chip care îi era drag, dar pe care îl şi dispreţuia în acelaşi timp. Îi vedea cum se zbat, cum suferă şi cum le încărunţeşte părul pentru nişte lucruri care lui nu-i păreau să merite un asemenea preţ, pentru bani, pentru mici plăceri, pentru mici onoruri, îi vedea cum se ceartă şi se jignesc unii pe alţii, îi vedea plângând de nişte dureri peste care un saman trece cu zâmbetul pe buze şi suferind de nişte lipsuri pe care un saman nici nu le cunoaşte.

Era receptiv la tot ceea ce îi ofereau aceşti oameni. Îi era binevenit neguţătorul care îi oferea spre cumpărare pânza sa, binevenit era datornicul care îi cerea un împrumut, binevenit era cerşetorul care îi depăna o oră întreagă povestea sărăciei sale şi care nici pe departe nu era atât de sărac ca oricare dintre samani. Pe bogatul neguţător străin nu-l trata altfel decât pe servitorul care îl bărbierea sau ca pe vânzătorul ambulant căruia îi trecea cu vederea faptul că-l înşela cu câteva monezi mărunte când îi vindea banane. Când Kamaswami venea la el să i se plângă de grijile sale sau să-i facă reproşuri în legătură cu anumite afaceri, îl asculta cu curiozitate şi bună dispoziţie, se mira de el, încerca să-l înţeleagă, uneori îi dădea chiar oarecare dreptate, dar numai în măsura în care i se părea indispensabil, întorcându-i apoi spatele şi dedicându-se primului om care îl căuta. Şi venea la el multă lume, mulţi veneau pentru a face negoţ cu el, mulţi pentru a-l trage pe sfoară, mulţi pentru a-l iscodi, mulţi pentru a-i trezi mila, mulţi pentru a-i cere un sfat. El dădea sfaturi, compătimea, dăruia, se lăsa câte puţin tras pe sfoară, şi tot acest joc şi pasiunea cu care oamenii practicau un asemenea joc îl preocupau în gândurile sale la fel de mult pe cât îl preocupaseră cândva zeii şi învăţătura brahmană.

Din când în când desluşea în străfundul pieptului său un glas uşor, firav, care-l avertiza încet, i se jeluia încet, iar el abia dacă-l mai auzea. După aceea îşi dădea seama, preţ de un ceas, că ducea o viaţă ciudată, că făcea o droaie de lucruri care nu erau decât un joc, că era vesel şi că uneori simţea că se bucură, dar că totuşi viaţa adevărată trecea pe lângă el, fără să-l atingă. Întocmai cum cineva se joacă cu nişte mingi, tot aşa se juca şi el cu afacerile, cu oamenii din preajma sa pe care îi privea cu o

plăcere aparte, însă inima, izvorul fiinţei sale, nu participa deloc la toate acestea. Izvorul acela curgea parcă undeva departe de el, curgea şi tot curgea invizibil, nemaiavând nimic de-a face cu viaţa lui. Şi de câteva ori se cutremură la astfel de gânduri şi-şi dori să-i fie dat şi lui să participe la toată această copilărească agitaţie zilnică, cu toată pasiunea, din toată inima, să trăiască cu adevărat şi nu numai să asiste de pe margine, ca un spectator.

Dar revenea mereu la frumoasa Kamala, învăţând arta dragostei, exersând cultul plăcerilor în care, mai mult ca în orice altceva, se contopeau gesturile de dăruire şi primire, vorbea cu ea, învăţa de la ea, îi dădea sfaturi, îi asculta sfaturile. Ea îl înţelegea mai bine decât îl înţelesese cândva Govinda, căci semăna mai mult cu el.

Odată el îi spuse: „Tu eşti la fel ca mine, eşti altfel decât majoritatea oamenilor. Eşti doar Kamala şi nimic altceva, iar în tine, înlăuntrul tău e o linişte, e un refugiu în care te poţi retrage oricând cu simţământul permanent de a fi acasă, sentiment pe care îl am şi eu. Puţini oameni au aşa ceva, chiar dacă, în fond, oricine ar putea să-l aibă.”

„Nu toţi oamenii sunt inteligenţi”, spuse Kamala.

„Nu, spuse Siddhartha, nu aceasta e cauza. Kamaswami e la fel de inteligent ca şi mine, şi totuşi nu-şi află refugiul în el însuşi. Şi-l găsesc în schimb alţi oameni care, dacă e să-i judecăm după mintea lor, sunt ca nişte copii mici. Cei mai mulţi oameni, Kamala, sunt precum frunzele care se scutură, plutind şi rostogolindu-se în aer, clătinându-se şi legănându-se până ajung la pământ. Alţii însă, puţini la număr, sunt ca stelele cu traiectorie fixă, neatinse de vânt, ei poartă într-înşii propria lor lege şi propria lor traiectorie. Din atâţia învăţaţi şi samani din câţi am cunoscut, şi au fost mulţi, numai unul se trăgea din această spiţă, era un om desăvârşit pe care n-am să-l pot uita niciodată. E vorba de Gotama, Sublimul, cel care îşi propovăduieşte învăţătura. Mii de discipoli îi ascultă zi de zi învăţătura, îi urmează oră de oră preceptele, dar toţi laolaltă nu sunt decât nişte frunze care se scutură, n-au în ei înşişi nicio învăţătură şi nicio lege.”

Kamala îl privea zâmbitoare. „Iar vorbeşti despre el, spuse ea, iar te bântuie gândurile tale de saman.”

Siddhartha tăcu, apoi reluară jocul dragostei, unul dintre cele treizeci sau patruzeci de jocuri diferite pe care le ştia Kamala. Trupul ei se mlădia ca cel al unui jaguar, ca arcul unui vânător; învăţând de la ea cum să faci dragoste descopereai multe plăceri, multe taine. Se jucă multă vreme cu Siddhartha, atrăgându-l, respingându-l, forţându-l, încolăcindu-l, bucurându-se de măiestria lui până când acesta, înfrânt şi epuizat, se odihnea lângă ea.

Curtezana se aplecă deasupra lui, uitându-se lung la chipul lui, privindu-i în ochii obosiţi.

„Eşti cel mai bun amant din câţi am cunoscut, spuse ea căzând pe gânduri. Eşti mai puternic decât ceilalţi, mai mlădios, mai supus. Ai învăţat bine arta mea, Siddhartha. Peste ani, când voi fi mai în vârstă, aş vrea să am un copil de la tine. Şi cu toate acestea, dragul meu, tu ai rămas tot un saman, cu toate acestea nu mă iubeşti, tu nu iubeşti pe nimeni. Nu-i aşa?”

„Se prea poate, spuse Siddhartha obosit. Sunt şi eu la fel ca tine. Nici tu nu iubeşti – căci altfel cum ai mai putea să practici dragostea ca pe o artă? Poate că oamenii de felul nostru nu pot să iubească. De aşa ceva nu sunt în stare decât oamenii-copii; aceasta e taina lor.”

SANSARA

Siddhartha duse multă vreme o viaţă lumească, o viaţă de plăceri, dar nu se lăsă subjugat de ea. Simţurile sale reprimate în anii fierbinţi când fusese saman se redeşteptară, el se înfruptă din bogăţii, se înfruptă din plăceri, savură gustul puterii; cu toate acestea rămase, multă vreme în inima lui, un saman, lucru pe care înţeleapta Kamala îl înţelesese foarte bine. Arta gândirii, a aşteptării, a postitului continua să-i influenţeze viaţa, oamenii lumii, oamenii-copli continuau să rămână pentru el nişte străini, tot aşa ca şi el pentru ei.

Anii treceau, iar Siddhartha, prins de traiul cel bun, nu le mai simţea scurgerea. Se îmbogăţise, avea de multă vreme o casă, servitori proprii şi o grădină în afara oraşului, pe malul fluviului. Oamenii îl îndrăgiseră, veneau la el ori de câte ori aveau nevoie de bani sau de un sfat, dar, în afară de Kamala, niciunul nu-i era apropiat.

Starea aceea înălţătoare şi luminoasă de trezie pe care, aflat în culmea tinereţii sale, o trăise în zilele ce au urmat după predica lui Gotama, după despărţirea de Govinda, aşteptarea aceea încrâncenată, acea mândră singurătate lipsită de învăţături şi învăţători, disponibilitatea aceea mlădioasă de a asculta dumnezeiescul glas din propria sa inimă se transformaseră încetul cu încetul într-o amintire, fuseseră ceva efemer; izvorul sfânt pe care, cândva, îl simţise foarte aproape, care murmurase cândva în el însuşi, susura acum de departe, încet. Este adevărat că multe din cele ce învăţase de la samani, de la Gotama, de la tatăl său, brahmanul, mai dăinuiseră încă multă vreme într-însul: viaţa cumpătată, bucuria de a gândi, orele de meditare profundă, cunoaşterea tainică a sinelui, a eternului eu care nu este nici trup, nici conştiinţă. Unele din aceste lucruri mai dăinuiau într-însul, dar se afundau unul după altul, acoperindu-se de praf. Întocmai ca roata olarului care, odată pornită, se mai învârteşte încă multă vreme, obosind

încetul cu încetul şi oprindu-se apoi din rotirea sa, tot aşa se mai învârtise multă vreme în sufletul lui Siddhartha roata ascezei, roata gândirii, roata discernământului, ba chiar continua să se mai învârtească, dar se învârtea încet, cu ezitări, gata-gata să se oprească. Încetul cu încetul, aşa cum umezeala pătrunde într-un buştean uscat, invadându-l încet-încet şi făcându-l să putrezească, în sufletul lui Siddhartha pătrunseră lumea şi inerţia, invadându-i sufletul încet-încet, îngreuindu-l, obosindu-l, adormindu-l. În schimb, simţurile sale se deşteptaseră la viaţă, învăţaseră şi aflaseră multe lucruri.

Siddhartha învăţase să facă negoţ, să-şi exercite puterea asupra oamenilor, să se desfete cu o femeie, învăţase să poarte vestminte frumoase, să poruncească servitorilor, să se scalde în băi frumos mirositoare. Învăţase să mănânce bucate fragede, gătite cu grijă, să mănânce peşte, carne şi păsări, condimente şi dulciuri, să bea vinul care te moleşeşte învăluindu-te în uitare. Învăţase jocul cu zarurile şi şahul, învăţase să privească la dansatoare, să fie purtat cu lectica, să doarmă într-un pat moale. Dar continuase să simtă că e altfel decât ceilalţi, că le este superior, îi privea mereu cu o umbră de ironie, cu puţin dispreţ ironic, adică tocmai cu acelaşi dispreţ pe care îl resimte în permanenţă un saman faţă de fiii lumii. Ori de câte ori Kamaswami bolea, ori de câte ori era supărat, ori de câte ori se simţea jignit, ori de câte ori era abătut din cauza grijilor sale de negustor, Siddhartha trata toate aceste lucruri cu ironie. Numai încetul cu încetul, pe nebăgate de seamă, odată cu scurgerea anotimpurilor recoltelor şi ploilor, ironia sa se tocise, superioritatea sa mai cedase. Numai încetul cu încetul, pe măsură ce bogăţiile sale creşteau, Siddhartha însuşi împrumutase câte ceva din felul de a fi al oamenilor-copii, câte ceva din infantilitatea şi înfricoşarea lor. Şi cu toate acestea îi invidia, şi invidia lui era cu atât mai mare, cu cât el le semăna mai mult. Îi invidia pentru acel ceva pe care ei îl aveau iar lui îi lipsea, pentru importanţa pe care erau în stare să o acorde vieţii lor, pentru pasiunea cu care îşi trăiau bucuriile şi spaimele, pentru fericirea incertă, dar dulce, a capacităţii lor eterne de a se îndrăgosti. Oamenii aceştia erau întotdeauna îndrăgostiţi de ei înşişi, de femeile, de copiii lor, de onoare sau de bani, de planuri sau de speranţe. Dar el nu învăţă de la ei acest lucru, tocmai pe acesta nu, această bucurie copilărească şi nesăbuinţă

copilărească; învăţă de la ei tocmai ceea ce era mai neplăcut, ceea ce el însuşi dispreţuia. Se întâmpla tot mai des ca dimineaţa, după o seară de chef, să stea culcat multă vreme, simţindu-se obosit şi cuprins de indiferenţă. Se întâmpla să se supere şi să se enerveze când Kamaswami îl plictisea cu grijile sale. Se întâmpla să râdă mult prea tare când pierdea la jocurile de zaruri. Chipul lui continua să fie mai inteligent şi mai pătruns de spirit decât al celorlalţi, dar se lumina rareori într-un zâmbet şi pe el apăreau una după alta trăsăturile întâlnite atât de des pe chipul oamenilor bogaţi, adică semnele insatisfacţiei, bolnăviciunii, mâhnirii, inerţiei, răcelii. Încetul cu încetul i se strecura în suflet boala bogătaşilor.

Întocmai ca un văl, ca o ceaţă subţire, peste Siddhartha se cobora încetul cu încetul oboseala care, devenea de la o zi la alta tot mai puternică, de la o lună la alta tot mai tulbure, de la un an la altul tot mai grea. Întocmai cum o rochie nouă se învecheşte cu timpul şi pierzându-şi cu timpul frumoasa ei culoare, bătându-se, boţindu-se, rupându-se pe la tivuri şi începând să-şi arate pe alocuri urzeala, tot aşa se învechise şi viaţa cea nouă pe care Siddhartha o începuse după despărţirea sa de Govinda, pierzându-şi, odată cu anii care zburau, culoarea şi strălucirea, adunând pe ea cute şi pete, în timp ce deziluzia şi dezgustul îl păşteau ascunse în străfundurile sale, ieşind la iveală, ici şi colo, în toată hidoşenia lor. Siddhartha nu băga de seamă acest lucru. Băgă numai de seamă că glasul luminos şi plin de siguranţă din adâncul sufletului său care se trezise cândva într-însul, însoţindu-l mai apoi mereu în momentele sale de glorie, glasul acela începuse să amuţească.

Lumea pusese stăpânire pe el, puseseră stăpânire pe el plăcerea, dorinţa, inerţia, iar mai apoi chiar şi viciul acela pe care el îl dispreţuise şi îl batjocorise întotdeauna cel mai mult, considerându-l cel mai nebunesc dintre toate: setea de câştig. Proprietăţile, averea, bogăţia puseseră şi ele stăpânire pe el în cele din urmă, încetând să mai fie în ochii lui un joc sau un fleac, transformându-se în lanţuri şi povară. În această ultimă dependenţă, cea mai mizerabilă, căzuse Siddhartha într-un chip ciudat şi viclean: prin jocul cu zaruri. Căci de când în inima lui încetase să mai fie un saman, Siddhartha începuse să practice cu o furie şi pasiune crescândă jocul pe bani şi lucruri de valoare, joc la care odinioară participase zâmbitor, indiferent,

ca la un obicei al oamenilor-copii. Era un jucător de temut, puţin erau aceia care îndrăzneau să se măsoare cu el, atât de mari şi de provocatoare erau mizele sale. Practica jocul acesta pentru că inima i se afla într-o stare jalnică şi pentru că, pierzând şi aruncând pe fereastră gunoiul acela de bani, era cuprins de o bucurie vecină cu furia, căci nu-şi putea manifesta în niciun alt chip mai limpede şi mai sarcastic dispreţul faţă de avuţie, faţă de acest idol al negustorilor. Aşa încât juca pe sume mari, fără cruţare, urându-se pe el însuşi, bătându-şi joc de el însuşi, băga miile în buzunar, arunca miile, pierdea bani, pierdea bijuterii, pierdu o casă de la ţară, câştigă iar, pierdu iar. Acea teamă, acea teamă îngrozitoare şi apăsătoare care îl încerca în timpul jocului cu zarurile, în timp ce tremura gândindu-se la soarta mizelor sale, acea teamă, o iubea şi căuta mereu să şi-o împrospăteze, să şi-o accentueze, să şi-o aţâţe din ce în ce mai mult, căci numai în felul acesta putea să mai simtă ceva ce aducea a fericire, ceva ce semăna cu o uşoară beţie, ceva ce aducea o viaţă mai intensă în acel univers al traiului său îmbibat de saturaţie, de nepăsare şi de monotonie. Şi de fiecare dată când pierdea mult îşi punea în gând să obţină noi bogăţii, făcea negoţ cu mai mult sârg, constrângea datornicii cu mai multă străşnicie să-şi plătească datoriile, căci voia să mai joace, voia să arunce alţi bani pe fereastră, să-şi arate din nou dispreţul faţă de averi. Siddhartha începu să-şi piardă calmul când suferea pierderi, să-şi piardă răbdarea faţă de datornicii neglijenţi, să-şi piardă mărinimia faţă de cerşetori, să-şi piardă cheful de a dărui şi împrumuta bani celor care îi cereau împrumuturi. El, cel care printr-o singură zvârlitură de zar pierdea râzând zeci de mii, deveni sever şi meschin în negoţ, ba uneori visa bani şi noaptea! Şi ori de câte ori se trezea din această detestabilă vrajă, ori de câte ori îşi privea chipul îmbătrânit şi urâţit în oglinda de pe peretele dormitorului său, ori de câte ori era cuprins de ruşine şi scârbă, o lua din nou la fugă, refugiindu-se în jocul de noroc, refugiindu-se în beţia voluptăţii, a vinului, de unde revenea supunându-se iar instinctului de a aduna şi de a câştiga. Învârtindu-se mereu în acest cerc fără noimă îl năpădeau oboseala, bătrâneţea, boala.

Şi atunci avu un vis care dădu semnalul de alarmă. Îşi petrecuse seara la Kamala, în frumoasa ei grădină. Discutaseră şezând pe sub copaci, iar Kamala rostise nişte cuvinte care îl

puseseră pe gânduri, nişte cuvinte îndărătul cărora se ascundeau tristeţea şi oboseala. Îl rugase să-i povestească despre Gotama, ascultând cu nesaţ ceea ce îi spunea despre ochii săi curaţi, despre gura sa calmă şi frumoasă, despre zâmbetul său plin de bunătate, despre mersul său paşnic. Îi povestise astfel multă vreme despre sublimul Buddha, iar Kamala zisese oftând: „O dată, poate nu peste multă vreme, îl voi urma şi eu pe acest Buddha. Am să-i dăruiesc grădina mea şi îmi voi găsi refugiul în învăţătura lui.”

După aceasta însă îl aţâţase şi îl prinsese în lanţurile jocului iubirii cu o ardoare dureroasă, muşcându-l şi plângând, de parcă ar fi vrut să stoarcă şi ultima picătură de dulceaţă din această plăcere deşartă şi trecătoare. Siddhartha nu-şi dăduse seama niciodată cu o atât de stranie claritate cât de mult se înrudeau voluptatea şi moartea. Apoi stătuse culcat lângă ea, încât chipul Kamalei se afla foarte aproape de el, iar dedesubtul ochilor şi în colţurile gurii ei descifrase, mai limpede ca oricând, nişte semne de nelinişte, nişte semne alcătuite din linii subţiri, din brazde uşoare, nişte semne amintind de toamnă şi de vârstă înaintată, după cum Siddhartha însuşi, care nu de mult împlinise patruzeci de ani, observase că şi lui îi apăruseră ici şi colo, printre şuviţele de păr negru, câteva fire albe. Pe chipul ei frumos se întipărise oboseala şi un început de ofilire, ca de altfel şi o teamă ascunsă, nerostită, poate încă nedesluşită: teama de bătrâneţe, teama de toamnă, teama de inevitabilitatea morţii. Se despărţise de ea oftând, în suflet i se strecuraseră dezgustul şi o teamă ascunsă.

După aceea, Siddhartha îşi petrecuse noaptea acasă, în tovărăşia dansatoarelor şi a vinului, arborase un aer de superioritate faţă de cei de acelaşi rang cu el, ceea ce, de altfel, nu mai corespundea de mult realităţii, băuse vin mult şi se culcase târziu după miezul nopţii, obosit şi totuşi surescitat, gata să cadă pradă plânsului şi deznădejdii, se chinuise multă vreme să adoarmă, dar inima i se umpluse de o mizerie devenită insuportabilă, i se umpluse de o scârbă care îl invada întocmai ca gustul călduţ, respingător al vinului, ca muzica prea dulceagă şi dezolantă, ca zâmbetul moleşi tor al dansatoarelor, ca mirosul dulceag al părului şi sânilor lor. Mai mult decât de orice altceva îi era scârbă de el însuşi, de părul său parfumat, de mirosul de vin emanat de gura sa, de oboseala şi lipsa de vlagă a pielii sale.

Întocmai cum cel care a mâncat sau a băut prea mult ar vrea să vomite, chiar şi cu preţul celor mai mari chinuri, bucurându-se că în felul acesta se va uşura, tot aşa îşi dorea şi el, cel care, cuprins de un val de scârbă, nu putea să doarmă noaptea, să scape de aceste desfătări, de aceste apucături, de toată această viaţă lipsită de sens, de el însuşi. Abia la ivirea zorilor, când strada pe care locuia începu să se anime, reuşi să moţăie puţin, fiind cuprins pentru câteva clipe de o plăcută ameţeală, de o undă de somn. În momentele acelea avu un vis:

Kamala ţinea într-o colivie de aur o pasăre cântătoare mică şi foarte rară. Despre această pasăre visă el. Şi iată ce anume: Pasărea aceasta, care de obicei cânta în orele dimineţii, amuţise, şi aceasta atrăgându-i atenţia se apropie de colivie şi privi înăuntru, iar acolo văzu că micuţa pasăre zăcea moartă, ţeapănă, pe jos. O scoase afară, cântărind-o o clipă în palmă, apoi o aruncă afară, în stradă, şi în acelaşi moment se sperie îngrozitor, începu să-l doară inima de parcă, odată cu această pasăre moartă, aruncase şi tot ceea ce avusese mai preţios şi mai bun în el.

Trezindu-i brusc din acest vis se simţi cuprins de o tristeţe adâncă. Avu impresia că-şi trăise viaţa într-un mod lipsit de orice valoare, lipsit de orice sens; în mâini nu-i mai rămăsese nimic viu, nimic de preţ, putea să renunţe acum la toate. Era singur şi gol ca un naufragiat aruncat la ţărm.

Bântuit de gânduri negre, Siddhartha se duse într-una din grădinile sale, încuie toate porţile, se aşeză sub un copac mango, simţind cum în inimă i se cuibărea moartea şi în piept groaza, şi astfel şezu acolo, simţind cum moare, cum se ofileşte, cum i se apropie sfârşitul. Încetul cu încetul îşi adună gândurile şi parcurse cu spiritul, încă o dată, tot drumul vieţii sale, de la primele zile de care îşi mai putea aduce aminte. Când avusese oare parte de fericire, de plăcere adevărată? O, fireşte, avusese parte de câteva ori de acest simţământ. Se înfruptase din el în anii copilăriei când reuşise să obţină laudele brahmanilor, când, întrecându-i cu mult pe cei de o vârstă cu el, se distinsese recitând din versurile sfinte, luând parte la disputele cu învăţaţii sau dând o mână de ajutor la aducerea jertfelor. Simţise pe atunci că inima îi dădea ghes: „Te aşteaptă un drum pentru care eşti predestinat, te aşteaptă zeii.” Pe urmă, pe vremea adolescenţei când nutrea ţeluri tot mai înalte, ţeluri prin care se

deosebea de turma celor cu năzuinţi asemănătoare, situându-se în fruntea lor, când se lupta să afle, în ciuda tuturor suferinţelor, sensul lui Brahman, când orice cunoştinţe noi dezlănţuiau în el o sete nouă, atunci, în toiul setei, în toiul durerii, simţise din nou acelaşi ghes: „Mergi mai departe! Mergi mai departe! Eşti predestinat!” Auzise acelaşi glas şi atunci când plecase de acasă, alegând viaţa de saman, şi iarăşi când îi părăsise pe samani ducându-se la Cel Desăvârşit, plecând apoi şi de la acesta, pentru a porni pe drumul incertitudinii. De multă vreme nu mai auzise el glasul acesta, de multă vreme nu mai atinsese nicio culme, străbătuse mulţi ani la rând un drum neted şi searbăd, fără un ţel înalt, fără nicio sete, fără nicio înălţare, complăcându-se în compania acelor mici plăceri care, însă, nu-i produceau nicio satisfacţie! Fără să-şi fi dat seama de acest lucru, se străduise şi năzuise în toţi aceşti ani să devină şi el un om ca toţi ceilalţi, mulţi la număr, ca aceşti copii, dar viaţa lui fusese mult mai mizerabilă, mult mai searbădă decât a lor, căci el avea alte ţeluri şi alte griji decât ei, aşa încât universul unor oameni de genul lui Kamaswami nu fusese pentru el decât un joc, un dans la care priveşti, o comedie. Numai pe Kamala o îndrăgise, numai ea însemnase ceva pentru el, dar mai însemna încă? Mai avea el nevoie de ea, sau ea de el? Nu cumva erau prinşi într-un joc fără sfârşit? Trebuia oare să trăieşti de dragul unui asemenea ţel? Nu, nu trebuia! Jocul acesta se numea Sansara, era un joc pentru copii, te amuza când îl jucai o dată, de două ori, de zece ori, dar nu mereu, mereu.

Din clipa aceea Siddhartha ştiu că jocul se sfârşise, că el nu-l mai putea juca. Un fior îi străbătu întreaga fiinţă, simţi că înlăuntrul său murise ceva.

Şezu toată ziua aceea sub copacul mango, gândindu-se la tatăl său, gândindu-se la Govinda, gândindu-se la Gotama. Trebuise oare să-i părăsească pe toţi aceştia ca să ajungă un Kamaswami? Se înnoptase, iar el continua să şadă acolo. Ridicându-şi privirea văzu stelele şi îşi spuse: „Iată-mă şezând aici, sub copacul mango, în grădina mea.” Zâmbi uşor, întrebându-se dacă era necesar, dacă era bine, dacă nu cumva era un joc nebunesc faptul că el avea un copac mango, că avea o grădină?

Renunţă, aşadar, şi la aceste lucruri, şi ele muriră într-însul. Se sculă, îşi luă rămas bun de la copacul mango, îşi luă rămas

bun de la grădină. Cum în ziua aceea nu pusese nimic în gură, simţi că îi este tare foame, se gândi la casa lui din acel oraş, la camera şi la patul lui, la masa plină de bucate. Zâmbi obosit, se scutură şi îşi luă rămas bun de la toate aceste lucruri.

La acelaşi ceas de noapte Siddhartha părăsi grădina, părăsi oraşul şi nu se mai întoarse niciodată. Multă vreme îl căutară oamenii lui Kamaswami, căci acesta îl credea căzut în mâinile tâlharilor. Kamala nu rugă pe nimeni să-l caute. Nu se miră deloc când află că Siddhartha dispăruse. Nu se aşteptase ea mereu la aşa ceva? Nu era el un saman, un pribeag, un pelerin? Simţise acest lucru mai ales la ultima lor întâlnire şi, în ciuda durerii pe care i-o provoca această pierdere, se bucura pentru că, mai putuse, pentru ultima oară, să-l strângă cu putere la inima ei, simţindu-se încă o dată posedată şi pătrunsă toată de el.

Aflând prima ştirea despre dispariţia lui Siddhartha, ea se îndreptă spre fereastră unde, într-o colivie de aur ţinea închisă o pasăre cântătoare rară. Deschise uşa coliviei, scoase pasărea şi îi dădu drumul să zboare. Privi multă vreme în urma ei, în urma acelei păsări în zbor. Din ziua aceea nu mai primi în vizită pe nimeni, uşile casei sale fură ferecate. Abia mai târziu îşi dădu ea seama că, la ultima întâlnire cu Siddhartha, rămăsese grea.

LA FLUVIU

Siddhartha merse prin pădure, îndepărtându-se de oraş, şi nu ştia altceva decât că nu se va mai întoarce acolo, că viaţa pe care o dusese mulţi ani la rând se sfârşise, că o gustase şi o sorbise până la dezgust. Pasărea cântătoare pe care o visase el murise. În inima lui pasărea aceea murise. Se afundase până la gât în Sansara, absorbise în el, din toate părţile, scârba şi moartea, aşa cum un burete absoarbe apa până la saturaţie. Se umpluse şi el până la saturaţie de dezgust, de mizerie, de moarte; pe lumea aceasta nu mai exista nimic care să-l mai fi putut atrage, bucura sau mângâia.

Simţi că îşi dorea cu ardoare să nu mai ştie nimic de el însuşi, să aibă linişte, să moară. De-ar fi căzut un fulger să-l trăsnească! De-ar fi venit odată un tigru să-l sfâşie! De-ar fi existat un soi de vin sau vreo otravă care să-l ameţească, să-i aducă uitarea şi somnul din care să nu se mai trezească! Mai exista oare vreo murdărie cu care nu se murdărise, vreun păcat sau vreo nebunie pe care să nu le fi săvârşit, vreo deşertăciune sufletească din care să nu se înfruptat? Cum de mai era oare posibil să trăieşti astfel? Cum de mai era oare posibil, iară şi iară, să inspiri, să expiri, să simţi că îţi este foame, să mănânci din nou, să dormi din nou, să te culci din nou cu o femeie? Oare tot nu se epuizase, tot nu se sfârşise pentru el mişcarea aceea ciclică?

Siddhartha ajunse la marele fluviu din pădure, la acelaşi fluviu pe care îl trecuse cu un luntraş pe vremea când era tânăr şi venea dinspre oraşul lui Gotama. Se opri la acest fluviu, poposi şovăitor la malul lui. Oboseala şi foamea îl slăbiseră, la ce bun să meargă mai departe, încotro, spre care ţel? Nu, nu mai exista niciun ţel, nu mai simţea decât o dorinţă profundă, dureroasă de a alunga de la el acest vis deşert, de a vărsa din sine vinul acesta searbăd, de a pune capăt acestei vieţi jalnice şi ruşinoase.

Pe malul fluviului creştea aplecat un copac, un cocotier, Siddhartha îşi rezemă umărul de tulpina lui, îl înconjură cu braţul şi privi în apa verde care curgea, curgea mereu sub el, privi în jos, simţind cum întreaga lui făptură era cuprinsă de dorinţa de a-şi da drumul şi a se scufunda în apa aceea. În apă, într-un gol înfiorător, i se oglindea îngrozitorul gol din suflet. Da, ajunsese la capăt. Nu-i mai rămânea nimic altceva de făcut decât să se distrugă, să nimicească viaţa lui nereuşită de până atunci, s-o arunce la picioarele zeilor în hohotele lor batjocoritoare. Iată care era marea vomă râvnită de el: moartea, nimicirea formei pe care o ura! N-au decât să-l mănânce peştii pe acest câine cu numele de Siddhartha, pe acest nebun, acest trup în care s-au aciuat stricăciunea şi putrefacţia, acest suflet adormit şi călcat în picioare! N-au decât să-l devoreze peştii şi crocodilii, n-au decât să-l sfâşie demonii în bucăţi!

Se uita fix în apă cu chipul desfigurat, îşi zări chipul reflectat acolo şi îl scuipă. Cuprins de o oboseală adâncă, îşi desprinse braţul de trunchiul copacului, întorcându-se puţin, astfel încât să cadă drept în jos, să se scufunde odată!

Cu ochii închişi, se lăsă să cadă în braţele morţii.

Dar din cele mai îndepărtate cotloane ale sufletului său, din vremurile de odinioară ale unei vieţi obosite auzi un sunet. Era un cuvânt, o silabă pe care o rostea aşa, cu glas îngânat, fără să se gândească la nimic, cuvântul vechi, cel dintâi şi cel de pe urmă al tuturor rugăciunilor brahmane, era sacrul Om, cuvântul care însemna, „ceea ce este desăvârşit” sau „desăvârşire”. Iar în momentul în care sunetul Om ajunse la urechea lui Siddhartha, spiritul său adormit se trezi dintr-o dată, dându-şi seama de nebunia pe care era gata-gata să o săvârşească.

Siddhartha tresări din toată fiinţa. Iată, aşadar, în ce hal ajunsese, era deci atât de pierdut, atât de dezorientat şi părăsit de tot ceea ce ştiuse, încât fusese în stare să-şi dorească moartea, încât în el putuse să se nască dorinţa aceasta, dorinţa copilărească de a-şi afla liniştea nimicindu-şi trupul! Iată că ceea ce nu reuşiseră să facă tot chinul din ultima vreme, toate deziluziile, toată disperarea, reuşise clipa aceea în care Om pătrunsese în conştiinţa sa: atunci îşi dădu seama de mizeria şi de rătăcirile sale.

„Om!” îşi spuse el: „Om”. Şi îşi reaminti de Brahman, îşi reaminti de indestructibilitatea vieţii, de tot ceea ce era dumnezeiesc, de tot ceea ce el uitase.

Dar fu numai o clipă, o iluminare. La picioarele cocotierului, Siddhartha căzu jos, frânt de oboseală, murmurând cuvântul Om, îşi puse capul pe o rădăcină a copacului şi căzu într-un somn adânc.

Dormi adânc, fără vise, nu-i mai fusese dat de mult să aibă un asemenea somn. Dormi ore în şir, iar când se trezi i se păru că trecuseră zece ani, auzea cum apa curgea liniştit şi nu-şi dădea seama nici unde se află, nici cum ajunsese acolo, deschise ochii şi deasupra sa văzu cu uimire copacii şi cerul şi îşi aduse aminte unde se afla şi cum ajunsese acolo. Dar pentru aceasta trebui să treacă o vreme şi trecutul îi apăru acoperit de un văl, infinit de îndepărtat, situat undeva infinit de departe, infinit de indiferent. Ştia doar că îşi părăsise viaţa de până acum (în primul moment de reculegere, viaţa aceasta de până acum i se păru ca o întrupare îndepărtată de odinioară, ca o naştere prematură a eului său prezent), că, pătruns de dezgust şi de mizerie, voise să se descotorosească de viaţă, dar îşi revenise la malul unui fluviu, sub un cocotier, cu cuvântul Om pe buze, că adormise şi, iată, se trezise, privind lumea cu ochii unui alt om. Încet, rostea cuvântul Om, cuvântul cu care adormise în el, şi avu impresia că tot somnul lui prelungit nu fusese nimic altceva decât o rostire prelungită, profundă a acestui Om, cugetarea despre acest Om, scufundarea şi dizolvarea totală în acest Om, în ceea ce nu poate fi numit, în desăvârşire.

Ce minunat fusese somnul acesta! Niciodată nu-l refăcuse, nu-l împrospătase, nu-l întinerise un somn atât de mult ca acesta! Poate că murise într-adevăr, poate că se afundase şi se născuse iarăşi, luând o altă înfăţişare? Dar nu, se recunoştea doar, îşi recunoştea mâna şi picioarele, recunoştea locul în care zăcea, îşi recunoştea eul din propriul său piept, pe îndărătnicul, straniul Siddhartha, dar acest Siddhartha se schimbase totuşi, se reînnoise, fiind acum în mod straniu odihnit după somnul său, în mod straniu treaz, pătruns de bucurie şi curiozitate.

Siddhartha se ridică văzând că dinaintea lui şedea un om, un străin, un călugăr în straie galbene, ras în cap, într-o poziţie de meditare. Se uită la omul acesta care n-avea păr pe cap, nici în barbă şi nu-i trebui mult ca să-şi dea seama că acest călugăr era

Govinda, prietenul său din tinereţe, Govinda, cel care îşi găsise refugiul la sublimul Buddha. Govinda îmbătrânise şi el, dar chipul său mai păstra trăsăturile de odinioară, vorbind despre zel, credinţă, căutări, temeri. Însă când Govinda îi simţi privirea şi deschise ochii, uitându-se la el, Siddhartha observă că Govinda nu-l recunoscuse. Govinda se bucură când văzu că se trezise, probabil că şedea de multă vreme acolo, aşteptând să se trezească, deşi nu-l recunoscuse.

„Am dormit, spuse Siddhartha. Dar cum de-ai ajuns tu aici?”

„Ai dormit, răspunse Govinda. Nu e bine să dormi în astfel de locuri unde deseori mişună şerpi şi pe unde trec drumurile animalelor din pădure. Eu, domnul meu, sunt un discipol al sublimului Gotama, al lui Buddha, al lui Sakyamuni, şi mergeam împreună cu un număr de călugări de-ai noştri pe drumul acesta în pelerinaj, când te-am văzut zăcând şi dormind aici, în locul acesta unde e periculos să dormi. De aceea am încercat, domnul meu, să te trezesc, dar văzând că aveai un somn foarte adânc am rămas în urma alor mei şi m-am aşezat lângă tine aşteptând. Şi pe urmă se pare că am adormit şi eu, cel care voise să-ţi vegheze somnul. M-am achitat cam prost de datoria mea, m-a doborât oboseala. Dar acum, că te-ai trezit, o să-mi văd de drum pentru a-mi ajunge din urmă fraţii.”

„Îţi mulţumesc, samanule, că mi-ai păzit somnul, grăi Siddhartha. Voi, discipolii Sublimului, sunteţi nişte oameni prietenoşi. Ei, acum poţi pleca.”

„Iată că plec, domnul meu. Fie-ţi dat să te simţi bine mereu.”

„Îţi mulţumesc, samanule.”

Govinda făcu un semn de salut şi spuse: „Rămâi cu bine.”

„Cu bine, Govinda”, spuse Siddhartha.

Călugărul se opri din mers.

„Dă-mi voie, domnul meu, să te întreb de unde-mi ştii numele?”

Siddhartha zâmbi.

„Te cunosc, o, Govinda, din coliba tatălui tău, din şcoala de brahmani şi de la jertfiri, din şederea noastră la samani şi din clipa în care, în crângul Jetavana, ţi-ai găsit refugiul la sublimul Gotama.”

„Eşti Siddhartha! strigă cu glas tare Govinda. Iată, acum te recunosc şi nu mai înţeleg deloc cum de nu am putut să te

recunosc imediat. Fii binevenit, Siddhartha, sunt nespus de bucuros că te revăd.”

„Şi eu mă bucur că te revăd. Ai stat de veghe la căpătâiul meu când dormeam, îţi mulţumesc încă o dată pentru aceasta, cu toate că nu ar fi fost nevoie să mă păzească nimeni. Încotro te duci acum, prietene?”

„Nu mă duc nicăieri. Noi, călugării, suntem mereu pe drumuri până la venirea anotimpului ploilor, mergem mereu din loc în loc, trăim după regulile noastre, propovăduim învăţătura noastră, ne luăm pomana şi plecăm mai departe. Facem mereu acelaşi lucru. Dar tu, Siddhartha, tu încotro te duci?”

Siddhartha grăi: „Şi cu mine, prietene, se întâmplă acelaşi lucru. Nici eu nu mă duc nicăieri. Sunt un pribeag. Mă aflu în pelerinaj.”

Govinda grăi: „Spui că eşti în pelerinaj şi te cred. Dar, iartă-mă, Siddhartha, nu arăţi deloc ca un pelerin. Porţi haine de om bogat, porţi încălţările unui om de rang înalt şi părul tău mirosind a parfum nu seamănă deloc cu părul unui pelerin şi nici cu părul unui saman.”

„Ce bine ai băgat de seamă, dragul meu, ochiul tău ager vede totul. Dar eu nu ţi-am spus că aş fi saman. Ţi-am spus doar că sunt în pelerinaj. Şi aşa şi este: sunt în pelerinaj.”

„Eşti în pelerinaj, spuse Govinda. Dar puţini sunt aceia care pleacă în pelerinaj îmbrăcaţi în asemenea vestminte, puţini au asemenea încălţări, puţini au un asemenea păr. N-am mai întâlnit niciodată un asemenea pelerin, iar eu mă aflu în pelerinaj de multă vreme.”

„Te cred, Govinda. Dar acum, astăzi, iată că ai întâlnit un asemenea pelerin cu astfel de încălţări, îmbrăcat cu astfel de vestminte. Aminteşte-ţi, dragul meu: trecătoare este lumea înfăţişărilor, trecătoare, nespus de trecătoare sunt vestmintele noastre şi felul în care ne aranjăm părul, ba chiar însuşi părul şi însuşi trupul nostru. Ai observat bine că port haine de om bogat. Le port pentru că am fost bogat şi-mi port părul la fel ca oamenii-copii şi ca desfrânaţii, căci şi eu am fost la fel ca ei.”

„Şi acum, Siddhartha, ce eşti acum?”

„Nu ştiu, ştiu şi eu la fel de puţin ca şi tine. Sunt un pribeag. Am fost bogătaş şi acum nu mai sunt; şi iată, nu ştiu ce voi fi mâine.”

„Ţi-ai pierdut averile?”

„Le-am pierdut eu pe ele sau ele pe mine. Iată, au dispărut. Repede se mai întoarce roata înfăţişărilor, Govinda. Unde este Siddhartha, brahmanul? Unde este Siddhartha, samanul? Unde este Siddhartha, bogătaşul? După cum ştii, Govinda, tot ce-i trecător se schimbă repede.”

Govinda îl privi îndelung pe prietenul său din tinereţe, cu îndoială în ochi. După aceea îl salută aşa cum se cuvine să îi saluţi pe cei de rang înalt şi îşi văzu de drum.

Siddhartha privi în urma lui, cu un zâmbet pe chip, căci continua să-l iubească pe acest om credincios, pe timidul acesta. Şi cum ar fi putut să nu iubească chiar pe nimeni, chiar nimic, tocmai în momentul acesta, la ceasul acesta de splendoare după un somn minunat, când fusese pătruns de Om? Vraja care îl cuprinsese în somn sub influenţa lui Om făcuse ca el să iubească acum totul, să fie animat de o dragoste plină de bucurie faţă de tot ceea ce vedea în jurul său. Şi tocmai acesta era lucrul de care, aşa cum i se părea acum, suferise el atât de mult, anume că nu putuse să iubească nimic, pe nimeni.

Siddhartha privi cu un zâmbet pe chip în urma călugărului care se îndepărta de el. Somnul îi dăduse noi puteri, dar tot atât de noi erau şi puterile foamei care îl chinuia, căci iată, de două zile nu mâncase nimic şi vremea aceea când rezista cu tărie asaltului foamei trecuse de mult. Întristat, dar jubilând în sinea lui, se gândea la vremurile acelea. Pe atunci, îşi aduse el aminte, se lăudase Kamalei cu trei lucruri, pe atunci stăpânea trei arte nobile şi invincibile: de-a posti, de-a aştepta şi de-a gândi. Ele fuseseră toată averea sa, toată puterea şi tăria sa, sprijinul său neclintit, în anii de silinţă şi trudă ai tinereţii sale nu învăţase nimic altceva decât aceste trei arte. Iar acum îl părăsiseră, nu-i mai rămăsese niciuna din ele, nici postitul, nici aşteptarea, nici gândirea. Renunţase la ele în schimbul unor nimicnicii, al unor lucruri efemere, al unei plăceri a simţurilor, al unui trai bun, al unor averi! Într-adevăr, cu el se petrecuse ceva ciudat. Iar acum, se părea că se transformase într-un adevărat om-copil.

Siddhartha cugetă asupra stării în care se afla. Îi venea greu să gândească, nu mai avea niciun chef să mai facă aşa ceva. Totuşi se sili să o facă.

Ei, se gândi el, acum, de vreme ce mi-au alunecat din mână toate aceste lucruri, cele mai deşarte, iată-mă existând din nou sub soare în aceeaşi postură ca pe timpul când eram un copilaş,

nu-mi mai aparţine nimic, nu ştiu să fac nimic, nu sunt în stare de nimic, n-am învăţat nimic. Ce straniu! Acum când nu mai sunt tânăr, când părul mi-a încărunţit pe jumătate, când puterile mă părăsesc, tocmai acum încep să o iau de la capăt, să fiu din nou copil! Simţi nevoia să zâmbească iarăşi. Da, avusese un destin ciudat! Drumul său începuse să coboare la vale şi iată-l din nou gol şi năred pe lumea asta. Dar nu simţea niciun fel de îngrijorare, nu, ba chiar simţea un chef nespus să râdă, să râdă de el însuşi, să râdă de lumea asta stranie, nebună.

„Drumul tău a început să coboare la vale!” îşi spuse el râzând şi, zicând acestea, privirea îi căzu asupra fluviului pe care îl văzu cum curge şi el la vale, în călătoria sa neîntreruptă la vale, în murmurul unui cântec vesel. Lucrul acesta îi plăcu şi zâmbi fluviului cu prietenie. Nu era oare acesta fluviul în care voise să se înece cândva, acum o sută de ani, sau poate avusese numai un astfel de vis?

Într-adevăr, viaţa mea a fost stranie, îşi spuse el, stranii au fost căile ei. Pe când eram copil nu am avut a face decât cu zei şi jertfiri. Pe când eram adolescent nu am avut de a face decât cu asceza, cu gânditul şi cu meditarea profundă, eram în căutarea lui Brahman, veneram eternul întruchipat de Atman. Pe când eram tânăr, însă, am luat drumul penitenţilor, am trăit în pădure, am suportat canicula şi gerul, am învăţat să flămânzesc, mi-am învăţat trupul să moară. Prin învăţătura marelui Buddha mi-a ieşit în cale, mai apoi, în chip minunat cunoaşterea, am simţit că certitudinea unităţii lumii curgea prin trupul meu ca propriul meu sânge. Dar a trebuit să plec iar, şi de la Buddha, şi să mă despart şi de marea certitudine. Am plecat şi am învăţat de la Kamala plăcerile dragostei, am învăţat negoţul de la Kamaswami, am adunat grămezi de bani, am făcut risipă de bani, am învăţat să-mi iubesc stomacul, am învăţat să-mi alint simţurile. A trebuit să treacă mulţi ani pentru a-mi pierde spiritul, pentru a mă dezvăţa de a mai gândi, pentru ca să uit de unitate. Şi oare nu se poate spune că, pe căi ocolite şi lungi, m-am transformat din bărbat în copil, din gânditor în om-copil? Şi totuşi acest drum a fost foarte bun, şi totuşi pasărea din pieptul meu nu a murit. Dar ce drum mi-a fost sortit! A trebuit să am parte de atâta prostie, de atâtea vicii, de atâtea greşeli, de atâta dezgust şi dezamăgire şi jale numai pentru a deveni din nou copil şi pentru a o putea lua de la capăt. Dar a

fost bine că s-a întâmplat aşa, inima mea încuviinţează toate acestea şi ochii mei jubilează. A trebuit să aflu ce este deznădejdea, a trebuit să mă cobor până la cel mai nebunesc dintre toate gândurile, până la gândul sinuciderii, pentru ca să am parte de îndurare, pentru a auzi din nou glasul lui Om, pentru a putea să dorm din nou cum se cuvine şi să mă trezesc cum se cuvine. A trebuit să înnebunesc pentru a-l regăsi în mine pe Atman. A trebuit să păcătuiesc pentru a putea trăi din nou. Oare încotro mă va mai purta drumul meu? Parcă a înnebunit drumul acesta, mă poartă în meandre, poate mă învârteşte într-un cerc. Dar n-are decât să mă poarte cum o vrea, eu voi continua să merg pe acest drum.

Simţi cum în inima lui se revărsa bucuria.

De unde, îşi întrebă el inima, de unde ţi se trage oare veselia aceasta? Ţi se trage oare din somnul acesta îndelungat şi binevenit, întremător? Sau de la cuvântul Om pe care l-am rostit? Sau poate din faptul că am scăpat, că am izbutit să fug, că în sfârşit, sunt din nou liber, simţindu-mă ca un copil sub bolta cerească? O, binefăcătoare este evadarea aceasta, eliberarea aceasta! Cât de curat şi cât de frumos este aerul aici, cât de bine este să-l respiri! Acolo de unde am plecat totul era îmbibat cu un iz de pomezi, de condimente, de vin, de belşug, de inerţie. Ah, cât am urât lumea bogătaşilor, a risipitorilor, a jucătorilor de noroc! Cât m-am urât pe mine însumi pentru faptul că am rămas atâta timp în mijlocul acelei lumi înfiorătoare! Cât m-am urât pe mine însumi, cât m-am păgubit, cât m-am otrăvit, cât m-am chinuit, cât m-am îmbătrânit şi înrăit! Nu, n-o să-mi mai treacă niciodată prin minte că, aşa cum îmi plăcea să cred odinioară, Siddhartha e un înţelept! Dar acest lucru l-am făcut bine, acest lucru îmi place şi trebuie să-l laud, faptul că am pus capăt urii faţă de mine însumi, vieţii necugetate şi serbede! Lăudat fii, Siddhartha, după atâţia ani de nebunie ţi-a mai venit totuşi încă o idee, ai mai întreprins ceva, ai auzit cântând în pieptul tău pasărea aceea şi ai urmat-o!

În acest fel se slăvi, se bucură de el însuşi şi ascultă curios cum stomacul îi chiorăia de foame. Simţea că gustase din plin, în ultima vreme, dintr-o porţie bună de suferinţă, dintr-o porţie bună de mizerie, după care le dăduse afară dintr-însul, că prea se înfruptase din ele până la disperare şi până la un pas de moarte. Procedase bine. Ar fi putut să rămână încă multă vreme

la Kamaswami, să câştige bani, să cheltuiască bani, să-şi ghiftuiască burta, în vreme ce sufletul său murea de sete, ar fi putut să mai rămână încă multă vreme acolo, în iadul moleşelii căptuşit cu perne pufoase, dacă nu ar fi fost să sosească clipa aceea, acel moment al dezolării şi deznădejdii totale, acel moment culminant când atârnase deasupra apei, gata-gata să se nimicească. Da, era bucuros de faptul că simţise această deznădejde, dezgustul cel mai profund căruia nu-i cedase, că pasărea, izvorul, glasul voios din el, mai trăia, da, iată motivele pentru care râdea, pentru care chipul îi strălucea sub părul încărunţit.

„E bine să guşti tu însuţi, se gândea el, din tot ceea ce simţi că e necesar să ştii. Încă de pe vremea când eram copil învăţasem că plăcerile lumeşti şi bogăţia nu sunt bune la nimic. Ştiam asta de mult, dar de trăit n-am trăit-o decât acum. Iar acum o ştiu, o ştiu nu numai din auzite, ci mi-a fost dat să o aflu cu proprii mei ochi, cu propria mea inimă, cu propriul meu stomac. Ferice de mine, pentru că o ştiu!”

Se mai gândi multă vreme la propria lui schimbare, ascultând cum pasărea cânta de bucurie. Nu murise această pasăre din el, nu-i simţise el moartea? Nu, altceva murise în el, ceva ce tânjise de mult să moară. Nu era tocmai ceea ce voise el să omoare în anii de penitenţă? Nu era propriul său eu, eul acela mic, fricos şi mândru cu care se luptase ani de zile şi care, învins mereu, reînviase de fiecare dată după ce fusese ucis, interzicându-i să se bucure, înspăimântându-l? Nu el îşi găsise în sfârşit moartea astăzi, în pădurea aceasta, pe malul acestui fluviu încântător? Şi nu datorită acestei morţi se regăsea el acum ca un copil plin de încredere, plin de cutezanţă, plin de bucurie?

De astă-dată Siddhartha îşi dădea seama că se luptase în zadar cu eul său pe vremea când era brahman, penitent. Prea multele sale cunoştinţe, prea multele versuri sfinte, prea multele reguli ale jertfirilor, prea marea lui voinţă de mortificare, prea multele fapte şi năzuinţe fuseseră obstacole în calea lui! Dăduse dovadă de trufie, de prea multă inteligenţă, de prea mult zel, voise să fie mereu cu un pas înaintea celorlalţi, o făcuse mereu pe atoateştiutorul cel pătruns de spirit, fusese mereu ba preot, ba înţelept. Propriul său eu se strecurase în această preoţie, în această trufie, în această spiritualitate, se aciuase acolo, crescând mereu, în vreme ce el crezuse că ar

putea să-l ucidă prin post şi penitenţă. Acum el îşi dădea seama de acest lucru şi de faptul că glasul acela tainic avusese dreptate spunându-i că niciun învăţător nu-l va putea salva vreodată. De aceea trebuise să plece în lumea largă, să se irosească in plăceri şi în gustul puterii, al femeilor şi banilor, să se facă neguţător, jucător cu zarurile, beţivan şi lacom de averi, până când preotul şi samanul din el au murit. De aceea trebuise să suporte mai departe acei ani oribili, să suporte dezgustul, vidul, absurditatea unei vieţi deşarte, de pierzanie, până la capăt, până la deznădejdea cea mai amară, până când a putut muri şi desfrânatul Siddhartha, Siddhartha cel lacom de averi. Acela murise, iar din somn se trezise un alt Siddhartha. Şi el va îmbătrâni, şi el va trebui să moară într-o bună zi, căci trecător era Siddhartha, trecătoare era orice creatură. Astăzi însă, era tânăr, Siddhartha cel nou era un copil, iar bucuria lui era nemărginită.

Iată la ce se gândea el, îşi asculta zâmbind stomacul, asculta recunoscător zumzetul unei albine. Înveselit, privi cum curge fluviul, nicio altă apă nu-i plăcuse vreodată mai mult decât apa aceasta, niciodată nu ajunseseră atât de puternic şi atât de frumos până la el glasul şi pilda apei curgătoare. I se păru că fluviul ar vrea să-i spună ceva deosebit, ceva de care el nu avea încă ştiinţă, ceva ce aştepta să i se dezvăluie. În fluviul acesta voise Siddhartha să se înece, în el se înecase astăzi acela care fusese vechiul, obositul, deznădăjduitul Siddhartha. Noul Siddhartha nutrea însă o dragoste profundă faţă de această apă curgătoare şi, în sinea lui, se hotărî să nu o părăsească prea curând.

LUNTRAŞUL

Voi rămâne în preajma acestui fluviu, îşi spuse Siddhartha în sinea lui, este acelaşi fluviu pe care l-am trecut odinioară în drumul meu spre oamenii-copii, un luntraş binevoitor m-a însoţit atunci, mă voi duce la el, căci de la coliba lui am pornit pe drumul care m-a purtat cândva spre o nouă viaţă care, iată, a îmbătrânit şi a murit – fie ca şi pe noul meu drum, în noua mea viaţă de acum să pornesc din acelaşi loc!

Se uită, înduioşat la apa care curgea, la verdele transparent, la liniile cristaline ale acelei imagini învăluite în taină. Văzu cum din străfunduri se ridicau perle strălucitoare, văzu cum pe oglinda apei pluteau băşici de aer în care se reflecta albastrul cerului. Fluviul se uita la el cu mii de ochi, cu ochi verzi, albi, cristalini sau albaştri ca cerul. Ah, apa aceasta îi era nespus de dragă, îl încânta, toată fiinţa lui îi era recunoscătoare! În inima lui auzi cum glasul, trezit din nou, îi spunea: Iubeşte apa aceasta! Rămâi în preajma ei! Învaţă de la ea! O, desigur, el voia să înveţe de la ea, să o asculte. Bănuia că cel care va înţelege această apă şi tainele ei, acela va înţelege şi multe alte lucruri, multe alte taine, tainele toate.

Însă dintre tainele fluviului el nu vedea astăzi decât una singură, o taină care îl pătrunse până în adâncul sufletului. Vedea cum apa curgea şi tot curgea, curgea mereu, şi cum, cu toate acestea, ea exista mereu, fiind întotdeauna şi în orice clipă una şi aceeaşi, fiind totuşi în fiecare clipă o altă apă. O, cine putea să aibă revelaţia acestui lucru, cine să-l înţeleagă! El nu-l înţelegea, nu avea nicio revelaţie, nu avea decât sentimentul că ceva prinsese să încolţească, nişte amintiri de demult nişte glasuri dumnezeieşti.

Siddhartha se ridică, senzaţia de foame din burta lui devenise insuportabilă. Năpădit de gânduri o porni mai departe de-a lungul malului, în susul apei, ascultând-o cum curgea, ascultând cum îi ghiorăia stomacul de foame.

Când ajunse la locul de trecere a fluviului, luntrea stătea deja pregătită, iar în ea se afla acelaşi luntraş care cândva îl trecuse fluviul pe tânărul saman, Siddhartha îl recunoscu, luntraşul îmbătrânise şi el foarte mult.

„Vrei să mă treci şi pe mine dincolo?” îl întrebă el.

Luntraşul se miră văzând un om atât de distins umblând singur, pe jos, îl luă în barcă şi porni.

„Ce viaţă frumoasă ţi-ai ales, grăi muşteriul. Frumos trebuie să mai fie să trăieşti zi de zi în preajma acestei ape şi să călătoreşti pe ea.”

Vâslaşul zâmbi legănându-se ritmic: „Este frumos, domnia ta, aşa este cum spui tu. Dar oare nu este frumos orice fel de viaţă, nu este frumos orice fel de muncă?”

„Se prea poate. Dar eu te invidiez pentru munca ta.”

„O, ce repede ţi-ar pieri cheful de dânsa. Nu e o treabă pentru oamenii bine îmbrăcaţi.”

Siddhartha râse. „Din cauza hainelor mele s-a mai uitat astăzi cineva la mine, s-a uitat cu neîncredere. Luntraşule, n-ai vrea să-ţi dau ţie aceste haine care pentru mine au devenit o povară? Căci trebuie să ştii că nu am niciun ban să te răsplătesc pentru truda ta.”

„Domnia ta glumeşte”, zise luntraşul râzând.

„Nu glumesc, prietene. Uite, tu m-ai mai trecut odată această apă cu luntrea ta şi în schimb n-ai primit decât răsplata zeilor. Fă-o, te rog, şi astăzi şi primeşte în schimb hainele acestea.”

„Şi domnia ta vei pleca mai departe fără straie?”

„Ah, aş dori mai degrabă să nu plec deloc de aici. Aş dori mai degrabă, luntraşule, să-mi dai un şorţ vechi şi să mă primeşti la tine ca ajutor, ba poate ca ucenic al tău, căci mai întâi va trebui să învăţ să umblu cu barca.”

Luntraşul îl privi multă vreme pe străin, căutând parcă ceva.

„Acum te recunosc, spuse el în cele din urmă. Cândva ai dormit în coliba mea, e mult de-atunci, să tot fie vreo douăzeci de ani şi mai bine, eu te-am trecut fluviul şi ne-am despărţit unul de celălalt ca doi buni prieteni. Nu erai saman? De numele tău nu-mi mai aduc aminte.”

„Mă cheamă Siddhartha şi eram saman când m-ai văzut ultima oară.”

„Fii binevenit, deci Siddhartha. Pe mine mă cheamă Vasudeva. Vreau să cred că vei fi şi astăzi oaspetele meu şi vei

dormi în coliba mea, povestindu-mi de unde vii şi din ce cauză hainele tale frumoase au devenit o asemenea povară pentru tine.”

Ajunseseră la mijlocul fluviului, iar Vasudeva începu să vâslească mai puternic pentru a putea înainta împotriva curentului. Trudea liniştit cu braţele sale puternice, în timp ce privea spre vârful bărcii. Siddhartha şedea uitându-se la el şi îşi aduse aminte că încă de pe atunci, din ultima zi în care mai fusese saman, în inima lui încolţise dragostea faţă de omul acesta. Acceptă recunoscător oferta lui Vasudeva. După ce traseră la mal îl ajută să lege barca de un ţăruş, apoi luntraşul îl rugă să intre în colibă unde îi puse dinainte pâine şi apă, iar Siddhartha mâncă cu poftă şi tot cu poftă mâncă şi cele câteva fructe de mango oferite de Vasudeva. Apoi, cam pe la vremea apusului, se aşezară pe malul fluviului pe un trunchi de copac şi Siddhartha îi povesti luntraşului de unde venea şi ce viaţă dusese, îi relată întocmai ceea ce i se revelase, în ziua aceea, la ceasul acela al deznădejdii. Povestirea sa se prelungi până noaptea târziu.

Vasudeva îl asculta cu multă atenţie. Sorbea tot ceea ce auzea despre casa părintească, despre copilărie, despre toată învăţătura, toate căutările, toate bucuriile, toate suferinţele. Căci una dintre cele mai mari virtuţi ale luntraşului era aceea de a şti, ca puţini alţii, să asculte pe cineva. Fără ca el să fi scos o vorbă, cel ce povestea îşi dădu seama că Vasudeva îi sorbea cuvintele tăcut, răbdător, receptiv, fără să-i scape vreunul, că nu dădea semne de nerăbdare, că nici nu-l dojenea, nici nu-l lăuda, ascultându-l doar. Siddhartha îşi dăduse seama că era o adevărată fericire să te poţi destăinui unui astfel de ascultător, să-ţi depeni toată viaţa, toate căutările, toată suferinţa dinaintea inimii acestui om.

Dar când Siddhartha se apropie de sfârşitul destăinuirii sale, povestind despre copacul de pe malul fluviului şi despre adânca lui cădere, despre sacrul Om şi despre felul în care, după starea aceea de somnolenţă, simţise o dragoste nespusă faţă de fluviu, luntraşul îşi încordă atenţia, ascultându-l cu ochii închişi, furat cu totul de această destăinuire.

Când sfârşi, între ei se aşternu o tăcere îndelungată, iar Vasudeva zise: „Aşa mi-am închipuit şi eu. Fluviul ţi-a grăit. El este şi prietenul tău, îţi grăieşte şi ţie. Şi e bine aşa, e foarte

bine. Rămâi cu mine, Siddhartha, prietene. Pe vremuri am avut şi eu nevastă, culcuşul ei era lângă al meu, dar ea a murit de multă vreme, de multă vreme trăiesc în singurătate. Rămâi să trăim împreună aici, este loc şi mâncare pentru amândoi."

„Îţi mulţumesc, spuse Siddhartha, îţi mulţumesc şi primesc. Îţi mulţumesc, Vasudeva, şi pentru felul în care m-ai ascultat! Rareori dai de oameni care ştiu să te asculte, eu n-am întâlnit niciunul care să fi înţeles acest lucru la fel ca tine. Voi avea ce să învăţ de la tine şi în privinţa aceasta."

„Vei învăţa, grăi Vasudeva, dar nu de la mine. Pe mine fluviul m-a învăţat să ascult, tot de la el ai să înveţi şi tu lucrul acesta. El, fluviul, ştie de toate, poţi învăţa de toate de la el. Iată, tot de la fluviu ai învăţat şi faptul că e bine să tinzi spre adâncuri, să te afunzi, să cauţi profunzimea. Bogatul şi distinsul Siddhartha îşi începe slujba de vâslaş, învăţatul brahman Siddhartha se face barcagiu – tot fluviul ţi-a spus-o şi pe asta. Şi ai să mai înveţi un lucru de la el."

După o pauză îndelungată Siddhartha grăi: „Despre ce alt lucru este vorba, Vasudeva?"

Vasudeva se ridică. „S-a făcut târziu, spuse el, hai să mergem la culcare. Nu pot să-ţi spun, o, prietene, despre ce «alt lucru» este vorba. Ai să-l înveţi, ba poate că îl şi cunoşti. Vezi tu, eu nu sunt învăţat, nu mă pricep la vorbe, nu mă pricep nici cum să gândesc. N-am învăţat nimic altceva decât să ascult şi să fiu evlavios. Dacă aş putea să spun altora şi să-i învăţ pe alţii, poate că aş fi un înţelept, dar aşa nu sunt decât un simplu luntraş şi sarcina mea este să trec oamenii peste fluviu. Am trecut mulţi oameni, cu miile, dar pentru ei fluviul meu n-a fost decât un obstacol în calea lor şi atâta tot. Călătoreau pentru a face rost de bani, pentru a învârti afaceri, pentru a lua parte la nunţi, la pelerinaje şi fluviul le stătea în cale, iar luntraşul nu avea altceva de făcut decât să-i treacă peste acest obstacol. Numai pentru câţiva dintre aceşti mii şi mii de călători, pentru puţini, pentru patru sau cinci dintre ei, fluviul a încetat să mai fie un obstacol, ei l-au ascultat, iar fluviul a devenit pentru ei un lucru sfânt, la fel ca şi pentru mine. Şi acum hai să ne odihnim, Siddhartha."

Siddhartha rămase la luntraş şi învăţă să mânuiască barca, iar când nu aveau de trecut pe nimeni lucra împreună cu Vasudeva pe câmpul de orez, strângea lemne, culegea banane.

Învăţă cum să cioplească o cârmă, învăţă cum să repare barca şi cum să împletească coşuri, bucurându-se de tot ceea ce învăţa, iar zilele şi lunile treceau în zbor. Dar fluviul îl învăţă mult mai multe lucruri decât putea să-l înveţe Vasudeva. De la fluviu învăţa fără încetare câte ceva nou. Învăţă de la el mai ales cum să asculte, cum să asculte cu atenţie, cu inima calmă, cu sufletul răbdător, receptiv, lipsit de pasiune, lipsit de dorinţe, fără să se pronunţe, fără să-şi spună părerea.

Trăia în pace împreună cu Vasudeva, rareori schimbau câteva cuvinte unul cu altul, câteva cuvinte îndelung chibzuite. Vasudeva nu era un iubitor de cuvinte, Siddhartha nu reuşea decât rareori să-l determine să-i spună ceva.

„Ai învăţat, îl întrebă el o dată, ai învăţat şi tu de la fluviu taina aceea: că timpul nu există?”

Chipul lui Vasudeva se destinse într-un surâs.

„Da, Siddhartha, grăi el. Te referi cu siguranţă la următorul lucru: că fluviul este pretutindeni în acelaşi timp, la izvor şi la vărsare, la o cascadă, la un loc de trecere cu barca, la cataracte, în mare, la munte, deci pretutindeni în acelaşi timp, şi că pentru el nu există decât prezentul, fără nicio umbră de trecut, fără nicio umbră de viitor?”

„Într-adevăr, spuse Siddhartha. Şi când am învăţat acest lucru mi-am scrutat viaţa şi am văzut că şi ea semăna cu un fluviu, Siddhartha copilul nefiind separat de Siddhartha bărbatul şi de Siddhartha bătrânul decât de nişte umbre, nicidecum de ceva real. Naşterile anterioare ale lui Siddhartha nu reprezentau câtuşi de puţin trecutul, după cum nici moartea şi reîntoarcerea lui la Brahma nu reprezentau viitorul. Nimic nu a fost, nimic nu va fi; totul este, totul constă din esenţă şi prezent.”

Siddhartha vorbea cu încântare, iluminarea aceasta îi produsese o fericire profundă. O, oare nu era orice suferinţă timp, nu erau orice chin şi orice teamă timp, nu dispăreau, înfrânte, tot greul şi toate ostilităţile de pe lume deîndată ce reuşeai să anulezi timpul cu ajutorul gândirii? Vorbise cuprins de încântare, iar Vasudeva îi zâmbi radios, încuviinţând prin mişcări ale capului, aprobându-l în tăcere, îl mângâie pe Siddhartha cu mâna pe umăr, apoi se reîntoarse la treburile sale.

Şi altă dată, la venirea anotimpului ploios, pe când fluviul tocmai se umflase, vuind puternic, Siddhartha îi spuse: „Nu-i aşa, o, prietene, că fluviul are multe glasuri, foarte multe glasuri? Nu-i aşa că are şi glasul unui rege şi al unui războinic şi al unui taur şi al unei păsări de noapte şi al unei femei care naşte şi al unui om care suspină şi încă mii de alte glasuri?”

„Aşa este, încuviinţă Vasudeva, în glasul lui sălăşluiesc glasurile tuturor creaturilor.”

„Şi ştii tu, continuă Siddhartha, care este cuvântul rostit de el atunci când reuşeşti să-i auzi în acelaşi timp toate aceste zeci de mii de glasuri ale sale?”

Chipul lui Vasudeva strălucea de fericire, se aplecă spre Siddhartha şi-i spuse la ureche sacrul Om. Era întocmai acelaşi lucru pe care îl auzise şi Siddhartha.

Şi, de la o zi la alta, zâmbetul lui semăna din ce în ce mai mult cu cel al luntraşului, devenise aproape la fel de radios şi strălucea aproape la fel de fericire, emanând aceeaşi lumină, din miile de riduri, la fel de copilăros, la fel de bătrâneşte. Mulţi dintre călătorii care îi vedeau pe cei doi luntraşi erau de părere că aceştia erau fraţi. Seara şedeau deseori împreună la mal, pe acel trunchi de copac, tăcând şi ascultând apa care pentru ei nu era apă, ci glasul vieţii, glasul a tot ce exista, a tot ceea ce era supus unei permanente transformări. Şi se mai întâmpla uneori ca, ascultând fluviul, să se gândească amândoi la aceleaşi lucruri, la ceea ce discutaseră cu o zi înainte, la vreun drumeţ oarecare, muşteriu de-al lor, care, datorită înfăţişării şi destinului său, le reţinuse atenţia, la moarte, la copilăria lor, sau se întâmpla să se privească unul pe celălalt în acelaşi moment, atunci când fluviul le spunea ceva de bine, gândindu-se amândoi la unul şi acelaşi lucru, fericiţi amândoi de faptul că găsiseră acelaşi răspuns la aceeaşi întrebare.

Acest loc de trecere a fluviului şi cei doi luntraşi iradiau o vrajă aparte, iar unii dintre călători simţeau acest lucru. Se întâmpla uneori ca, uitându-se la chipul unuia dintre cei doi luntraşi, un călător oarecare să înceapă a-şi depăna povestea vieţii şi să-şi împărtăşească suferinţa, recunoscând că săvârşise vreo faptă rea, cerând mângâiere şi sfaturi. Se întâmpla uneori ca unii să le ceară permisiunea de a mai rămâne o seară cu ei ca să asculte fluviul. Şi se mai întâmpla să vină şi unii mânaţi de curiozitate care auziseră că la locul acesta de trecere a fluviului

trăiau doi înţelepţi, sau vrăjitori, sau sfinţi. Curioşii puneau multe întrebări la care nu căpătau niciun răspuns şi nu dădeau acolo peste niciun fel de vrăjitori sau înţelepţi, ci doar peste doi bătrânei care păreau muţi sau ciudaţi şi cam scrântiţi. Şi curioşii râdeau discutând despre nechibzuiala şi uşurinţa cu care norodul răspândea asemenea zvonuri false.

Anii treceau şi nimeni nu le ţinea socoteala. Şi iată că într-un timp sosiră la ei călugări în pelerinaj, adepţi ai lui Gotama, ai lui Buddha, şi îi rugară să-i treacă fluviul, iar cei doi luntraşi aflară că ei se întorceau în mare grabă la marele învăţător, căci se răspândise vestea că Sublimul ar fi pe moarte, urmând ca, pentru a se mântui, să moară de ultima lui moarte lumească. La scurt timp după aceea sosi o nouă ceată de călugări, pe urmă o alta, şi atât călugării cât şi cei mai mulţi dintre călători nu vorbeau despre nimic altceva decât despre Gotama şi apropiata lui moarte. Şi întocmai ca într-o campanie militară sau la încoronarea unui rege, oamenii curg din toate părţile, de pretutindeni, adunându-se ca furnicile în lungi şiruri, tot aşa curgeau şi aceştia, atraşi parcă de o vrajă, spre locul unde marele Buddha îşi aştepta moartea, spre locul unde avea să se petreacă miracolul prin care Marele Desăvârşit al acelor vremuri urma să se petreacă în lumea măreţiei.

În tot acest timp, Siddhartha se gândea mereu la înţeleptul aflat în pragul morţii, la marele învăţător care avertizase şi deşteptase sute de mii de oameni, al cărui glas îl ascultase şi el cândva, al cărui chip sfânt îl privise şi el cândva cu evlavie. Se gândea la el cu prietenie, vedea înaintea ochilor drumul perfecţiunii sale şi îşi aducea aminte zâmbind de cuvintele pe care le rostise el, pe vremea când era tânăr, în convorbirea sa cu Sublimul. Fuseseră, după cum i se părea acum, vorbe pline de mândrie şi îndrăzneală, acum îşi amintea de ele şi zâmbea. Nu se mai considera de multă vreme despărţit de Gotama, a cărui învăţătură nu o putuse totuşi îmbrăţişa. Nu, cel care caută cu adevărat, cel care vrea să afle ceva cu adevărat, nu îmbrăţişează nicio învăţătură. Însă cel care a ajuns să afle ceva, acela poate să încuviinţeze orice fel de învăţătură, orice drum, orice scop, pe acesta nu-l mai desparte nimic de celelalte mii de oameni care trăiesc întru Cel veşnic, respirând dumnezeirea.

Într-una din aceste zile în care atât de mulţi pelerini se aflau în drum spre Buddha cel aflat pe moarte porni spre el şi Kamala,

cea care fusese cândva cea mai frumoasă dintre curtezane. Renunţase de mult la viaţa ei de odinioară, îşi dăruise grădina călugărilor lui Gotama, găsindu-şi refugiul în învăţătura sa şi numărându-se acum printre prietenele şi binefăcătoarele pelerinilor. Împreună cu băieţelul Siddhartha, fiul ei, pornise la drum în straie simple, pe jos, de îndată ce aflase despre iminenta moarte a lui Gotama. Împreună cu micul ei fiu ajunsese acum, pe drumul lor, la fluviu; de la o vreme însă băiatul obosise şi dorea să se întoarcă acasă, dorea să se odihnească, dorea să mănânce, devenise încăpăţânat şi se plângea mereu. Kamala era nevoită deseori să facă popas, căci el era obişnuit să-şi impună voinţa şi ea trebuia să-l dojenească. Nu pricepea defel de ce trebuise să plece împreună cu mama lui într-un pelerinaj atât de obositor şi trist spre un loc necunoscut, spre un om necunoscut, un om sfânt, aflat pe moarte. N-avea decât să moară, ce-l privea pe băiat aşa ceva?

Mai aveau puţin de mers până să ajungă la locul de trecere unde Vasudeva trudea ca luntraş, când micul Siddhartha o sili pe mama lui să mai facă un popas. Însăşi Kamala obosise şi, în timp ce băieţelul mânca o banană, se cuibări la pământ şi închise ochii pentru a se odihni puţin. Deodată însă scoase un ţipăt de durere, băiatul se uită speriat la ea şi îi văzu chipul livid de groază. De sub vestmântul ei ieşi la iveală, îndepărtându-se, un şarpe mic, negru, care o muşcase pe Kamala.

Porniră în goană la drum ca să dea de oameni şi astfel ajunseră în apropierea locului de trecere a fluviului, acolo Kamala se prăbuşi la pământ, fiindu-i imposibil să meargă mai departe. Băiatul însă începu să ţipe jalnic, sărutându-şi mama şi încolăcindu-şi braţele în jurul gâtului ei, iar mama începu să strige şi ea după ajutor când, iată, strigătele lor ajunseră la urechea lui Vasudeva care stătea lângă barca sa. Veni într-un suflet, luă femeia în braţe şi o duse în barcă, însoţit de copil, şi în felul acesta ajunseră cu toţii la coliba în care Siddhartha stătea lângă vatră făcând focul. Ridicându-şi privirea el zări mai întâi chipul copilului, un chip care, într-un fel minunat, îi aducea aminte de ceva anume, de ceva dat de mult uitării. Apoi o zări pe Kamala pe care o recunoscu îndată, cu toate că zăcea fără cunoştinţă în braţele luntraşului, şi atunci îşi dădu seama că acel copil, al cărui chip îi trezise atâtea amintiri, era propriul său fiu, iar inima începu să-i bată tare în piept.

Îi spălară Kamalei rana, cu toate că aceasta se înnegrise deja şi trupul i se umflase, apoi îi turnară pe gât o băutură tămăduitoare. Îşi recăpătă cunoştinţa, stătea culcată pe locul unde îşi avea culcuşul Siddhartha, în colibă, iar deasupra ei stătea aplecat Siddhartha, cel care odinioară o iubise atât de mult. I se păru că visează, privi zâmbind la chipul prietenului ei, apoi îşi dădu seama încetul cu încetul de starea în care se afla, îşi aduse aminte de muşcătură şi îşi chemă îngrijorată copilul la ea.

„E lângă tine, nu-ţi face nicio grijă”, spuse Siddhartha.

Kamala îl privi în ochi. Vorbea greu, îşi simţea limba grea, paralizată de otravă. „Ai îmbătrânit, dragul meu, spuse ea, ai albit. Dar semeni cu tânărul saman care a venit odinioară în grădina mea fără straie şi cu picioarele prăfuite. Ba chiar semeni mai mult decât pe vremea când ne-ai părăsit, pe mine şi pe Kamaswami. Îi semeni mai ales la ochi, Siddhartha. Şi eu am îmbătrânit, am îmbătrânit – cum de m-ai recunoscut?”

Siddhartha zâmbi: „Te-am recunoscut deîndată, Kamala, dragostea mea.”

Kamala îi arătă băiatul şi-i spuse: „L-ai recunoscut şi pe el? E fiul tău.”

Ochii i se tulburară şi se închiseră. Băiatul plângea, Siddhartha îl luă pe genunchii săi, îl lăsă să plângă, îl mângâie pe păr şi, privind aşa la chipul copilului, îşi aminti o rugăciune brahmană pe care o învăţase cândva, pe vremea când el însuşi era copil. Încet, cu voce melodioasă, el începu să o spună, cuvintele curgeau spre el, izvorând din trecutul său, din copilăria sa. Auzindu-i cântecul acela tărăgănat copilul se linişti, mai sughiţă din când în când, apoi adormi. Siddhartha îl aşeză în culcuşul lui Vasudeva. Vasudeva stătea lângă vatră, fierbând orez. Siddhartha îi aruncă o privire la care el răspunse cu un zâmbet.

„Femeia aceasta o să moară”, şopti Siddhartha.

Vasudeva dădu afirmativ din cap, pe chipul său plăcut tremura lumina focului din vatră.

Kamala însă îşi mai recăpătă cunoştinţa o dată. Gura i se schimonosise de durere, Siddhartha citea suferinţa de pe buzele ei, de pe obrajii ei palizi. Citea tăcut, atent, aşteptând, cufundat în suferinţa ei. Kamala simţi acest lucru, îi căută ochii cu privirea.

Uitându-se la el, spuse: „Abia acum văd că şi ochii tăi sunt schimbaţi. S-au schimbat de tot. Oare cum îmi mai e cu putinţă să te recunosc, Siddhartha? Eşti tu şi totuşi nu eşti tu.”

Siddhartha nu spunea nimic, ochii săi priveau senin în ochii ei.

„Ţi-ai atins ţelul? îl întrebă ea. Ţi-ai aflat pacea?”

El zâmbi şi îşi aşeză palma în palma ei.

„Văd, spuse ea, văd. Şi eu îmi voi găsi pacea.”

„Ţi-ai găsit-o”, spuse Siddhartha în şoaptă.

Kamala îl privi adânc în ochi, în sinea ei se gândea că voise să meargă în pelerinaj până la Gotama, să vadă chipul celui Desăvârşit, să-i respire pacea, şi că în locul aceluia îl găsise pe el şi că era bine aşa, la fel de bine ca şi cum l-ar fi văzut pe acela. Voi să-i spună acest lucru, dar limba nu o mai asculta. Îl privi tăcută, iar el văzu cum în ochii ei viaţa se stingea. După ce ultima durere îi invadă şi-i frânse ochii, după ce ultima tresărire îi scutură trupul, el îi închise pleoapele cu un deget.

Stătu multă vreme aşa, privind la chipul ei stins. Îi privi multă vreme gura, gura ei îmbătrânită, obosită, cu buzele subţiate, şi îşi aduse aminte că odinioară, în primăvara vieţii sale, comparase această gură cu o smochină abia ieşită din floare. Stătu aşa multă vreme, citind pe chipul acela palid, în ridurile obosite, pătrunzându-se tot de această privelişte, îşi văzu propriul chip zăcând în acelaşi mod, la fel de alb, la fel de stins, şi văzu totodată chipul său şi chipul ei din tinereţe, cu buzele roşii, cu ochii înflăcăraţi, iar sentimentul prezentului şi al simultaneităţii, sentimentul eternităţii îi invadă întreaga făptură. Îşi dădu seama în acel moment mai mult ca oricând de indestructibilitatea oricărei vieţi, de veşnicia fiecărui moment.

Când se ridică, Vasudeva îi pregătise puţin orez. Dar Siddhartha nu mâncă. În grajdul în care îşi ţineau capra, cei doi bătrâni îşi pregătiră un culcuş de paie şi Vasudeva se culcă. Siddhartha însă ieşi afară, şi îşi petrecu noaptea în faţa colibei, ascultând fluviul, trecutul îl năpădi şi fu pătruns dintr-o dată de toate momentele vieţii sale. Din când în când se ridica şi se ducea până la uşa colibei ca să asculte dacă băiatul doarme.

În zori, înainte de ivirea soarelui, Vasudeva ieşi din grajd şi se apropie de prietenul său.

„N-ai dormit”, spuse el.

„Nu, Vasudeva. Am stat aici ascultând fluviul. Mi-a spus multe lucruri, m-a umplut până în străfunduri cu gândul tămăduitor, cu gândul unităţii.”

„Ţi-a fost dat să ai parte de o mare durere, Siddhartha, dar văd că inima ta nu a fost invadată de tristeţe.”

„Nu dragul meu, de ce-aş fi trist? Eu, cel care odinioară am fost bogat şi fericit, iată-mă acum şi mai bogat, şi mai fericit. Mi-a fost dăruit un fiu.”

„Binevenit fie-ţi fiul şi pentru mine. Dar acum, Siddhartha, hai să ne vedem de treburile noastre, căci avem multe de făcut. Kamala a murit în acelaşi culcuş în care, de mult, a murit nevasta mea. Să înălţăm rugul Kamalei pe acelaşi deal pe care odinioară l-am înălţat pe acela al nevestei mele.”

Şi în vreme ce băiatul dormea, ei înălţară rugul.

FIUL

Sfios şi plângând, băiatul asistă la înmormântarea mamei sale, înnegurat la chip şi sfios îl ascultă pe Siddhartha care îl întâmpinase ca pe fiul său, urându-i bun venit la el, în coliba lui Vasudeva. Zile de-a rândul rămase palid pe dealul unde arsese rugul celei moarte, fără să poată mânca nimic, ferecându-şi privirea, ferecându-şi inima, opunându-se soartei şi refuzând-o.

Siddhartha îl cruţă lăsându-l să se descarce, căci îi respecta durerea. Siddhartha înţelegea că fiul său nu-l cunoştea, că nu putea să-l iubească întocmai ca pe un tată. Încetul cu încetul observă şi înţelese că băiatul, în vârstă de unsprezece ani, era un răsfăţat, un copil al mămichii, crescut astfel încât să fie obişnuit cu bogăţia, obişnuit cu mâncăruri alese, cu un pat moale, obişnuit să poruncească slugilor. Siddhartha înţelese că acel copil îndurerat şi răsfăţat nu se putea mulţumi dintr-o dată şi de bunăvoie cu locuri şi oameni străini şi cu sărăcia. Nu-l constrânse deloc, făcea el unele treburi în locul lui, îi alegea cea mai bună îmbucătură. Spera să-l câştige încetul cu încetul prin răbdarea sa plină de bunăvoinţă.

Când băiatul venise la el, se crezuse un om bogat şi fericit. Cum însă timpul trecea şi băiatul continua să rămână un străin, cu chipul înnegurat, arătând că în inima sa se cuibăriseră mândria şi încăpăţânarea, nu voia să se apuce de niciun fel de treabă, dovedea lipsă de respect faţă de bătrân şi fura fructe din pomii lui Vasudeva, Siddhartha începu să înţeleagă că odată cu venirea fiului său nu se alesese nici cu fericire, nici cu pace, ci doar cu suferinţă şi grijă. Dar îl iubea şi în dragostea ce i-o purta îi erau mai dragi acum, durerea şi grija decât îi fuseseră fericirea şi bucuria înainte de venirea băiatului său.

De când tânărul Siddhartha poposise în coliba lor bătrânii îşi împărţiseră muncile. Vasudeva preluase din nou, singur, truda cu barca, iar Siddhartha muncea în colibă şi la câmp ca în felul acesta să rămână aproape de fiul său.

Multă vreme, luni în şir aşteptă Siddhartha ca fiul său să-l înţeleagă, să-i accepte dragostea, să-i răspundă, poate, cu dragostea sa. Luni în şir aşteptă Vasudeva, fiind martor la toate acestea, aşteptă fără să spună o vorbă. Într-o zi, când tânărul Siddhartha îşi chinuise tatăl din nou cu încăpăţânarea şi mofturile sale şi-i spărsese două castroane cu orez, Vasudeva îşi luă către seară prietenul la o parte şi-i grăi:

„Iartă-mă, spuse el, îţi vorbesc din toată inima, cu toată prietenia. Văd cum te chinui, văd cum te roade necazul. Fiul tău, dragul meu, te face să fii îngrijorat şi mă îngrijorează şi pe mine. Tânăra pasăre este obişnuită cu un alt fel de viaţă, cu un alt cuib. Nu a părăsit bogăţia şi oraşul ca tine, din scârbă şi silă, el a trebuit să lase toate acestea împotriva voinţei sale. Eu, prietene, am întrebat fluviul, l-am întrebat de multe ori. Dar fluviul râde, râde de mine, râde de mine şi de tine, râde în hohote de nebunia noastră. Apa duce dorul apei, tinerii duc dorul tinerilor, fiul tău nu se află într-un loc în care să se poată simţi bine. Întreabă şi tu fluviul, dă-i şi tu ascultare!”

Cuprins de îngrijorare, Siddhartha privi la chipul prietenos în ridurile căruia, multe la număr, stăruia mereu o undă de veselie. „Oare pot eu să mă despart de el?” întrebă încet, copleşit de ruşine. „Mai dă-mi răgaz, dragul meu! Iată, mă lupt pentru el, vreau să-i câştig inima, vreau să i-o capăt prin dragoste şi răbdare prietenească. Şi lui ar trebui să-i vorbească odată şi odată fluviul, şi el are această chemare.”

Zâmbetul lui Vasudeva înflori cu şi mai multă căldură. „O, desigur, şi el are această chemare, şi el va cunoaşte viaţa eternă. Dar ştim noi oare, tu şi cu mine, ce-i este hărăzit lui, ce fel de drum, ce fel de fapte, ce fel de suferinţe? Suferinţa lui nu va fi uşoară, căci mândră şi dură îi este inima, iar cei de soiul lui au mult de suferit, mult de greşit, au de făcut multă nedreptate, au de încărcat multe păcate pe umerii lor. Spune-mi, dragul meu: tu nu îţi educi fiul? Nu îl constrângi? Nu-l baţi? Nu-l pedepseşti?”

„Nu, Vasudeva, nu fac nimic din toate astea.”

„Ştiam eu. Nu-l constrângi, nu-l baţi, nu-i porunceşti, şi asta pentru că tu ştii că blândeţea este mai puternică decât severitatea, apa este mai puternică decât stânca, că dragostea este mai puternică decât forţa. Prea bine, iată, fii lăudat pentru aceasta. Dar nu greşeşti oare crezând că nu-l constrângi, că nu-l

pedepseşti? Nu-l pui tu în lanţuri cu dragostea ta? Nu-l umileşti zi de zi şi nu-l pui într-o situaţie dificilă prin bunătatea şi răbdarea ta? Nu-l constrângi tu pe acest băiat mândru şi răsfăţat să trăiască într-o colibă, împreună cu doi bătrâni care se hrănesc cu banane şi pentru care până şi orezul este o îmbucătură de soi, ale căror gânduri nu pot fi împărtăşite de el, ale căror inimi au îmbătrânit şi s-au potolit, bătând altfel decât inima lui? Prin toate acestea nu se simte el oare, constrâns, pedepsit?”

Siddhartha privea abătut în pământ. Cu glasul stins întrebă: „Ce crezi că ar trebui să fac?”

Vasudeva grăi: „Du-l în oraş, du-l la casa mamei sale, vor mai fi existând slujitori acolo, dă-li-l lor. Şi dacă n-o mai fi existând niciunul acolo, du-l la un învăţător, dar nu de dragul învăţăturii, ci pentru ca să fie împreună cu alţi băieţi şi fete, să intre în lumea care este a lui. Nu te-ai gândit niciodată la acest lucru?”

„Tu îmi citeşti în inimă, spuse Siddhartha cu tristeţe. Deseori m-am gândit la toate acestea. Dar spune-mi, cum să-l las eu în această lume cu o inimă a lui, nu prea molcomă? N-o să se strice el oare, n-o să se piardă în plăceri şi, dând de gustul puterii, n-o să repete el oare greşelile tatălui său, n-o să-l pască oare pierzania în lumea Sansarei?”

Zâmbetul luntraşului se lumină ca o rază strălucitoare; el atinse gingaş braţul lui Siddhartha şi spuse: „Întreabă fluviul despre toate acestea, prietene! Ascultă-l cum râde! Oare crezi cu adevărat că tu ai săvârşit toate nebuniile tale pentru a-l absolvi pe fiul tău de ele? Poţi tu să-ţi aperi fiul de Sansara? Cum oare? Prin învăţătură, prin rugăciune, prin avertismente? Ai uitat oare cu totul, dragul meu, povestea aceea, povestea aceea plină de învăţăminte despre fiul de brahman Siddhartha pe care mi-ai povestit-o aici, în acest loc, odinioară? Cine l-a ferit pe samanul Siddhartha de Sansara, de păcat, de avariţie, de nebunie? L-au putut feri cucernicia tatălui său, avertismentele învăţătorilor săi, propriile lui cunoştinţe, propria lui căutare? Arată-mi mie tatăl sau învăţătorul care a reuşit să-l ferească de a-şi trăi el însuşi viaţa, de a se murdări el însuşi în toiul vieţii, de a se împovăra el însuşi de vină, de a bea el însuşi din cupa amărăciunii, de a-şi găsi el însuşi drumul? Crezi oare, dragul meu, că este scutit cineva de drumul acesta? Cumva micuţul tău fiu, şi asta numai din cauză că tu îl iubeşti, că ai

vrea să-l scuteşti de suferinţă şi durere şi decepţie? Dar chiar dacă ai muri de zece ori pentru el, tot n-ai putea să iei asupra ta, în felul acesta, nicio fărâmă din destinul său.”

Niciodată nu mai rostise Vasudeva atât de multe cuvinte. Siddhartha îi mulţumi prieteneşte, intră plin de îngrijorare în colibă şi nu-şi găsi somnul multă vreme. Vasudeva nu-i spusese nimic nou, şi el se gândise la toate acestea, şi el ştia toate acestea. Dar era o ştiinţă, pe care el nu se simţea în stare s-o preschimbe în faptă, căci dragostea faţă de băiat era mai puternică decât toată ştiinţa lui, duioşia, teama de a nu-l pierde erau mai puternice. Îşi dăruise el vreodată inima într-o asemenea măsură, iubise el vreodată un om atât de mult, atât de orbeşte, atât de dureros, atât de zadarnic şi totuşi cu atâta fericire?

Siddhartha nu reuşi să urmeze sfatul prietenului său, nu reuşi să renunţe la propriul său fiu. Îi îngăduia băiatului să-i dea porunci, îi îngăduia să-l dispreţuiască. Tăcea şi aştepta, începea în fiecare zi lupta mută a bunăvoinţei, războiul surd al răbdării. Şi Vasudeva aştepta în tăcere, prietenos, ştiind el ce ştia, răbdător. Amândoi aveau o răbdare de fier.

Odată, când chipul băiatului îi aduse aminte foarte tare de Kamala, Siddhartha se trezi dintr-o dată reflectând la o vorbă pe care Kamala i-o spusese cândva, în vremea tinereţii: „Tu nu poţi să iubeşti”, aşa îi spusese ea, iar el îi dăduse dreptate comparându-se pe sine cu o stea iar pe oamenii-copii cu frunzele care cad, şi totuşi în vorbele acelea sesizase şi un reproş. Într-adevăr, niciodată nu reuşise să renunţe la el însuşi dăruindu-se în întregime vreunui alt om, să uite de sine, să săvârşească nebuniile iubirii de dragul cuiva; niciodată nu reuşise să facă aşa ceva, şi tocmai în aceasta consta, după cum i se păruse lui atunci, marea deosebire dintre el şi oamenii-copii. Acum însă, de la venirea fiului său, se transformase şi el, Siddhartha, întru totul într-un om-copil, suferind din pricina cuiva, topindu-se de dragoste, purtându-se nebuneşte din pricina dragostei sale. Acum, târziu, simţea şi el o dată în viaţă această pasiune, cea mai puternică şi mai stranie, suferea din pricina ei, suferea amarnic, considerându-se totuşi un om fericit care se înnoise cu ceva, se îmbogăţise cu ceva.

Simţea prea bine că dragostea aceasta, această dragoste oarbă faţă de fiul său, era o pasiune, era ceva foarte omenesc,

era Sansara, un izvor tulbure, o apă întunecată. În acelaşi timp simţea totuşi că această dragoste nu era lipsită de valoare, că ea era necesară şi că provenea din însăşi fiinţa sa. Şi voluptatea aceasta se cerea ispăşită, şi durerile acestea se cereau gustate, şi nebuniile acestea se cereau săvârşite.

În vremea aceasta, fiul său îl silea să săvârşească nebunii, îl silea să încerce a-l câştiga, îl umilea în fiecare zi cu mofturile sale. Tatăl acesta nu avea nimic din ceea ce ar fi putut să-l încânte, nu avea nimic din ceea ce ar fi putut să-i inspire teamă. Era un om bun, tatăl acesta, un om bun, milos, blând, poate un om foarte pios, poate un sfânt – dar toate acestea nu erau calităţi care l-ar fi putut câştiga pe băiat. Îl plictisea tatăl acesta care îl ţinea prizonier în coliba sa mizeră, pur şi simplu îl plictisea, iar faptul că la orice obrăznicie a sa el îi răspundea cu un zâmbet, la orice jignire cu prietenie, la orice răutate cu bunătate, tocmai faptul acesta era şiretenia cea mai nesuferită a vicleanului bătrân. Băiatul ar fi preferat de mii de ori ca tatăl său să-l fi ameninţat, să-l fi snopit în bătăi.

Dar iată că veni şi ziua în care tânărului Siddhartha îi trecu prin gând să fugă, dându-şi pe faţă aversiunea faţă de tatăl său. Acesta îi dăduse ceva de făcut, îl pusese să strângă vreascuri. Băiatul însă nici nu se urni din colibă, rămase acolo stând în picioare încăpăţânat şi furios, bătând din picioare, strângând din pumni şi aruncându-i tatălui său în faţă, într-o ieşire de furie, toată ura şi dispreţul său.

„Adună-ţi singur vreascurile! strigă el făcând spume la gură, eu nu sunt sluga ta. Ştiu că n-ai să mă baţi, nu îndrăzneşti; ştiu că vrei să mă pedepseşti şi să mă umileşti întruna cu pioşenia şi cu înţelegerea ta. Vrei să mă fac şi eu ca tine la fel de pios, la fel de blând, la fel de înţelept! Dar ascultă-mă, oricât te-ar durea eu vreau să mă fac mai degrabă hoţ la drumul mare şi ucigaş şi să ajung în iad decât să fiu la fel ca tine! Te urăsc, tu nu eşti tatăl meu, chiar dacă vei fi fost de zeci de ori amantul mamei mele!”

Îşi revărsa în valuri mânia şi furia, sute de cuvinte sălbatice şi răutăcioase îndreptate toate împotriva tatălui său. Apoi băiatul o luă din loc şi se întoarse abia seara târziu.

În dimineaţa următoare însă dispăru cu totul. Dispăruse şi coşuleţul împletit din nuiele de două culori, în care luntraşii păstrau monezile de aramă şi argint primite drept răsplată

pentru munca lor. Dispăruse şi barca, iar Siddhartha o zări legănându-se la malul celălalt. Băiatul fugise.

„Trebuie să mă duc după el, zise Siddhartha continuând să tremure, căci tremurul îl apucase încă de ieri când băiatul îi adresase cuvintele acelea de ocară; era copleşit de amărăciune. Un copil nu poate să străbată singur pădurea. O să se prăpădească. Vasudeva, trebuie să construim o plută pentru a putea trece fluviul."

„Vom construi o plută, spuse Vasudeva, ca să ne aducem îndărăt barca pe care ne-a răpit-o băiatul. Dar pe el ar trebui să-l laşi să-şi vadă de drumul lui, prietene, nu mai e un copil, va şti să se descurce. El caută drumul către oraş, şi pe bună dreptate, nu uita. El nu face acum decât ceea ce tu însuţi n-ai apucat să faci. Îşi va purta singur de grijă, urmându-şi propriul său drum. Ah, Siddhartha, văd cum suferi, dar suferinţa ta mai că mă face să râd, ba chiar tu însuţi vei râde de ea în curând."

Siddhartha nu răspunse. Luase deja securea în mână şi începu să încropească o plută din bambus, iar Vasudeva îl ajută să lege strâns trunchiurile cu frânghii de iarbă. Apoi o porniră spre malul celălalt, curentul îi purtă mai în jos, astfel încât trebuiră să tragă pluta la edec, în susul apei, pe celălalt mal.

„De ce ai luat securea cu tine?" întrebă Siddhartha.

Vasudeva spuse: „S-ar putea ca barca noastră să fi rămas fără lopată."

Dar Siddhartha ştia la ce se gândise prietenul său. Se gândise că băiatul va fi aruncat sau rupt lopata în semn de răzbunare şi pentru a-i împiedica să-l urmărească. Şi într-adevăr, în barcă nu mai era nici urmă de lopată.

Vasudeva arătă înspre fundul bărcii şi îşi privi prietenul cu un zâmbet pe chip de parcă ar fi vrut să-i zică: „Nu vezi oare ce vrea să-ţi spună fiul tău? Nu vezi că nu vrea să fie urmărit?" Dar toate acestea nu le spuse în cuvinte. Şi se puse pe treabă meşterind o altă lopată. Siddhartha însă îşi luă rămas bun, plecând să-l caute pe fugar. Vasudeva nu-l împiedică.

După ce rătăci vreme îndelungată prin pădure Siddhartha se gândi că, de fapt, toată această căutare a lui era de prisos. Îşi spuse că băiatul o luase deja mult înaintea lui, că ajunsese deja în oraş sau, în caz că mai era pe drum, se va fi ascunzând pe undeva de urmăritorul său. Şi tot gândindu-se astfel, îşi dădu seama că nu era îngrijorat pentru fiul său, că în străfundul

sufletului său ştia că acesta nici nu pierise, nici nu-l ameninţa vreo primejdie în pădure. Cu toate acestea continuă să meargă fără să se odihnească, dar nu pentru a-l salva, ci numai dintr-un impuls, poate numai din dorinţa de a-l mai vedea o dată. Şi merse astfel până ce se pomeni în apropierea oraşului.

Ajungând, pe şoseaua largă, foarte aproape de oraş, se opri la intrarea în frumoasa grădină a desfătărilor care, cândva, îi aparţinuse Kamalei, acolo unde, cândva, o văzuse pentru prima oară în lectică. În sufletul său reînvie tot trecutul, se revăzu stând acolo, tânăr, un saman bărbos şi despuiat, cu pletele năclăite de praf. Siddhartha rămase multă vreme aşa, privind în grădină prin poarta deschisă, şi văzu cum sub frumoşii copaci umblau călugări în sutane galbene.

Stătu multă vreme acolo, căzut pe gânduri, văzând imagini, ascultându-şi povestea propriei sale vieţi. Stătu multă vreme acolo, privind la călugări şi văzând în locul lor pe tânărul Siddhartha, văzând-o pe tânăra Kamala mergând pe sub copacii înalţi. Vedea limpede cum fusese ospătat de Kamala, cum îi dăduse ea primul sărut, cum privise el în urmă, mândru şi dispreţuitor la viaţa sa de brahman, începându-şi, mândru şi plin de dorinţă, viaţa lumească. Îl vedea pe Kamaswami, îi vedea pe servitori, vedea ospăţurile, pe jucătorii de zaruri, pe muzicanţi, vedea pasărea cântătoare a Kamalei în colivie, retrăi toate aceste momente, respirând Sansara, se simţi încă o dată bătrân şi obosit, simţi încă o dată că-i este scârbă, simţi încă o dată dorinţa de a se nimici şi îşi reveni încă o dată datorită sacrului Om.

După ce stătuse multă vreme la poarta grădinii, Siddhartha înţelese că impulsul care îl mânase până în acel loc era nebunesc, că nu avea cum să-şi ajute fiul, că nu avea voie să se mai agaţe de el. În adâncul inimii sale simţi că dragostea faţă de cel fugit se transformase într-o rană, dar totodată simţi că rana aceea nu-i fusese pricinuită pentru ca el să o scormonească, ci ea trebuia să înflorească şi să răspândească lumină.

Se întristă fiindcă, până în. Clipa aceea, rana încă nu înflorise, încă nu răspândea lumină. În locul iluzoriului ţel care îl purtase pe urmele fiului său fugit simţea acum un gol. Se aşeză întristat pe jos, simţind că în inima lui murea ceva, făcând să se nască un gol, nu mai întrezărea nicio bucurie, niciun ţel. Stătea cufundat în sine şi aştepta. La malul fluviului învăţase acest lucru: să

aştepte, să aibă răbdare, să asculte cu încordare. Stătu astfel ascultând încordat în praful străzii, îşi ascultă inima cum bate obosită şi tristă în aşteptarea unui glas. Stătu astfel ore întregi ascultând cu încordare, nu mai văzu niciun fel de imagini, se scufundă în gol, se lăsă să cadă până la fund, fără să mai întrevadă nicio cărare. Iar când simţi că rana îl arde, grăi fără glas sacrul Om, se umplu de Om. Călugării din grădină îl văzură şi, cum şedea acolo de ore întregi şi cum praful i se aşternuse pe părul cărunt, unul dintre aceştia se apropie de el, punându-i dinainte două fructe de pisang. Bătrânul nici nu-l băgă în seamă.

O mână îl atinse, pe umăr şi îl trezi din acea împietrire. Îndată recunoscu această atingere blândă, timidă, şi îşi reveni. Se ridică şi îi dădu bineţe lui Vasudeva, care pornise pe urmele lui. Şi, privind la chipul prietenos al lui Vasudeva, la ridurile sale încărcate parcă numai de zâmbete, la ochii săi veseli, începu şi el să zâmbească. Acum băgă de seamă fructele de pisang aflate dinaintea lui, le ridică, îi dădu unul luntraşului, pe celălalt îl mâncă el. Apoi, tăcut, porni cu Vasudeva înapoi în pădure, întorcându-se acasă, la locul de trecere peste fluviu. Niciunul din ei nu pomeni de cele întâmplate în ziua aceea, niciunul din ei nu rosti numele băiatului, niciunul din ei nu vorbi despre fuga acestuia, niciunul din ei nu rosti niciun cuvânt despre rană. Siddhartha se aşeză în culcuşul său, iar ceva mai târziu, când Vasudeva se apropie de el ca să-l îmbie cu o farfurioară cu lapte de cocos, îl găsi adormit.

OM

Rana continuă să-l ardă încă multă vreme. Trebui să treacă fluviul mulţi călători care aveau cu ei un fiu sau o fiică, şi pe niciunul din ei nu-l putu privi fără invidie, gândindu-se de fiecare dată în sinea lui: „Atâţia oameni, cu miile, se bucură de această fericire dintre cele mai minunate – de ce nu şi eu? Până şi oamenii răi, până şi hoţii şi tâlharii au copii pe care îi iubesc şi de care sunt iubiţi, numai eu nu.” Atât de simplu, atât de necugetat gândea el acum, atât de mult se asemăna cu oamenii-copii!

Privea oamenii cu alţi ochi decât odinioară, cu mai puţină înţelepciune, cu mai puţină mândrie, în schimb cu mai multă căldură, cu mai multă curiozitate, cu mai mult interes. Când îi trecea dincolo pe călătorii obişnuiţi, pe aceşti oameni-copii, neguţători, războinici, ori parte femeiască, nu i se mai părea ca odinioară că aceştia îi erau străini: îi înţelegea, înţelegea şi împărtăşea viaţa lor lipsită de gânduri şi iluminări, purtată doar de instincte şi dorinţe, simţea că este întocmai ca ei. Cu toate că era la un pas de desăvârşire, purtând ultima sa rană, i se părea că aceşti oameni-copii îi erau fraţi, mândria, dorinţele şi caraghioslâcurile lor nu mai erau deloc ridicole pentru el, începuse să le înţeleagă şi să le îndrăgească, ba chiar începuse să le admire. Dragostea oarbă a unei mame faţă de copilul său, mândria prostească, oarbă a unui tată închipuit faţă de singura odraslă, goana oarbă, sălbatică a unei femei tinere şi orgolioase după bijuterii şi după privirile admirative ale bărbaţilor, toate aceste instincte, toate aceste lucruri copilăreşti, toate aceste instincte şi dorinţe simple, nebuneşti, dar atât de puternice, atât de vii, atât de imperioase nu mai erau considerate acum de către Siddhartha doar ca nişte copilării, căci vedea cum oamenii trăiesc de dragul lor, îi vedea cum de dragul lor se zbat fără încetare, călătoresc, se războiesc, suferă la infinit, suportă la infinit, iar lucrul acesta îl făcea să-i iubească, căci în orice pasiune, în orice faptă a lor vedea viaţa, vedea tot ceea ce era

viu, indestructibil, tot ceea ce însemna Brahman. În credinţa lor oarbă, în tăria şi încrâncenarea lor oarbă, toţi oamenii aceştia i se păreau demni de dragostea şi admiraţia sa. Nu le lipsea nimic, un învăţat sau un gânditor nu avea în plus faţă de ei decât un singur lucru infim: conştiinţa, ideea conştientă despre unitatea întregii vieţi. Şi în anumite momente Siddhartha începea să se îndoiască de necesitatea de a preţui chiar atât de mult această ştiinţă, această idee, începea să creadă că şi ideea aceasta era poate o copilărie a cugetătorilor, a cugetătorilor-copii. În toate celelalte privinţe oamenii trăitori în lume erau egali cu înţelepţii, ba adesea se dovedeau a fi mai presus de aceştia, aşa cum uneori şi animalele în acţiunile lor tenace, neabătute, dictate de necesitate, pot părea că sunt mai presus de oameni.

Încetul cu încetul, în Siddhartha înflorea şi rodea gândul că acum înţelegea ce însemna, de fapt, înţelepciunea, care era ţelul îndelungatei sale căutări. Nu era nimic altceva decât o disponibilitate a sufletului, capacitatea şi arta secretă prin care, prins de iureşul vieţii, poţi gândi ideea unităţii, poţi simţi unitatea şi o poţi inspira. Încetul cu încetul înflori înlăuntrul său această unitate, ea se răsfrângea pe chipul de copil bătrân al lui Vasudeva, întruchipând armonia, conştiinţa eternei perfecţiuni a lumii, zâmbetul, unitatea.

Dar rana continua să-l ardă, Siddhartha se gândea plin de amărăciune şi dor la fiul său, în inima sa îi mai păstrase dragostea şi duioşia, durerea îl rodea, iar el săvârşea toate nebuniile dragostei. Şi flacăra aceasta nu se stingea de la sine.

Iar într-o zi, când rana îl ardea cu înverşunare, Siddhartha trecu fluviul cu barca, mânat de dor, şi coborî hotărât să se ducă în oraş şi să-şi caute fiul. Fluviul curgea lin, molcom, era anotimpul secetos, dar glasul lui răsuna straniu: fluviul râdea! Era limpede că râdea. Fluviul râdea de bătrânul luntraş, râdea senin şi limpede. Siddhartha se opri, se aplecă deasupra apei pentru a o asculta mai bine, iar în apa care curgea molcom îşi văzu chipul oglindit şi în chipul acesta oglindit sălăşluia ceva ce-i trezea o amintire, ceva învăluit de uitare, şi atunci, încordându-şi mintea, îşi dădu seama despre ce era vorba: chipul acesta semăna cu un altul pe care el cândva, îl cunoscuse şi îl iubise şi de care îi fusese teamă. Semăna cu chipul tatălui său, brahmanul. Şi îşi aduse aminte cum, cu multă vreme în

urmă, pe când era încă un băieţandru, îl silise pe tatăl său să-l lase să intre în rândul penitenţilor, cum îşi luase rămas bun de la el, cum plecase şi nu se mai întorsese niciodată. Nu suferise oare şi tatăl său din cauza lui la fel cum suferea el acum din cauza propriului său fiu? Nu murise oare tatăl său de mult, singur, fără să-şi fi revăzut fiul? Nu era oare toată această repetare, toată această învârtire într-un cerc nefast o adevărată comedie, un lucru straniu şi prostesc?

Fluviul râdea. Da, aşa era, toate reveneau, toate suferinţele neîndurate până la capăt, nerezolvate, aceleaşi suferinţe erau îndurate mereu. Siddhartha se urcă deci înapoi în barcă, întorcându-se la colibă cu gândul la tatăl său, cu gândul la fiul său, în hohotul batjocoritor al fluviului, certându-se cu el însuşi, aflându-se în pragul disperării, dar fiind în aceeaşi măsură în stare să râdă şi el în hohote de el însuşi şi de toată lumea. Vai, rana tot nu înflorise încă, în inima sa mai simţea împotrivirea faţă de destin, suferinţa lui nu începuse încă să iradieze nici seninătate, nici victorie. Cu toate acestea simţea că nutreşte o speranţă şi, cum ajunsese din nou la colibă, resimţi nevoia de a-şi vărsa focul lui Vasudeva, nevoia de a-i destăinui totul acestui maestru în arta ascultării, de a-i spune totul.

Vasudeva şedea în colibă împletind un coş. Nu mai mergea cu barca, vederea începuse să-i slăbească, dar nu numai vederea, ci şi braţele şi picioarele. Neschimbate şi înfloritoare rămăseseră numai bucuria şi bunătatea de pe chipul său.

Siddhartha se aşeză lângă bătrân, începând să-i vorbească domol. Îi povestea acum despre tot ceea ce nu vorbiseră niciodată, despre plecarea lui de atunci la oraş, despre rana care îl ardea, despre invidia ce îl cuprindea văzându-i pe taţii aceia fericiţi, despre faptul că era conştient de nesăbuinţa unor asemenea dorinţe, despre lupta lui zadarnică împotriva lor. Îi spuse totul, reuşi să-i spună totul, chiar şi lucrurile cele mai penibile, iată, aşadar, că totul putea fi spus, totul putea fi destăinuit, iată, aşadar, că reuşi să-i spună totul. Îi descrise rana sa, îi povesti despre fuga lui de astăzi când trecuse fluviul cu barca întocmai ca un puştan fugit de acasă, despre hotărârea lui de a se duce la oraş despre felul în care fluviul râsese de el.

În timp ce vorbi astfel, vreme îndelungată, în timp ce Vasudeva îl asculta cu chipul liniştit, Siddhartha simţi mai puternic decât oricând acest fel de a asculta al lui Vasudeva,

simţi cum durerile sale, temerile sale pătrundeau în celălalt, cum speranţa sa tainică pătrundea în celălalt, întorcându-se apoi din nou la el şi venindu-i în întâmpinare. A-ţi arăta rana unui asemenea ascultător era la fel ca şi când ţi-ai fi spălat-o în fluviu, răcorindu-ţi-o şi contopindu-ţi-o cu fluviul. Şi în timp ce continua să vorbească, în timp ce îşi continua destăinuirea şi spovedania, Siddhartha simţea din ce în ce mai mult că acela care îl asculta nu mai era Vasudeva, nu mai era un om, că acest ascultător nemişcat îi sorbea spovedania întocmai cum un copac soarbe ploaia, fiind însuşi Dumnezeu, fiind însăşi Eternitatea. Şi încetând să se mai gândească la el şi la rana sa, Siddhartha înţelese pe deplin în ce consta firea schimbată a lui Vasudeva, şi cu cât simţea şi pătrundea mai bine acest lucru, cu atât se minuna mai puţin, cu atât pricepea mai bine că totul era în cea mai deplină ordine, firesc, că Vasudeva fusese aşa de multă vreme, aproape dintotdeauna, numai că el nu-şi dăduse bine seama de acest lucru şi că, la rândul său, nici el nu se mai deosebea prea mult de dânsul. Simţea că acum îl vede pe bătrânul Vasudeva aşa cum popoarele îşi văd zeii şi că lucrul acesta nu putea să dureze; în inima sa începu să-şi ia rămas bun de la Vasudeva. Şi în tot acest răstimp el nu contenise să vorbească.

După ce spusese tot ceea ce avusese de spus, Vasudeva îşi înălţă privirea prietenoasă, slăbită întrucâtva, asupra lui, fără să spună nimic, învăluindu-l în tăcere cu dragoste şi seninătate, cu înţelegere şi înţelepciune. Îl apucă pe Siddhartha de mână, îl conduse la locul unde şedeau ei pe mal, se aşeză lângă el zâmbind către fluviu.

„L-ai auzit cum râde, zise el. Dar n-ai ascultat totul. Hai să mai ascultăm, ai să mai auzi încă multe alte lucruri.”

Ascultară. Cântecul fluviului răsuna molcom, pe mai multe voci. Siddhartha privi în apă, iar în apa curgătoare îi apărură nişte imagini: apăru tatăl său, însingurat, plângându-şi fiul, apăru el însuşi, însingurat, legat şi el de fiul cel plecat prin firele dorului; apăru şi fiul său, însingurat şi el, băieţandrul avântat pe orbita de foc a dorinţelor sale de om tânăr; fiecare urmărea câte un ţel propriu, fiecare era fascinat de acel ţel, fiecare suferea. Fluviul cânta cu vocea suferinţei, cânta plin de dor, curgând plin de dor către ţelul său, vocea lui răsuna ca un bocet.

„Auzi?” întreba privirea mută a lui Vasudeva.

Siddhartha dădu din cap confirmând.

„Ascultă mai atent!” murmură Vasudeva.

Siddhartha se străduí să asculte mai atent. Imaginea tatălui său, propria sa imagine, imaginea fiului său curgeau contopindu-se una cu alta, şi imaginea Kamalei apăru şi dispăru curgând şi ea, şi imaginea lui Govinda şi alte imagini apărură curgând şi contopindu-se una cu cealaltă, contopindu-se cu fluviul, alergând, ca un fluviu, cuprinse de dor, de dorinţă, de suferinţă, iar glasul fluviului răsuna plin de dor, plin de o durere arzătoare, plin de o dorinţă nepotolită. Fluviul se îndrepta spre ţelul său, Siddhartha vedea cum aleargă fluviul acesta care se compunea din el şi din ai lui şi din toţi oamenii pe care îi văzuse el vreodată, toate valurile şi apele alergau, în suferinţă, spre ţeluri, spre multe ţeluri, spre o cascadă, spre un lac, spre cataracte, spre mare, toate îşi atingeau ţelurile, apoi după fiecare ţel urma un altul, iar din apă se ridicau aburi, urcând până la cer, transformându-se în ploaie, prăvălindu-se din cer, transformându-se în izvor, făcându-se râu, făcându-se fluviu, îndreptându-se din nou spre ceva, curgând din nou. Dar glasul plin de dor se schimbase. Continua să răsune plin de durere, plin de căutare, dar alte voci i se adăugaseră, voci ale bucuriei şi suferinţei, voci bune şi rele, râzătoare şi triste, sute de voci, mii de voci.

Siddhartha asculta atent. Era numai urechi, se cufundase deplin în ascultare, în el se făcuse un gol imens, sorbea totul şi avea sentimentul că, iată, învăţase să asculte până la capăt. Deseori ascultase el toate acestea, toate vocile fluviului, dar astăzi tonul era un altul. Nu mai era în stare să deosebească între ele mulţimea aceea de voci, pe cele vesele de cele tânguitoare, pe cele de copii de cele de bărbaţi, ele formau un tot, plânsul de dor şi râsul celui învăţat, ţipătul de mânie şi oftatul muribunzilor, totul făcea parte dintr-un acelaşi întreg, totul se întreţesea, se înnoda, întrepătrunzându-se ca o urzeală cu mii de fire. Şi toate acestea laolaltă, toate vocile, toate ţelurile, toate dorinţele, toate chinurile, toate plăcerile, tot răul şi binele, toate acestea laolaltă formau lumea. Toate laolaltă alcătuiau fluviul întâmplărilor omeneşti, alcătuiau muzica vieţii. Şi în clipa în care Siddhartha ascultă cu încordare fluviul acesta, cântecul acesta pe mii de voci, în clipa în care nu mai dădu ascultare nici suferinţei, nici râsului, în clipa în care nu-şi mai

legă sufletul de nicio voce anume şi n-o mai pătrunse cu eul său, ascultându-le în schimb pe toate odată, auzind întregul, unitatea, în acel moment marele cântec al miilor de voci se alcătui dintr-un singur cuvânt care se chema Om: desăvârşirea.

„Auzi?” întrebă din nou privirea lui Vasudeva.

Zâmbetul lui Vasudeva avea o strălucire senină, plutea luminos peste toate ridurile chipului său îmbătrânit, întocmai cum peste toate vocile acelea ale fluviului plutea Om. Privind la prietenul său, zâmbetul îi căpăta o strălucire senină, iar pe chipul lui Siddhartha înflorea acum acelaşi zâmbet. Rana sa înflorise, suferinţa sa iradia, eul său se revărsase în Unitate.

Din acele clipe Siddhartha încetă să mai lupte cu destinul, încetă să mai sufere. Pe chipul său înflori senină certitudinea celui învăţat, certitudine căreia nu i se mai opune nicio voinţă, care cunoaşte desăvârşirea, fiind în deplin acord cu fluviul a tot ceea ce se întâmplă pe lume, cu şuvoiul acestei vieţi împărtăşind durerea altora, împărtăşind bucuria altora, supusă întru totul curgerii şuvoiului, fiind ea însăşi o parte integrantă a unităţii.

Când Vasudeva se ridică din locul acela de pe malul fluviului şi, privind în ochii lui Siddhartha, văzu acolo strălucirea acelei certitudini, îi atinse umărul cu mâna, încet, în felul lui grijuliu şi delicat, spunând: „Am aşteptat sosirea acestei clipe, dragul meu. Acum că ea a sosit, lasă-mă să plec. Mult am mai aşteptat până să sosească această clipă, multă vreme am fost eu luntraşul Vasudeva. Acum e de ajuns. Rămâi cu bine, colibă, rămâi cu bine fluviu, rămâi cu bine, Siddhartha!”

Siddhartha se înclină până la pământ în faţa celui care îşi lua rămas bun.

„Am ştiut că aşa va fi, grăi el încet. Vei pleca în pădure?” ’

„Plec în pădure, mă petrec în unitate”, grăi Vasudeva radios.

Şi plecă radios; Siddhartha privi în urma lui. Privea în urma lui cu o bucurie profundă, cu o seriozitate profundă şi îi văzu paşii învăluiţi în pace, îi văzu capul înconjurat de o aureolă, îi văzu chipul inundat de lumină.

GOVINDA

Împreună cu alţi călugări, Govinda poposi o dată în grădina desfătărilor pe care curtezana Kamala le-o dăruise adepţilor lui Gotama. Auzise vorbindu-se despre un bătrân luntraş care locuia pe malul fluviului, cale de o zi, luntraş pe care mulţi îl considerau un înţelept. Pornind mai departe, Govinda alese drumul care ducea la locul de trecere, nerăbdător să-l cunoască pe acest luntraş. Căci cu toate că se supusese o viaţă întreagă regulilor, fiind privit cu evlavie de către călugării mai tineri datorită vârstei şi modestiei sale, în inima sa nu se stinseseră totuşi nici neliniştea, nici căutarea.

Ajungând la fluviu, îl rugă pe bătrân să-l treacă dincolo şi, odată ajunşi pe celălalt mal, coborâră din barcă, iar el îi spuse bătrânului: „Mult bine ne faci tu nouă, călugărilor şi pelerinilor, pe mulţi dintre noi i-ai trecut fluviul. Nu cumva eşti şi tu, luntraşule, în căutarea căii celei drepte?”

Siddhartha grăi, iar ochii săi bătrâni zâmbeau: „Se cheamă că tot o mai cauţi, o, prea cinstitule, cu toate că ai ajuns la vârsta asta înaintată şi cu toate că porţi vestmântul călugărilor lui Gotama?”

„Aşa este, sunt bătrân, grăi Govinda, dar tot n-am încetat să caut. Nu voi înceta niciodată să caut, se pare că aceasta îmi este menirea. Dar, după câte mi se pare, şi tu ai căutat. Nu vrei să-mi spui şi mie măcar un cuvânt, preacucernice?”

Siddhartha grăi: „Ce-aş putea să-ţi spun eu ţie prea cinstitule? Poate doar că tu cauţi prea mult? Că din cauza căutării nu ajungi să găseşti nimic?”

„Cum aşa?” întrebă Govinda.

„Când cineva caută, zise Siddhartha, se întâmplă foarte lesne ca ochiul său să nu mai vadă decât lucrul pe care îl caută, să nu mai fie în stare să găsească nimic şi să nu se mai poată lăsa pătruns de nimic, tocmai pentru că nu se mai gândeşte decât la ceea ce caută, pentru că are un ţel, pentru că e fascinat de ţelul acesta. A căuta înseamnă să ai un ţel. A găsi însă, înseamnă să

fii liber, să rămâi deschis, să nu ai niciun ţel. Tu, preacinstitule, se pare că eşti într-adevăr un căutător căci, urmărindu-ţi ţelul, nu vezi unele lucruri care se află chiar sub nasul tău."

„Tot nu te înţeleg prea bine, fu rugămintea lui Govinda, ce vrei să spui cu asta?"

Siddhartha grăi: „Cândva, cu ani în urmă, ai mai fost la acest fluviu, preacinstitule, ai dat atunci de un om care dormea şi te-ai aşezat lângă el pentru a-i păzi somnul. Dar de recunoscut, o, Govinda, nu l-ai recunoscut pe cel care dormea."

Mirat, învăluit parcă de o vrajă, călugărul privi în ochii luntraşului.

„Să fii tu oare, Siddhartha? întrebă el cu şovăială în glas. Nici de data aceasta nu te-aş fi recunoscut! Te salut din toată inima, Siddhartha, mă bucur din toată inima că te văd iarăşi! Dar tare te-ai mai schimbat, prietene.

– Şi acum te-ai făcut luntraş?"

Siddhartha râse prietenos. „Da, luntraş. Unii, Govinda, trebuie să se schimbe mult, trebuie să poarte diferite vestminte, iar unul dintre aceştia sunt şi eu, dragul meu. Fii binevenit, Govinda, rămâi să înnoptezi în coliba mea."

Govinda rămase în noaptea aceea în colibă, dormind în culcuşul care fusese odinioară al lui Vasudeva. Îi puse multe întrebări prietenului său din tinereţe, Siddhartha trebui să-i povestească multe din viaţa sa.

În dimineaţa următoare, la vremea când trebuia să-şi continue călătoria, Govinda grăi, cu oarecare şovăială, următoarele cuvinte: „Înainte de a-mi vedea mai departe de drum, îngăduie-mi, Siddhartha, încă o întrebare. Ai cumva învăţătură? Ai credinţă sau o certitudine pe care o urmezi, care te ajută să trăieşti şi să săvârşeşti numai lucruri drepte?"

Siddhartha grăi: „Tu ştii, dragul meu, că eu încă de pe când eram tânăr, de pe vremea când trăiam amândoi printre penitenţi, în pădure, ajunsesem să nu mai am încredere nici în învăţături, nici în învăţător şi le întorsesem spatele. Şi aşa am rămas. Totuşi, de atunci încoace am avut mulţi învăţători. O curtezană frumoasă mi-a fost multă vreme învăţătoare, un negustor bogat mi-a fost şi el învăţător, la fel şi nişte jucători cu zarurile. Odată, învăţător mi-a fost un adept vagant al lui Buddha care a vegheat lângă mine în timp ce, în pelerinajul meu, adormisem în pădure. Şi de la el am avut ce învăţa, şi lui îi

sunt recunoscător. Dar cel mai mult am avut de învăţat de la acest fluviu şi de la predecesorul meu, luntraşul Vasudeva. Era un om foarte simplu acest Vasudeva, nu era un gânditor, dar ştia ceea ce este necesar, tot atât de bine ca Gotama, era un om desăvârşit, un sfânt."

Govinda zise: „Dacă nu mă înşel, tot îţi mai place să glumeşti puţin, o, Siddhartha. Te cred şi ştiu că nu ai urmat niciun învăţător. Dar nu ai găsit tu însuţi, dacă nu o învăţătură, cel puţin anumite gânduri, anumite iluminări care să fie ale tale şi care să te ajute să trăieşti? Mi-ai bucura inima foarte mult dacă ai vrea să-mi spui şi mie câte ceva despre toate acestea."

Siddhartha grăi: „Am avut dintotdeauna gândurile mele, da, am avut şi iluminări. Uneori, preţ de un ceas sau de o zi, am simţit în mine certitudinea cunoaşterii la fel cum simţi viaţa în propria inimă. Am avut unele gânduri, dar mi-ar fi greu să ţi le împărtăşesc. Iată, dragă Govinda, iată unul dintre gândurile pe care le-am aflat: înţelepciunea nu poate fi împărtăşită. Înţelepciunea pe care un înţelept încearcă să o împărtăşească altora are întotdeauna un iz de nebunie."

„Nu cumva glumeşti?" întrebă Govinda.

„Nu glumesc. Îţi spun doar ceea ce am aflat eu. Cunoştinţele pot fi împărtăşite altora, însă înţelepciunea nu. Ea poate fi descoperită, poate fi trăită, te poţi lăsa purtat de ea, poţi să săvârşeşti minuni cu ajutorul ei, dar nu poţi să o spui nici să o propovăduieşti. Iată ce am bănuit uneori încă din anii tinereţii şi acest lucru m-a făcut să mă despart de învăţători şi să plec mai departe. Eu, Govinda, am dat de un gând pe care îl vei considera iarăşi fie o glumă, fie o nebunie, dar care reprezintă gândul meu cel mai bun. El sună astfel: contrariul oricărui adevăr este la fel de adevărat! Şi anume: un adevăr poate fi exprimat şi îmbrăcat în cuvinte numai atunci când este unul îngust. Îngust este tot ceea ce poate fi gândit cu gândul sau exprimat în cuvinte, totul îngust, totul pe jumătate, totul ducând lipsă de întreg, de rotunjime, de unitate. Când preaevlaviosul Gotama vorbea în predicile sale despre lume, el era nevoit să o împartă în Sansara şi Nirvana, în amăgire şi adevăr, în suferinţă şi mântuire. Altfel nici nu se poate, nu există nicio altă cale pentru cel care vrea să propovăduiască o învăţătură. Pe când lumea, tot ceea ce există în jurul nostru şi în noi înşine nu este niciodată ceva îngust. Un om sau o faptă nu este niciodată în

întregime Sansara sau în întregime Nirvana, omul nu este niciodată în întregime sfânt sau în întregime păcătos. Şi pentru că noi suntem supuşi amăgirii, ni se pare că timpul ar fi ceva real. Timpul nu este real, Govinda, de mii de ori mi-am dat seama de acest lucru. Şi dacă timpul nu e ceva real, înseamnă că şi distanţa ce pare a exista între lume şi veşnicie, între suferinţă şi beatitudine, între rău şi bine nu este decât o amăgire."

„Cum aşa?" întrebă Govinda cuprins de teamă.

„Ascultă-mă cu atenţie, dragul meu, ascultă-mă cu atenţie! Păcătosul acesta care sunt eu sau eşti tu este un păcătos care, odată şi odată, va fi din nou Brahma, va ajunge odată şi odată în Nirvana şi se va transforma într-un Buddha – şi acum fii atent: acest «odată şi odată» nu este decât o amăgire, nu este decât o pildă! Păcătosul nu se află pe calea lui Buddha, el nu este supus evoluţiei, cu toate că gândirea noastră nu ştie cum să-şi reprezinte lucrurile acestea în alt chip. Nu, ci acum, astăzi, în orice păcătos sălăşluieşte deja viitorul Buddha, tot viitorul său este deja prezent, iar tu trebuie să întrezăreşti cu evlavie în el, în tine, în fiecare dintre noi un virtual Buddha, ascuns, aflat în devenire. Lumea, prietene Govinda, nu este imperfectă, sau pornită pe drumul lent al desăvârşirii: nu, ea este desăvârşită în orice moment, orice păcat poartă în sine germenele iertării, toţi copilaşii poartă deja în ei pe bătrâni, toţi sugarii poartă în ei moartea, toţi muritorii poartă în ei viaţa veşnică. Niciun om nu are posibilitatea de a vedea cât a parcurs deja un alt om din drumul său, într-un hoţ şi într-un jucător de zaruri stă gata să iasă la iveală un Buddha, într-un brahman stă gata să se ivească un hoţ. Prin meditare profundă avem posibilitatea de a anula timpul, de a vedea toată viaţa trecută, prezentă şi viitoare în simultaneitatea ei, iar în acest caz toate sunt bune şi la locul lor, totul este desăvârşit, totul este Brahman. De aceea mie mi se pare că toate câte există pe lume sunt bune şi la locul lor, toate mi se par aşa, atât moartea cât şi viaţa, atât păcatul cât şi dumnezeirea, atât inteligenţa cât şi nebunia, toate trebuie să fie astfel, toate nu au nevoie decât de încuviinţarea mea, decât de bunăvoinţa mea, de acordul meu plin de dragoste, iar pentru mine e bine aşa, în felul acesta toate îmi sunt de folos şi nu-mi dăunează niciodată. Pe pielea mea şi în sufletul meu mi-a fost dat să aflu că am avut o mare nevoie de păcat, am avut o mare

nevoie de plăceri, de alergătura după averi, de deşertăciune şi am avut nevoie de disperarea cea mai ruşinoasă pentru ca să renunţ la împotrivire, pentru a învăţa cum să iubesc lumea, cum să nu o mai compar cu niciun fel de lume dorită şi imaginată de mine, cu niciun fel de desăvârşire închipuită de mine, ci să o las aşa cum este ea şi să o iubesc şi să mă bucur că-i aparţin.

– Iată, o, Govinda câteva dintre gândurile care mi-au trecut prin minte."

Siddhartha se aplecă, ridică o piatră de pe jos şi o cântări în palmă.

„Iată, zise el jucându-se cu ea, aceasta este o piatră şi poate că după o anumită perioadă de timp ea va fi pământ, din pământ se va transforma într-o plantă sau într-un animal sau într-un om. Odinioară iată ce-aş fi zis: «Piatra asta nu este decât o piatră, n-are nicio valoare şi aparţine lumii Maja; cum însă prin ciclul metamorfozelor ea poate de asemenea să devină om şi spirit, îi recunosc şi ei însemnătatea.» Probabil că aşa aş fi gândit odinioară. Astăzi însă gândesc astfel: piatra aceasta este o piatră, ea este şi animal, este şi Dumnezeu, este şi Buddha, iar eu o admir şi o iubesc nu pentru că, odată şi odată, ar putea să devină fie una, fie alta, ci pentru că ea este de multă vreme şi întotdeauna totul – şi tocmai pentru faptul că este o piatră, că îmi pare acum, astăzi, ca o piatră, de aceea o iubesc, văd valoare şi sens în fiecare fibră şi scobitură a ei, în galbenul, în griul, în duritatea ei, în sunetul pe care îl produce atunci când o lovesc, în uscăciunea sau umiditatea suprafeţei sale. Există pietre care îţi lasă impresia când le pipăi că sunt ulei sau săpun, altele că sunt frunze, altele că sunt nisip, aşa încât fiecare are felul ei de a fi, închinându-se în felul ei propriu la Om, fiecare dintre ele este Brahman, dar în acelaşi timp şi în aceeaşi măsură fiecare este o piatră, uleioasă sau ca săpunul, şi tocmai acest lucru îmi place şi mi se pare minunat şi demn de a fi adorat.

– Dar nu mă ruga să-ţi spun mai multe despre aceste lucruri. Cuvintele nu sunt de ajutor înţelesului tainic, de fiecare dată totul devine puţin altfel când îl rosteşti, puţin fals, puţin nebunesc – da, şi asta e foarte bine şi îmi place foarte mult, eu încuviinţez şi asta, faptul că pentru un om este un lucru de preţ şi un dar al înţelepciunii ceea ce altuia i se înfăţişează ca o nebunie."

Govinda îl asculta în tăcere. „De ce mi-ai spus tu toate aceste lucruri despre piatră?” îl întrebă el şovăind, după ce făcuse o pauză.

„N-am făcut-o anume. Sau poate că am vrut să-ţi dau de înţeles că eu iubesc piatra aceasta şi fluviul acesta şi toate lucrurile pe care le vedem şi de la care putem învăţa câte ceva. Pot să iubesc o piatră, Govinda, dar şi un copac sau o bucată de coajă. Toate acestea sunt lucruri, iar lucrurile pot fi îndrăgite. Cuvintele însă, nu le pot iubi. De aceea învăţăturile nu înseamnă nimic pentru mine, ele nu au duritate, nu au moliciune, nu au culori, nu au margini, nu au miros, nu au gust, nu au nimic altceva decât cuvinte. Poate că tocmai lucrul acesta, poate că tocmai cuvintele cele multe te împiedică pe tine să-ţi afli pacea. Căci şi mântuirea şi virtutea, şi Sansara şi Nirvana nu sunt decât simple cuvinte, Govinda. Nu există niciun lucru care să fie Nirvana; nu există decât cuvântul Nirvana.”

Govinda grăi: „Nirvana, prietene, nu este numai un cuvânt. Ea este un gând.”

Siddhartha continuă: „Un gând, se prea poate. Trebuie însă să-ţi mărturisesc un lucru, dragul meu: eu nu fac o prea mare deosebire între gânduri şi cuvinte. Să-ţi spun drept, nici gândurilor nu le acord o importanţă prea mare. Acord mai multă importanţă lucrurilor. De exemplu aici pe această luntre predecesorul şi învăţătorul meu a fost un om, un sfânt, şi el nu a crezut ani de-a rândul în nimic altceva decât în acest fluviu. El băgase de seamă că glasul fluviului îi vorbea, de la el a învăţat multe lucruri, el l-a educat şi l-a învăţat, i se părea că fluviul este Dumnezeu, însă nu a ştiut ani de-a rândul că orice rafală de vânt, orice nor, orice pasăre, orice cărăbuş este la fel de dumnezeiesc, ştiind şi fiind în stare să-l înveţe la fel de multe lucruri ca şi fluviul pe care îl adora. Dar atunci când a plecat în păduri, sfântul acesta ştia totul, ştia mai multe decât mine şi decât tine, şi asta fără niciun învăţător, fără cărţi, ci numai şi numai pentru că crezuse în acest fluviu.”

Govinda spuse: „Dar cele pe care tu le numeşti «lucruri», sunt ele oare ceva real, ceva ce ţine de esenţe? Nu sunt numai o înşelătorie a lui Maja, numai o imagine şi o aparenţă? Piatra ta, copacul tău, fluviul tău – sunt oare toate acestea nişte realităţi?”

„Nici acest lucru nu mă mai interesează prea mult, grăi Siddhartha. Chiar dacă lucrurile or fi doar aparenţe, sau nu,

atunci înseamnă că şi eu sunt doar o aparenţă, deci, ele sunt în permanenţă la fel ca mine. Asta face ca ele să-mi fie atât de dragi şi demne de respect: faptul că sunt la fel ca mine. De aceea le pot iubi. Şi iată acum o învăţătură de care tu vei râde: dragostea, o, Govinda, mi se pare a fi lucrul cel mai important dintre toate. A înţelege lumea, a o explica, a o dispreţui – aceasta este, poate, treaba marilor gânditori. Pe mine mă interesează însă doar putinţa mea de a iubi lumea iar nu de a o dispreţui sau de a o urî, urându-mă şi pe mine însumi, putinţa de a o privi şi de a mă privi pe mine însumi şi pe toate fiinţele cu dragoste şi cu admiraţie, şi cu profund respect.”

„Înţeleg, grăi Govinda. Dar tocmai lucrul acesta a fost recunoscut de Sublimul drept o amăgire. El cere de la noi bunăvoinţă, blândeţe, milă, toleranţă însă nicidecum dragoste; el ne-a interzis să punem inima în cătuşele dragostei faţă de cele lumeşti.”

„Ştiu, spuse Siddhartha; zâmbetul său avea strălucirea aurului. Ştiu, Govinda. Şi iată-ne în plină junglă a părerilor, certându-ne din cauza unor cuvinte. Căci nu pot să neg că ceea ce am spus referitor la dragoste se află în contradicţie, într-o aparentă contradicţie, cu vorbele lui Gotama. Tocmai de aceea am atât de puţină încredere în cuvinte, fiindcă eu ştiu că această contradicţie este o amăgire. Eu ştiu că nu gândesc altfel decât Gotama. Cum aş putea oare să mă îndoiesc de faptul că şi el a cunoscut dragostea? El, care şi-a dat seama că tot ceea ce este omenesc nu este decât deşertăciune şi nimicnicie şi, cu toate acestea, i-a iubit într-atâta pe oameni încât şi-a petrecut viaţa sa îndelungată şi plină de strădanii, numai şi numai învăţându-i şi ajutându-i! Şi la el, la acest mare învăţător al tău am îndrăgit mai mult lucrul decât cuvântul, activitatea şi viaţa lui mi se par mai importante decât prelegerile, mişcările mâinilor sale mi se par mai importante decât părerile lui. Îi văd măreţia nu în prelegeri, nu în gândire, ci numai în ceea ce a făcut, în viaţa sa.”

Cei doi bătrâni tăcură timp îndelungat. Apoi, făcând o plecăciune în semn de bun rămas, Govinda grăi: „Îţi mulţumesc, Siddhartha, că mi-ai dezvăluit câteva din gândurile tale. Unele dintre ele mi se par stranii, nu le-am înţeles pe toate dintr-o dată. Dar indiferent dacă e aşa sau nu, eu îţi mulţumesc şi îţi doresc să ai parte de zile liniştite.”

(În sinea lui însă îşi spunea: acest Siddhartha este un om straniu, gândurile pe care le exprimă el sunt stranii şi învăţătura lui are un iz de nebunie. Altfel sună învăţătura pură a Sublimului, este limpede, pură, inteligibilă, nu conţine nimic straniu, nimic nebunesc sau caraghios. Dar altfel decât gândurile sale mi se par a fi mâinile şi picioarele lui Siddhartha, ochii lui, fruntea lui, felul cum respiră, cum zâmbeşte, cum dă bineţe, cum merge. De când sublimul nostru Gotama s-a petrecut în Nirvana n-am mai întâlnit niciodată un om faţă de care să fi avut sentimentul acesta: iată, ai de a face cu un sfânt! Ci doar pe el, pe Siddhartha, l-am găsit astfel. Poate că învăţătura sa este stranie, poate cuvintele sale sună nebuneşte, însă privirea şi mâna lui, pielea şi părul lui, întreaga lui făptură iradiază o puritate, iradiază o linişte, iradiază o seninătate şi o bunătate şi o sfinţenie pe care nu le-am mai văzut la niciun alt om de la ultima moarte a sublimului nostru învăţător).

În vreme ce îl preocupau astfel de gânduri şi în inima sa se dădea o luptă acerbă, Govinda se plecă încă odată, pătruns de dragoste, înaintea lui Siddhartha. Şi se înclină adânc înaintea celui care şedea atât de liniştit.

„Siddhartha, grăi el, iată că am ajuns să îmbătrânim şi noi. Va fi greu să ne revedem sub această înfăţişare. După cum văd, dragul meu, tu ţi-ai aflat pacea. Eu însă recunosc că nu mi-am aflat-o încă. Mai spune-mi, preaveneratule, încă un cuvânt măcar, dă-mi ceva palpabil, ceva care să fie pe înţelesul meu. Dă-mi să iau ceva cu mine la drum. Căci deseori drumul meu este spinos, deseori drumul meu este învăluit de întuneric, Siddhartha.”

Siddhartha îl privea în tăcere, zâmbind cu acelaşi calm. Govinda privea fascinat la chipul său, cu teamă, cu dor. În privirea lui erau întipărite suferinţa şi căutarea veşnică, veşnica neputinţă de a găsi.

Văzând toate acestea, Siddhartha zâmbi.

„Apleacă-te spre mine! şopti el încet la urechea lui Govinda. Apleacă-te încoace, spre mine! Aşa, mai aproape! Aproape de tot! Sărută-mă pe frunte, Govinda!”

Iată însă că în timp ce Govinda, cuprins de mirare, dar totodată atras de o mare dragoste şi presimţire, îi urmă îndemnul şi se aplecă spre el foarte aproape, atingându-i fruntea cu buzele, se petrecu un lucru minunat. În vreme ce în

gândurile sale mai stăruiau cuvintele stranii ale lui Siddhartha, în vreme ce îşi continua zadarnic şi cu neplăcere strădania, de a anula timpul printr-un efort de gândire si de a-şi închipui că Nirvana şi Sansara formează un tot unitar, în vreme ce într-însul se pornise lupta între un oarecare dispreţ faţă de cuvintele prietenului său şi o imensă dragoste şi veneraţie, atunci se întâmplă cu el următorul lucru:

Nu mai văzu chipul prietenului său Siddhartha, în locul lui văzu alte chipuri, multe la număr, un şir lung, un fluviu de chipuri care curgeau, un fluviu de sute şi mii de chipuri, toate veneau şi plecau, părând totuşi că sunt prezente toate deodată, toate se schimbau în permanenţă şi se reînnoiau, toate fiind însă chipuri ale lui Siddhartha. Văzu chipul unui peşte, al unui crap cu gura căscată de durere, al unui peşte aflat pe moarte, cu ochii gata să se frângă – văzu chipul unui copil nou născut, roşu şi plin de riduri, schimonosit de plâns – văzu chipul unui ucigaş, îl văzu înfigându-şi cuţitul în trupul unui om – văzu, în aceeaşi secundă, cum ucigaşul acela cădea în genunchi încătuşat şi cum călăul îi tăia capul cu o lovitură de sabie – văzu trupuri goale de bărbaţi şi femei săvârşind încrâncenata ceremonie a unei iubiri sălbatice – văzu cadavre zăcând mute, reci, golite – văzu capete de animale, de mistreţi, de crocodili, de elefanţi, de tauri, de păsări – văzu zei, văzu pe Krişna, văzu pe Agni – văzu toate aceste înfăţişări şi chipuri aflate în legătură unele cu altele în mii de împrejurări, fiecare ajutându-l pe celălalt, iubindu-l, urându-l, distrugându-l, născându-l din nou, fiecare dorindu-şi moartea, fiecare recunoscându-şi, cu patimă şi durere, deşertăciunea, şi totuşi niciunul nu murea, ci se metamorfoza doar, născându-se din nou, căpătând mereu un alt chip, fără însă ca între chip şi celălalt să se interpună timpul – şi toate aceste înfăţişări şi chipuri adăstau, curgeau, se năşteau, se risipeau şi se contopeau, iar pe deasupra tuturor se întindea fără contenire un văl subţire, fără de fiinţă, care fiinţa totuşi, ca o sticlă subţire sau ca pojghiţă de gheaţă, ca o membrană transparentă, o coajă sau o formă sau ca o mască de apă, iar masca aceasta zâmbea, şi masca aceasta era chipul zâmbitor al lui Siddhartha pe care el, Govinda, în chiar acea clipă, îl atingea cu buzele. Şi astfel văzu Govinda că acest zâmbet al măştii, acest zâmbet al unităţii mai presus de torentul înfăţişărilor, acest zâmbet al simultaneităţii mai presus de miile de naşteri şi

morţi, acest zâmbet al lui Siddhartha era întocmai, era acelaşi zâmbet calm, delicat, impenetrabil, poate încărcat de bunătate, poate ironic, înţelept, zâmbetul cu mii de faţete al lui Gotama, al lui Buddha, pe care el însuşi îl privise cu evlavie de sute de ori. Căci astfel, lucrul acesta îl ştia Govinda, numai desăvârşiţii pot zâmbi.

Nemaiştiind dacă timpul există, dacă această viziune durase o secundă sau o sută de ani, nemaiştiind dacă există un Siddhartha, un Gotama, dacă există eu sau tu, atins parcă în străfundurile sale de o săgeată dumnezeiască ce îi provocase o dulce rană, vrăjit şi destrămat în străfundurile sale, Govinda continuă să mai stea un timp aplecat asupra chipului calm al lui Siddhartha pe care tocmai îl sărutase şi care tocmai fusese pânza pe care se proiectaseră toate înfăţişările, toate devenirile, toate existenţele. Chipul acela nu se schimbase după ce, sub stratul de la suprafaţă, adâncul miilor de înfăţişări se închisese iarăşi în sine, bătrânul avea un zâmbet calm, un zâmbet potolit şi molcom, plin poate de o mare bunătate, plin poate de o mare ironie, semănând întocmai cu zâmbetul aceluia care fusese Sublimul.

Govinda făcu o plecăciune adâncă, pe chipul său îmbătrânit se scurgeau lacrimi de care el nu-şi dădea seama, sentimentul celei mai profunde iubiri, al celei mai smerite admiraţii îi ardea în inimă ca un foc. Făcu o plecăciune adâncă, până la pământ, în faţa aceluia care şedea nemişcat şi al cărui zâmbet îi aducea aminte de tot ceea ce iubise el vreodată în viaţă, de tot ceea ce îi fusese mai drag şi mai sfânt în viaţa sa.